

oddělené komplexy, jeden poblíž středu a druhý při kraji.⁴⁾ Větší skupina předmětů ležela uprostřed, celkem asi 500 kusů, a lze jí zařadit do závěru 4. století. Menší depot nedaleko břehu pochází z počátku 5. století a byl spolu s prvním potopen při jednorázové akci. Skupina nálezů uprostřed je pozoruhodně homogenní a naznačuje, že se do rašeliny dostala výzbroj až dvou set bojovníků. Bylo tu přes 200 oštěpů, 190 kopí, nejméně 160 štítů a k tomu 60 mečů, 60 opasků a 62 nožů. Oddíl o síle asi 250 mužů tedy zřejmě tvořilo 60 bojovníků vybavených mečem. Hlavní depot v Illerupu u Aarhusu je starší, z doby kolem roku 200 n. l., a našlo se v něm přinejmenším 10 000 předmětů.⁵⁾ Tato záplava výstroje se do jezera o rozloze 400krát 325 metrů dostala zřejmě najednou. Do vody bylo vhozeno přes 100 mečů a více než polovina z nich nese znamení římských výrobců.

Ne ve všech votivních depotech z mladší doby římské převládají zbraně. Ve Skedemosse na Ólandu se s ukládáním začalo ve 3. století a k jeho přerušení došlo až o tři sta let později. Většina předmětů pochází ze 4. a 5. století.⁶⁾ Obětovaly se zlaté kruhy s hadí hlavou, prsteny a jiné osobní ozdoby. Našly se tu i zbraně, ale nepřevažovaly. Nápadnější jsou pozůstatky zvířecích obětí, zejména koní, a lidské oběti. Mezi kostrovými pozůstatky je zastoupeno více než 100 koní a mezi kovovými předměty v bažině dominují části koňských postrojů. Těmito obětinami byl pravděpodobně uctíván jakýsi bůh koní. U lidských ostatků se jednalo asi o padesát jedinců, mužů i žen všech věkových kategorií. Téma lidských obětí si vyžaduje podrobnější zpracování.

Lidské oběti

Strabónova zpráva o Kimbrech, která obsahuje jeden z nejstarších popisů germánských kultovních zvyků, se zabývá i lidskými oběťmi. Bílé oděné kněžky dozíraly na obětování vybraných válečných zajatců, kteří byli zavěšeni nad velkými bronzovými kotli a bylo jim proříznuto hrdlo, takže krev vytékala do nádob pod nimi. Rovněž Orosius slyšel o zvyku Kimbrů obětovat zajatce spolu s kořistí dobytou na poražených nepřátelích:

Vedeni jakousi novou a nezvyklou touhou po zkáze zničili všechno, co získali. Oděvy roztrhali na kusy a zabodili, zlato a stříbro nabázeli do řeky, brnění rozsekali, ozdoby koní roztloukli, samotné koně utopili ve vodních vírech a muže pověsili na stromy se smyčkami kolem krku.⁷⁾

Zasvěcení poražených nepřátel a jejich výstroje bohu nebo bohům války se často vyskytuje v pramenech z doby římské a známe ho i ze středověké Skandinávie. Když Chattové a Hermundurové válčili o řeku, která oddělovala jejich území, navzájem si slíbili, že obětují zajatce a kořist z bitvy svým bohům války. Vítězní Hermundurové svůj slib splnili. Lidské oběti se ovšem zdaleka neomezovaly na obřadné vzdávání počty bohům války. I božstva plodnosti mohla být usmířena lidskými oběťmi. Kmeny z Jutska a Šlesvicko-Holštýnska uctívaly bohyni plodnosti Nerthus, která asi jednou ročně navštěvovala lidskou říši a jejího vozu se směl dotknout a nahlédnout do něj jenom vybraný kněz. Bohyně obývala posvátný háj na ostrově uprostřed jezera a po návratu z každé cesty omývali otroci její sochu i vůz v jezerních vodách. Tito otroci byli krátce nato utopeni.

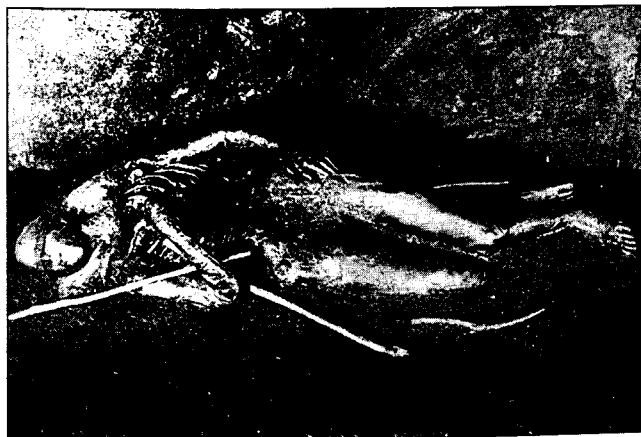
Zvláštní případy obětování, či obřadného zabíjení lidských bytostí, jak mužů, tak žen, nám archeologie dosvědčuje mnohdy téměř dramaticky. Původní význam těchto aktů lze nyní jen těžko vypátrat. Nevíme totiž, čím přesně se lišila náboženská oběť od výkonu trestu. Alespoň v několika případech však okolnosti, jak se zdá, jasně mluví pro významné rituální akty, k nimž patřily lidské oběti. Doklady poskytují lidské pozůstatky nalezené v rašelinistích, které podle doprovodných předmětů a depotů, v nichž ležely, pocházejí z doby předřímské a římské.⁸⁾ Pozůstatky bývají dosti různorodé: od úplných a často pozoruhodně zachovalých mrtvol po části těl nebo skupiny rozsekaných kostí. K nejznámějším nálezům se řadí kompletní těla z Tollundu, Grauballe a Windeby v Dánsku, které však nejsou žádnou výjimkou, neboť mrtvoly v rašelinistích se objevují po celé severní Evropě včetně severního Německa, Polska, Nizozemí a britských ostrovů. Ukládání ostatků do bažin nebo tůní nebylo rozhodně typické jen pro Germány. Keltské národy v Británii měly podobné zvyky, jak ukazuje nález těla v bažině u Lindow Moss z roku 1980.

Hlava bojovníka se svěbským uzlem
nalezená v Osterby
(Šlesvicko-Holštýnsko, Německo)

Tělo muže z Tollundu, v současnosti datované zhruba do roku 200 n. l., nese všechny známky speciální oběti. Zsvěcený dostal zvláštní jídlo ze semen a zrní a byl usmrčen podle ustáleného rituálu. Totéž platí o mrtvole z Grauballe v Jutsku, asi třicetiletém nahém muži s podříznutým hrdlem. Stejně jako u tollundského muže obsahoval jeho žaludek zbytky kaše, která se skládala z mnoha různých druhů semen. Jiné mrtvoly se v rašeliništích objevují za poněkud odlišných okolností. Ve šlesvickém Windeby ležela v bažině přinejmenším dvě těla. Jedno patřilo asi patnáctileté dívce a druhé mužovi, který spočíval pět metrů od ní. Dívka byla nahá s výjimkou pásku z volské kůže kolem hrdla, měla zavázané oči, a její tělo neneslo stopy násilí. Pravděpodobně byla utopena, protože jí zakrývaly větve a velký kámen. Muž měl kolem krku lískovou snítku, kterou byl zřejmě uskrčen. I jeho přídržovaly v bažině větve stromu.

Na některých zemřelých jsou patrné stopy posmrtných zásahů. Třicetiletý muž, nalezený v Dätgenu ve Šlesvicku, byl zabit bodnutím do srdce. Později mu někdo usekl hlavu a stáhl většinu kůže. I na něm

Tělo dívky nalezené v rašeliništi ve Windeby
(Šlesvicko, Německo)

ležely velké větve, což ovšem bylo pouhou formalitou. Lidé z Windeby a Dätgenu možná spadají do kategorie odsouzců, kteří se provinili zločinem nebo společenským přestupkem a byli svojí komunitou usmrčeni. Tacitus zmiňuje tresty za cizoložství a neřest, při nichž se provinilci házeli do bažin a byli pod hladinou přidržováni dřevěnými konstrukcemi. Je možné, že známé oběti ze severských rašeliniští byly usmrčovány z rozmanitějších důvodů. Někteří snad patřili k vyvržencům společnosti, osobám šíleným, jež vzbuzovaly strach a hnus, jiní se možná řadili ke zrádcům nebo k lidem, kteří nějakým způsobem poškodili vlastní společenskou skupinu. Stěti a stažení některých mrtvol z kůže by tuto myšlenku podporovalo, protože takové zacházení svědčí o snaze odvrátit touto procedurou neštěstí. Přestože se náboženské oběti jen těžko mezi ostatními rozpoznávají, existují jisté charakteristické prvky, které odpovídají našim představám o rituálním zabíjení. Za prvé je jasné, že řada nejzachovalejších těl patří lidem, kteří nebyly zvyklí tělesně pracovat a pravděpodobně pocházeli z vyšších společenských vrstev. To platí o muži z Tollundu i o ženě z Haraldskjæru, dosti obtlouštělé padesátníci. Za druhé, značný počet z nich byl usmrčen oběšením

nebo zardoušením, takže se okolo krku často ještě nachází provaz nebo řemen. Za třetí, pokud se žaludeční obsah zachoval natolik, aby jej bylo možné analyzovat, často zjišťujeme, že poslední jídlo mrtvých tvořila semena velmi rozmanitých druhů. Není pravděpodobné, že by tato kašovitá směs představovala běžnou stravu člověka mladší doby železné, spíše se jednalo o rituální pokrm, možná se vztahem k účelu oběti. Všechny tyto okolnosti tedy nasvědčují tomu, že tito mrtví patřili k rituálním obětem. Ale jaký byl jejich účel? Zde můžeme jen spekulovat. S božstvy, která symbolizovala válku, tu není žádná očividná spojitost.

Mýtus a rituál

Germánské mýty a rituály sice nejsou příliš známé, jistou představu o jejich bohatství však přece jen máme. Z toho, co víme, můžeme usuzovat, kolik zajímavých podrobností se v průběhu staletí ztratilo. Dva proslulé zlaté rohy z Gallehusu v jižním Dánsku, nalezené v letech 1639 a 1734 a dochované pouze na rytinách, jasně souvisejí s nadpřirozeným světem severní Evropy, třebaže část jejich motivů nese stopy cizích vlivů.⁹⁾ Detaily zdobení kladou oba rohy do první poloviny 5. století. Na jednom z nich zvětšil dokonce výrobce své jméno. Runový nápis zní: „Já, Hlewagast, syn Holtův, jsem vyrobil tento roh.“ Výjevy na rozích byly od 17. století předmětem častých diskusí. Přestože ani dnes všemu nerozumíme, je pravděpodobné, že se jedná o cyklus obřadů a kultovních svátků. Rohy vykazují zjevné tematické spojitosti: některé postavy se vyskytují na obou z nich. Jsme svědky zvláštních obyčejů a obřadů, zobrazených často s pozoruhodnými podrobnostmi. Je možné, že na sebe navazovaly i v běžném životě a odpovídaly jednotlivým náboženským úkonům. Ty se zase mohly řídit ročními dobami. Podle dosti věrohodného výkladu zobrazuje první roh jarní a letní rituály a druhý podzimní a zimní obřady. Pochopitelně se tím nevysvětlí všechny otázky a četné výjevy a symboly zůstávají nadále neobjasněny. Identifikace postav se známými božstvy je dosti nelehkým úkolem. Na horním panelu, který se nachází pod runovým nápisem, jsou vyobrazeny dvě figury, téměř nahé, ale v přilbě a se zakřivenými rohy. Jedna drží srp a prut, druhá kopí, prut a kruh. Obě mají ohnuté nohy, jako kdyby

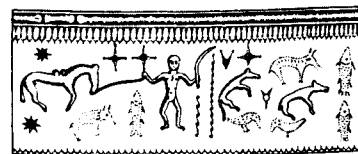
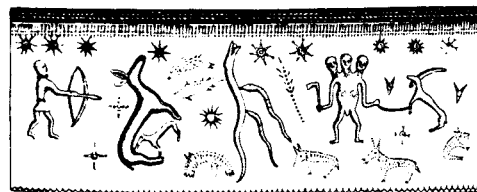
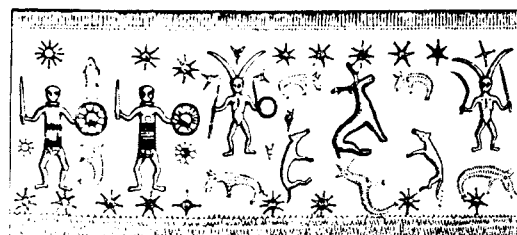
poskakovaly nebo tančily. Po straně vidíme dva bojovníky s nákrčníkem, kteří drží meč a štít. I oni, jak se zdá, tančí. Někteří badatelé ztotožňují postavy v přilbách s Tiwazem a Freyrem nebo s Tiwazem a Wodanem. Nezdá se ovšem, že by tento výklad byl jediným řešením. Stejně dobře to mohou být kněží nebo ctitelé těchto či jiných bohů. Jinou možností je, že obrazy představují božská dvojčata uváděná v několika severogermánských pramenech. Podle Tacita se nazývali Alcis a uctívali je Naharvalové, podle jiných autorů sídlili na pobřeží Severního moře. Pokud jde o kulty, které lze na rozích sledovat, kult plodnosti se snad objevuje v podobě zvířat a hadů kojících mláďata. Kult koně, patrně související s bohem nebes, tu má evidentně význačné místo. Kůň je dvakrát znázorněn, jak na něj střílí lučištník, jednou, jak na něm kdosi jede, a jednou, jak ho vede muž držící srp nebo zakřivený nůž. Snad se tu naráží na oběti koní, které známe z bažin u Skedemosse na Ólandu (viz výše, str. 104). Na rozích jsou i jiné výjevy a symboly, které naznačují souvislost s oběťmi nebo jinými obřady. Jakýsi lučištník míří na roztaženou zvířecí kůži s lidskou hlavou nahore. Terč možná symbolizuje plodnost, jak tomu bylo později ve Skandinávii. Tříhlavý netvor držící sekyru a vedoucí kozla má své protějšky v pozdější evropské mytologii, kde se jako symbol plodnosti objevuje na svatbách a na oslavách zimního slunovratu. Rohy z Gallehusu zůstávají záhadou, avšak nenechávají nás na pochybách o bohatství nadpřirozeného světa severních Germánů v rané fázi doby stěhování národů. Jasně také ukazují, že k tomuto bohatství obrazů a symboliky přispěly styky s mnohem širším světem. Jsou proto dokladem nedozírné ceny, neboť odhalují kulturní a náboženské spojitosti napříč kontinentem. Obyvatelé nejsevernějších germánských zemí rozhodně nebyli v čase velkých změn izolováni od ostatní Evropy.

Řada symbolů se objevuje i na sérii rytých a původně polychromovaných kamenů z ostrova Gotlandu.¹⁰⁾ Jejich počátky spadají do 5. století a poslední vznikly o šest století později. Vymizení barev vedlo sice k dosti odlišným interpretacím, všechny teorie se však shodují v tom, že kameny sloužily jako pomníky pro zemřelé představitele ostrovní společnosti. Některé z nich se sdružují do malých skupinek, jiné nacházíme mezi nízkými haldami kamenů, a jen u malé části bylo zjištěno,

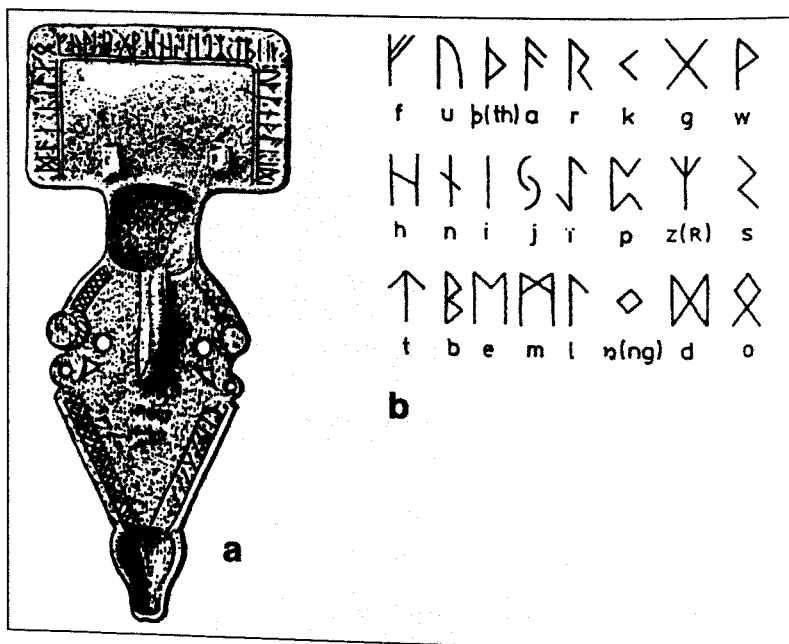
že se pod nimi skrývají hroby. K častým symbolům patří kruhový vzor, který místy pokrývá celou horní polovinu kamene. Uvnitř hlavního vzoru bývají menší kroužky, mnohdy ve vířivém pohybu. Většina badatelů je ztotožňuje se slunečním kotoučem, symbolem, který je ve Skandinávii doložen již mnohem dříve, a patrně souvisí s uctíváním nebeského boha. Často se objevují příšery podobné drakům, které někdy pronásledují lidi. Pravděpodobně představují smrt a osud, které dostihnou každého. Motiv loďe může také souviset s cestou do záhrobní nebo s putováním slunce po obloze. Kámen nalezený v Sandě zobrazuje strom s netvorem a lodí. Strom je patrně Yggdrasil, symbol vesmíru. Řada menších kamenů, údajně z 5. století, obsahuje další symboly. Hejno letících hus nebo kachen může představovat putování duše. Opakovaně se setkáváme s koněm, připomínajícím vyobrazení na galleských rozích, a jeho přítomnost má patrně vztah k nebeskému božstvu. Tradice vztyčování těchto nápadných pomníků přetrvala do křesťanské éry a některé z pozdějších kamenů podrobně zobrazují mýty a epizody ze severských ság.

V náboženské praxi starých Germánů hrálo velkou úlohu věštění a ti, kdo předpovídali budoucnost a zprostředkovali lidem zprávy od bohů, zaujímali ve společnosti význačné místo. Nejslavnějšími věštkyněmi byly ženy. Veleđa, jež pronášela své výroky z věže, byla ctěnou věštkyní dolnorýnských Germánů a její schopnosti se plně uplatnily v době vzpoury Batařů roku 69 n. l., kdy měla velký vliv na vůdce povstalců Julia Civila. O něco později měla Germánka Ganna předpovídat budoucnost před císařem Domitianem. Pozorování letu a zpěvu ptáků bylo v severní Evropě oblíbeným způsobem věštby, a jistí ptáci včetně havrana byli i mnohem pozdějšími národy pokládáni za schopné vyjevovat budoucnost. I koně mohli poskytnout poučení o budoucnosti a jejich frkání a ržání vykládali kněží nebo králové. Rozšířenější snad bylo věštění ze značek na větvíčkách ovocných stromů či jiných dřevin. Taková metoda se objevuje u mnoha primitivních národů a v germánském světě přirozeně připomíná používání run.

Germánské národy byly převážně negramotné až do vrcholné fáze doby stěhování národů. Do 4. století neslyšíme o žádném systematickém pokusu dát některému z germánských jazyků písemnou podobu. Biskup

Nápis a výtvarné motivy na jednom ze zlatých rohů nalezených v Gallehusu (Dánsko)

a) Spona s runovým nápisem nalezená v Charnay
(dep. Saône-et-Loire, Francie; konec 6. století)
b) Runové písmo (*futhark*)

Vulfila působící mezi Góty severně od dolního Dunaje přeložil v polovině 4. století Bibli do góštiny a vymyslel pro tento účel abecedu. Již dříve ovšem existovala jistá znaková soustava, kterou Germáni v omezené míře používali. Původ těchto znaků, od 17. století označovaných jako runy (starověké jméno není známo), je zahalen tajemstvím.¹¹⁾ Nejstarší datovatelné runy pocházejí z druhé poloviny 2. století n. l. a někteří badatelé soudí, že soustava vznikla zhruba o sto let dříve. Většina raných znaků představuje jedno slovo a texty se objevují na zbraních a osobních ozdobách. Nejstarší záznamy byly nalezeny v zemích kolem západního Baltu, odkud pochází převážná část pozdějších runových nápisů. Runy nemají žádné zřetelné předlohy. Vlivy řecké a latinské abecedy,

o nichž se někdy uvažuje, nejsou z typologických a historických důvodů příliš pravděpodobné. Čtyři znaky se sice dají spojit s latinskými písmeny, avšak ostatních dvacet písmen rané runové abecedy nemá s latinou žádnou prokazatelnou souvislost. Mnohem pravděpodobnější je, že devět run ovlivnila písmena některé ze severoitalických abeced. Ty se v alpských krajích objevují již v 1. století n. l., tj. v době, do níž klademe vznik nejstarších run. Uvedený předpoklad však neřeší všechny problémy. Existují totiž znaky, které se nepodobají žádnému z italských písmen. Původ dvanácti run tak zůstává dosud nejasný. Severoitalické nápisy a nejstarší runy v Germánii dělí nesmírná zeměpisná vzdálenost. Je možné, že tuto vzdálenost překlenuly runy na materiálu podléhajícímu zkáze (např. na dřevě). Takové „putování“ nicméně nelze doložit. Spojitost mezi jistými znaky a tvary písmen v italském a latinském písmu přesto působí věrohodně a nejpravděpodobnější oblast, v níž mohlo dojít k recepci písma, jsou Alpy a přilehlé kraje na severu.

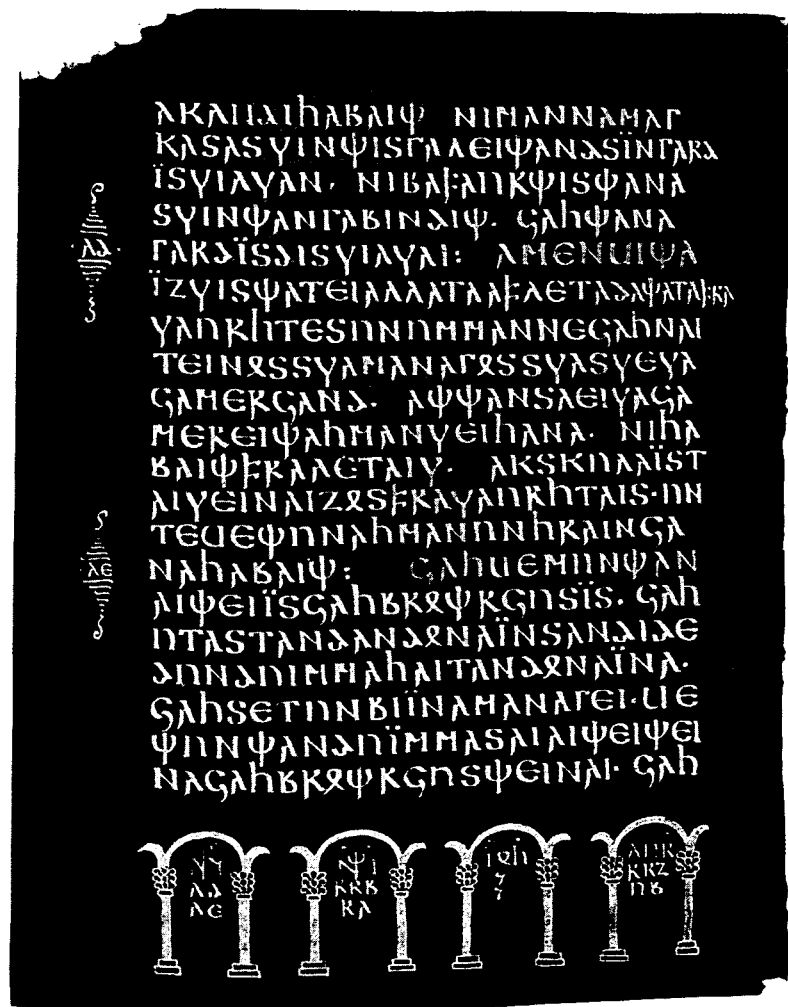
Křesťanství

Téměř nic nenasvědčuje tomu, že by římské náboženské kultury měly až do 4. století nějaký vliv na germánské národy mimo impérium. Germáni, kteří sloužili v římské armádě, uctívali vlastní božstva, jak to vidíme u jednotek dislokovaných ve 3. století poblíž Hadrianova valu. Je možné, že po příchodu do římských provincií začali někteří Germáni vzývat jednoho nebo více římských bohů a přinesli jejich kult do své vlasti. O jednom Alamanovi alespoň víme, že se stal ctitelem Serapida a podle tohoto boha pojmenoval i svého syna. To však neznamená, že by přenos kultů byl něčím obvyklým. Až na jedinou velkou výjimku se i křesťanství mezi Germány rozšířilo teprve po jejich usazení v říši. Do 6. století nedošlo k žádným organizovaným pokusům christianizovat barbarské národy, ačkoli Rugiové na středním Dunaji, nebo alespoň část z nich, se přece jen stali křesťany dříve, než vstoupili do Norika. Občas slyšíme o obrácení jednotlivců za římskými hranicemi.

Krátce před rokem 397 putoval jakýsi křesťan z Itálie do země Markomanů, která se prostírala za středním Dunajem. Tam se setkal s královnou Fritigilou a hovořil s ní o velkém Ambrosiovi, vynikajícím

milánském biskupovi. Na Fritigilu jeho vyprávění natolik zapůsobilo, že přijala Kristovo učení a prostřednictvím svého hosta požádala Ambrosia, aby jí poučil ve víře. Biskup odpověděl tím, že jí poslal dopis, který sloužil jako katechismus. Jde o zajímavý, i když ojedinělý případ. Zdá se, že do vrcholné fáze doby stěhování národů nebyl zaznamenán žádný srovnatelný kontakt mezi křesťanským předákem a barským panovnickým rodem. Je třeba připomenout, že Ambrosius korespondenci nezahájil, ale pouze využil nabídnuté příležitosti. Nevíme, co vzešlo z jeho dopisu markomanské královně, neboť naše prameny nic konkrétního neuvádějí. Pokud přece jen probíhaly podobné kontakty přes hranice, nebyly asi časté.

Jeden germánský národ přijal křesťanství již před svým vstupem do impéria.¹²⁾ Šíření křesťanské víry mezi Góty je nerozlučně spjato s životem a dílem Vulfily (Ulfily), rodilého Góta, biskupa svého lidu a kme nového vůdce. Narodil se kolem roku 311 jako vnuk kappadockého zajatce, odvečeného při jednom velkém nájezdu před rokem 270. V zadunajských gótských obcích nestálo křesťanství v žádném případě na okraji společnosti. Po roce 250 bylo na sever odvedeno mnoho zajatých Římanů a ti, kdo byli křesťany, obrátili některé své gótské pány na víru. Jak velká byla křesťanská komunita v Gótií, není možno odhadnout, byla však zjevně dostatečně významná na to, aby vzbudila pozornost římských a řeckých misionářů. Mnozí z odvečených římských křesťanů patrně žili v bosporské říši, která kolem roku 300 n. l. prohlásila křesťanství za státní náboženství. Nevíme, které vrstvy gótské společnosti byly nejvíce ovlivněny importovaným náboženstvím, sám Vulfila se však těšil vysokému společenskému postavení, jelikož doprovázel gótskou delegaci do Konstantinopole, když mu bylo jen něco málo přes dvacet. Vulfila ovládal latinu a řečtinu a měl prostředky i čas na cestování. Roku 341, ve svých třiceti letech, byl vysvěcen na biskupa Gótů, a toto poslání plnil následující čtyři desetiletí. Prvních sedm let sloužil Gótům severně od Dunaje. Když ho odsud jeho nepřátelé vyhnali, přestěhoval se do provincie Moesie a v čele tamních Gótů stál až do své smrti. V Moesii se věnoval kázání a překládal Bibli do góštiny. Musel pro to nejprve vytvořit gótskou abecedu. Jako základ použil řecké písmo, které doplnil latinskými a runovými písmeny.

Stránka z Vulfilovy gótské Bible

Přestože většina Germánů patřila v době svého příchodu do impéria mezi pohany, téměř všichni se během jedné nebo dvou generací obrátili na víru. Důvody nemusíme hledat daleko. Křesťanství se víceméně ztotožňovalo s politickým zřízením a společností římského impéria. Ti, kdo byli mimo římskou civilizaci, byli obvykle i mimo dosah Krista. Jakmile germánské národy překročily hranice říše, většinou následovaly své předáky a přijaly náboženství provincií, v nichž se usadily. Řada z nich se však nestala katolíky, ale ariány. Areios (v latinizované formě Arius) byl alexandrijský kněz, který počátkem 4. století způsobil rozruch ve východní církvi, když prohlásil, že Kristus nemůže být s Bohem Otcem totožný, neboť jím byl stvořen. Areiovy názory získaly podporu mocných biskupů, a to, co začalo jako místní pře, skončilo trpkým rozkolem. Jelikož několik velkých germánských národů přijalo ariánskou víru, staly rozdíly mezi katolictvím a ariánstvím viditelnější, než by tomu bylo za jiných okolností. V germánských královstvích se však katolicismus zpravidla toleroval a jedinou výjimku představoval vandalský režim v Africe. Ariánství germánských usedlíků, zejména Gótů, vyvolávalo až do 6. století stále teologické i politické problémy a často se využívalo k politickým účelům. Když po roce 580 přestoupili Visigóti ke katolictví, ozvěny starého sporu pomalu dozněly.

Řemesla a řemeslná zručnost

Jelikož v zemích obývaných germánskými národy nebyla žádná naleziště zlata, nemohla se práce s kovy rozvinout, dokud zahraniční styky nepřístupnily suroviny. Zlato bylo v 1. a 2. století vzácné a většinou pocházelo z římského světa nebo z černomořské oblasti. Ve 3. století se zlaté předměty začínají objevovat častěji a od konce 4. století jsou již relativně běžné. Do Skandinávie se v 5. a 6. století dostalo velké množství zlata v podobě východořímských mincí (viz níže, str. 217). Nejstarší zlaté předměty vyrobené germánskými řemeslníky jsou přívěsky a prsteny, které pocházejí z druhé poloviny 1. století n. l. Ze starší doby římské zatím známe jen několik větších zlatých předmětů. Jedním z nich je skvělý nákrčník, nalezený na malém opevněném místě – snad sídlu náčelníka – v Havoru na Gotlandu.¹³⁾ Nákrčník o průměru 24 cm byl součástí

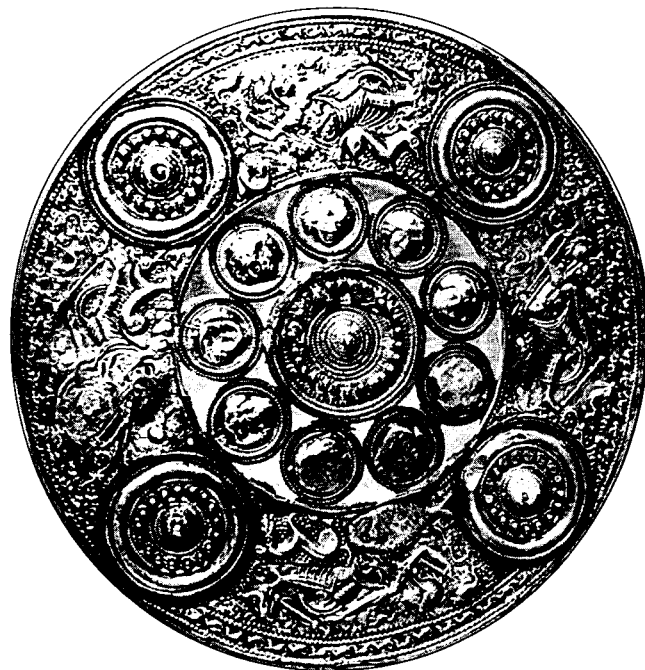
pokladu, který obsahoval šest římských bronzových nádob z 1. století n. l., a k jeho ukrytí došlo kolem roku 100 n. l. nebo o málo později. Byl vyroben z pletených zlatých drátků čtverhranného průřezu. Zakončení tvořily duté kuličky, které byly až na filigránové řetízky hladké. Povrch kuliček kontrastuje s kuželovitými úchytkami, zdobenými půlkruhovitými filigránovými řetízky, do nichž byla zasazena býčí hlava. Havorský nákrčník, který má vynikající technickou i uměleckou úroveň, je dílem mimořádně zdatného zlatníka. Kde však tento řemeslník působil? Podobný nákrčník je znám ze Skandinávie, konkrétně z dánského Dronninglundu. Nejméně tři nákrčníky stejného širokého typu se objevují v jižním Rusku, jeden v Olbii u Černého moře a dva v pokladu z okolí Kyjeva. Další zlatnické práce z černomořské oblasti se svým zpracováním podobají nejenom posledně zmiňovaným nákrčníkům, ale i nálezům z Havoru a Dronninglundu. Zdá se tedy poměrně jasné, že vzor i technika pocházejí ze severního Černomoří. Obojí se může předávat různými cestami. Řemeslníci se stěhují a nelze vyloučit (i když to považujeme za málo pravděpodobné), že na konci 1. století n. l. se schopný zpracovatel kovů přesunul od Černého moře do jižní Skandinávie. Kromě havorského a dronninglundského nákrčníku byla v západobaltské oblasti nalezena řada malých zlatých předmětů ze starší doby římské, které dokládají stejně vyspělé používání filigránu. Nelze tedy šmahem odmítnout existenci dílny na jednom z baltských ostrovů.

Od druhé poloviny 2. století můžeme pozorovat zřetelný pokrok ve tvarování zlatých šperků, zejména pokud jde o práci s polodrahokamy a jinými barevnými kameny. Bohatě vybavené hroby obsahují stále více spon a jiných ozdob, do nichž jsou zasazeny granáty či jiné kameny. Jeden hrob z konce 3. století, odkrytý v Hasslebenu ve středním Německu, obsahoval skvostnou zlatou sponu s dvěma granáty *en cabochon* a ozdoby s bohatým filigránem. Rovněž náčelnický hrob v Aarslevu na ostrově Fyn skrýval sponu, která byla zdobena několika drahými kameny. Na vypouklém místě spony se nacházel velký granát, další byl zasazen do patky a šest jiných kamenů se skvělo na ploškách. Jedním z nejnápadnějších rysů mladší doby římské je vývoj k polychromnímu stylu a jemné klenotnické práci. Tento trend předznamenává vrcholné období germánského zpracování kovů. Umělecké vlivy,

kteří zde působily, byly velmi různorodé. Od druhé poloviny 4. století již nelze připisovat pokroky v technice a tvarování kulturnímu vlivu Gótů. Musíme vzít v úvahu působení římských klenotníků, kteří od 3. století zkoumali možnosti polychromních vložek ve zlatě a stříbře. Neměla by se také podceňovat vynalézavost severogermánských řemeslníků; existuje pro ni stále více důkazů z různých oblastí.

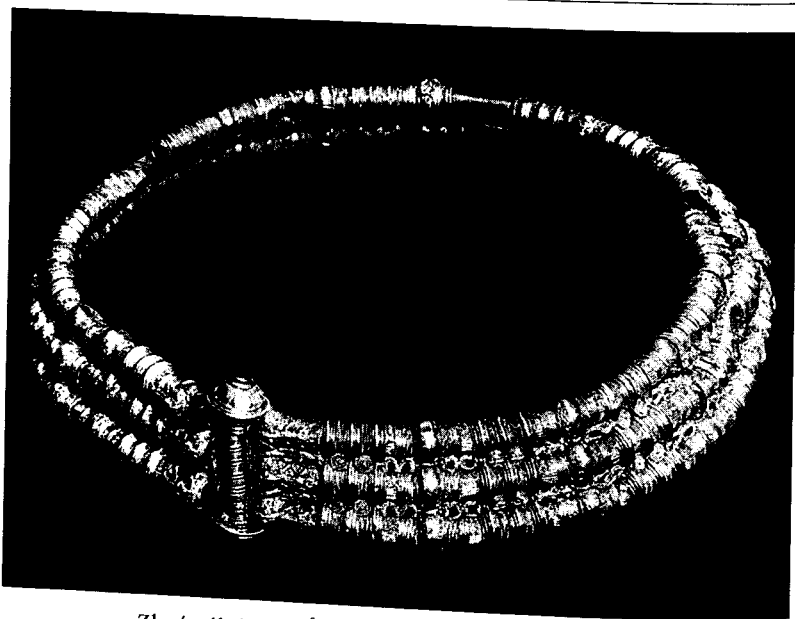
Používání zlatých a pozlacených stříbrných fólií na špercích, přezkách opasků i zbraních je dalším nápadným rysem germánského kovářství v mladší době římské. Inspiraci pro tuto techniku musíme hledat v římském světě, odkud předměty proudily do severovýchodních oblastí. Pozoruhodná jsou zejména hemmoorská vědra, mající pod okrajem vlys se zvířecími či jinými motivy, a ozdobné kotouče, mezi něž patří dvě krásné *faléry* nalezené ve votivním depotu z Thorsbjergu.¹⁴⁾ Jednalo se o bronzové kotouče potažené pozlacenou stříbrnou fólií. Jeden se dochoval jen zčásti, ale i on měl na vnějším okrahu vlys s pobíhajícími zvířaty. Vnitřní plochu zachovalejšího kotouče vyplňuje devět mužských masek a na vnějším okrahu se střídají čtyři velké kroužky spolu se čtyřmi sedícími postavami Marta. Je to pravděpodobně provinciální práce z konce 2. nebo z počátku 3. století. Někdy ve 3. století sem germánský řemeslník doplnil řadu zvířecích figur z čistého zlata v ryze germánském stylu. Tyto postavičky patří k nejstarším figurálním projektům germánského umění. Zhruba z téže doby pochází řada malých okrouhlých spon s figurkami zvířat.

V mladší době římské se vyrábělo jisté množství ozdob z ryzího zlata. Vynikaly mezi nimi nákrčníky zakončené hadími hlavami, velmi známé v západobaltských zemích. Ve 4. století vyráběla dílna na dolním Rýně nákrčníky zdobené hustými vypichovanými a raženými vzory. Ještě zpracovanější nákrčníky se od počátku 5. století vyráběly v jižní Skandinávii. Jejich základ tvořily zlaté trubičky pokryté bohatým filigránem a granulací. Filigránská práce, při níž se drobné zlaté kuličky letovaly či za horka nalepovaly na drátky nebo ploché povrchy, dosáhla vrcholu na nákrčnicích z Ällebergu, Möne a Färjestadenu, které všechny pocházejí z konce 5. nebo ze 6. století. V této době již po celé germánské Evropě převládaly jemné klenotnické práce technikou *cloisonné* a brzy mělo vzniknout největší ze všech germánských uměleckých děl z kovu.

Jedna ze dvou thorsbjergských falér s římskou vojenskou ornamentikou obohacenou o germánské prvky

Rozsáhlé kontakty mezi germánskými národy, které jsou doloženy od jihoruských stepí až po Skandinávii a od Byzantia až po Gallii, se v 5. a 6. století promítly do zpracování kovů. Množství zlata v germánském a nomádkém světě v 5. století velmi vzrostlo, což dokládají nálezy *solidů* a medailonů daleko za římskými hranicemi. Zlaté nádoby a zlaté pruty patřily k darům, jimiž byli zahrnováni jednotliví barbarští předáci. Germánští vůdcové se nikdy neostýchali vystavovat na odív své bohatství. Nyní se jim mohli pyšnit ještě více a řemeslníci v jejich službách byli jistě povzbuzováni k rozvíjení dekorativních stylů, které by lépe vyjadřovaly okázalost doby. Pokroky ve zpracování kovů, k nimž docházelo od konce 4. století, se kdysi připisovaly kulturním vlivům, které

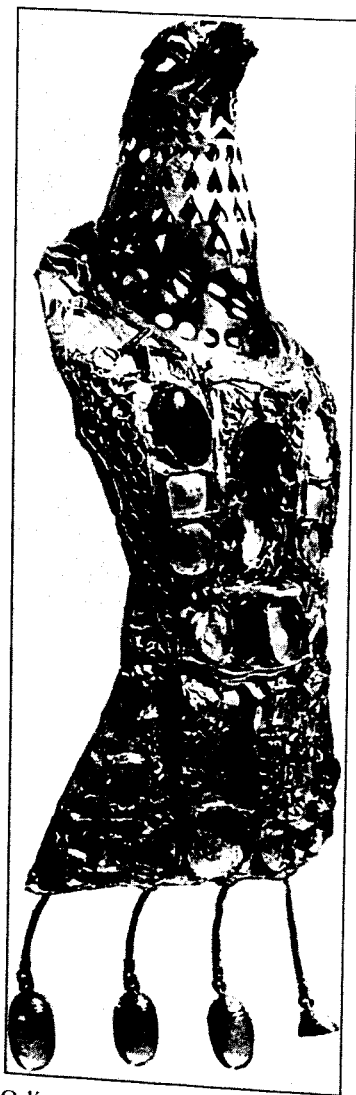
Zlatý nákrčník z Ällebergu (Švédsko; 5. století n. l.)

vyvolalo zničení gótských království Huny v sedmdesátých letech 4. století. Je stále jasnější, že tento výklad není uspokojivý. Nálezy bohatých hrobů a pokladů na dolním Dunaji a v Karpatech dřívější názory poněkud korigovaly. Nyní víme, že skupina novátorských řemeslníků pracujících se zlatem a drahokamy působila od první poloviny 5. století na omezeném prostoru severně od dolního Dunaje. Je také evidentní, že skvěle vybavené hroby v Apahidě u Kluže, odkryté v 19. století, nejsou jedinými knížecími pohřby v těchto krajích.¹⁵ Další podobný hrob byl nalezen nedaleko a spolu s ostatními ho lze datovat asi do poloviny 5. století. V blízké Kluži-Someseni patří do stejného prostředí zlatý poklad, jehož součástí byl mj. náprsník a skvělé kování opasku. Všechny tyto předměty, včetně nálezů z Apahidy, pravděpodobně vznikly v jedné řemeslnické dílně. Z téže oblasti ostatně pochází i nejbohatší a nejvýznamnější poklad, nalezený roku 1837 v Pietroase.¹⁶ Jde o sbírku zlatých a stříbrných předmětů

mětů tak mimořádné rozmanitosti a kvality (i váhy: poklad obsahoval 18 kg zlata), že ho řada badatelů dříve spojovala s jednou z hlavních událostí rané gótské historie, se zničením gótských království Huny po roce 370. Poklad byl však zakopán příliš pozdě na to, aby mohl jakkoli souviset s vpádem Hunů. Předměty z Pietroasy byly vyrobeny na konci 4. a na počátku 5. století a k jejich ukrytí došlo kolem roku 450. Nešlo o pohřební výbavu. Je možné, že to byl poklad nějakého vůdce anebo poklad náboženský, zakopaný v neklidných dobách.

Poklad z Pietroasy obsahuje řadu jedinečných a zvláštních předmětů. Nejimpozantnější je mísa z masivního zlata, zdobená na vnitřní straně obrazy božstev a jiných postav ve vystouplém reliéfu. Uprostřed sedí ženská postava na okrouhlém trůnu a v obou rukou drží pohár. Reliéfová výzdoba znázorňuje skupinu božstev, zčásti v klasickém rouše, zčásti s atributy patřícími spíše do germánského panteonu. Mocný bůh, který drží kyj a roh hojnosti a sedí na trůnu ve tvaru koňské hlavy, se podobá více Donarovi než Herkulovi. Hrdinský bojovník v plné zbroji s vlasy spletenými do tří uzlů je očividně barbarským královským bohem, zatímco trojice bohyní pravděpodobně představuje germánské *matres*. Sedící bohyně, která celému shromáždění předsedá, také příliš nezapadá do klasického rámce. Podle některých výkladů by se mohlo jednat o barbarskou matku bohů. Některé předměty z Pietroasy byly vyrobeny v pozdně římských dílnách. Patří k nim hladký zlatý talíř a džbán. Talíř váží 7 kg. Naproti tomu čtyři obrovské zlaté spony v podobě dravých ptáků, které spočívaly na rameni nositele, zjevně souvisí s barbarským světem a dva polygonální zlaté mřížkové poháry, původně osázené drahokamy a zdobené oušky ve tvaru levhartů, stylově připomínají některé pontské nebo perské výrobky. Známějšími typy jsou čtyři nákrčníky. Jeden z nich nese runový nápis *Gutani o wi bailag*, který lze vyložit jako věnování „bohu, jenž chrání Góty, nejsvětějšímu a nedotknutelnému“.

Z Podunají se záliba v nákladných pracích ze zlata a drahých kamenů rozšířila do Itálie, Gallie a severní Germánie, a to především při výměně oficiálních darů. Koncem 5. století byl již francký král v severní Gallii pohřben s tolika kvalitními šperky, že by se za ně nemusel stydět žádný germánský dvůr kdekoli v Evropě.

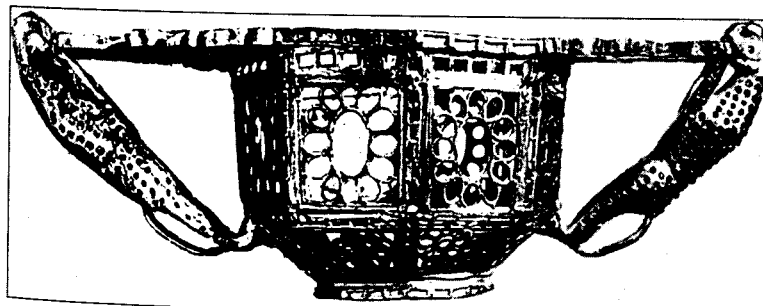
Orlí spona z Pietroasi (Rumunsko)

Stříbro se ke germánským národům dostalo již v 1. století n. l. a od té doby dělalo zpracování tohoto kovu stále pokroky. Nejstarší známou stříbrnou nádobou vyrobenou germánským řemeslníkem je snad malý stříbrný pohárek v bohatém hrobě z Hoby. Po něm následují dva poháry z jednoho lubieszewského hrobu, pět podobných z Łęgu Piekarského v Polsku a dva z Dollerupu v Jutsku. Velmi rychlá reakce na import římských stříbrných nádob je zajímavá, třebaže úroveň těchto raných kusů nebyla vysoká. Stříbro se hojně používalo jako ozdobný prvek na jiných kovech. Zvláště oblíbenou dekorativní technikou byla tausie a filigrán. Tausie se prováděla jak na bronzových, tak na železných předmětech a stačilo k ní rydlo a kladivo. Do povrchu, který měl být vyzdoben, se vyryla drážka, jejíž okraje se nahoře přikláněly k sobě. Potom se do ní vtloukl stříbrný drátek, který vystupující okraje držely na místě. Stříbrné tausie se používaly na osobních ozdobách, sponách, kováních opasků i na zbraních. K nejkrásnějším kusům patří ostruhy, jejichž povrch pokrývá filigrán, zatímco bodce jsou zdobeny tausíí. Tyto ostruhy se začaly vyrábět koncem 2. století. V bohatších hrobech z téže doby často nacházíme náramky a prsteny z masivního stříbra. Oblíbeným typem byl náramek na zápěstí nebo na paži, který zakončovaly hadí hlavy. Objevují se i stříbrné brože a kusy potažené stříbrnou fólií, občas pozlacenou. Za ambicióznější výrobky můžeme označit řadu malých stříbrných pohárků, z nichž pět pochází z ostrova Sjællandu, kde tento typ pravděpodobně vznikl. Dva pocházejí z bohatých hrobů v Himlinghøje, dva z Vallöby a jeden z Nordrupu. Očividně byly ovlivněny římskými nádobkami, protože všech pět má pod okrajem pás ze zlaté fólie, který připomíná výzdobu na hemmoorských vědrech. Poháry z Himlinghøje pokrývají obrazy běžících zvířat a kromě nich jsou tu zachyceni i muži s dýkami, kteří asi vykonávají nějaký obřad. Zbývající kusy mají jednodušší zvěrné vzory. Všechny poháry patří do druhé poloviny 3. století a lze je považovat za dílo místních řemeslníků určené pro omezenou náčelnickou klientelu.

Starověcí autoři, především Tacitus, se zmiňují o nedostatku železa v Germánii a o nevalné zručnosti Germánů při jeho zpracování. Skutečnost je taková, že v severní a východní Germánii byla četná, rozsáhlá a přístupná ložiska železné rudy. Ve starověku se nejdůležitější

naleziště nacházela v Porúří, Harzu, ve Šlesvicko-Holštýnsku, v Jutsku (hlavně železo z bažin), v Čechách, na Slovensku, ve Slezsku a ve Svatokřížských horách v Polsku. Posledně zmíněná oblast měla nejbohatší ložiska ze všech, zejména v blízkosti dnešních měst Opatów a Ostrowice. Velké množství vytěžené zeminy a strusky svědčí o rozsáhlých dílnách, které pracovaly od 1. do 4. století n. l. Většina železné rudy se získávala na povrchu, ale vyskytovaly se také šachty. V Rudkách byla objevena šachta hluboká 18 metrů, z níž vybíhala řada chodeb podél rudných žil. V dolu se našly lopaty, klíny a jiné hornické nářadí a také keramika z doby římské. Svatokřížské hory se vyznačují velkým počtem hutí. Bylo jich napočítáno více než padesát a některé mají značné množství pecí. V jedné dílně ve Staré Slupii archeologové odkryli přes 150 pecí. Stupeň centralizace výroby, o němž tyto lokality svědčí, je natolik překvapivý, že se nabízí otázka, kde se hotový kov prodával. Jistě to nebylo jen v okolí Svatokřížských hor, ale snad i v některých podunajských provinciích. Velké dílny se našly také v Čechách. Zařízení těchto rozměrů patrně obsluhovali odborníci pracující v uspořádané komunitě, která byla alespoň zčásti industrializovaná. Je to nečekáný obraz vysoce centralizovaného řemeslného odvětví.

Tavba železa se prováděla v různých typech pecí. Pravděpodobně nejrozšířenější a rozhodně nejúčinnější byla hliněná šachtová pec, která se hojně vyskytovala i v římských provinciích. Se šachtovými pecemi se setkáváme již v 1. století n. l. a zatím nevíme, odkud se do Germánie dostaly. V podstatě je tvořila krátká hliněná pecní šachta – obvykle vysoká 50 centimetrů až jeden metr – se zahlubenou nístějí. Šachta byla v dolní části proražena, aby se dovnitř dostával vzduch. Jakmile se v peci rozhořel oheň, tah vzduchu za normálních podmínek stačil na roztavení rudy. Když bylo třeba, používaly se na pomoc měchy. Pece tohoto typu jsou doloženy v labské pánvi, v kraji mezi Rýnem a Vesperou, ve Šlesvicko-Holštýnsku a v přímořských nížinách. Přestože byla jejich stavba jednoduchá a práce s nimi poměrně snadná, vyráběly železo vysoké kvality. Železná ruda se začíná redukovat při teplotě asi 700 stupňů Celsia a v šachtové peci se dalo dosáhnout teploty až 1200 stupňů. Při 1050 stupních Celsia železo zkapalní a stéká na dno šachty. Struska se pak může oddělit a surové železo po zchlazení

Mřížkový pohár z Pietroasi (Rumunsko)

nutí vyjmout. Z kovu se často vyráběly ingoty nebo přímo nářadí a zbraně. Kvalita železa vyráběného germánskými kováři bývala vysoká, pravděpodobně stejně vysoká jako většina železa v římském impériu. V mladší době římské vyráběli kováři zvláště tvrdý druh železa, který byl vhodný na čepele mečů a nožů. Zdatnost germánských kovářů je nepopiratelná a jejich dovednost byla v pozdějších pověstech obestřena jistým tajemnem. Skutečnost, že kováři byli pohřbíváni spolu se svými nástroji, nám napovídá, že měli v germánské společnosti významné postavení dlouho předtím, než byl jejich status definován raně středověkými zákony.

Germánská keramika byla často nepříznivě srovnávána se skvělými výrobky laténské kultury ve střední a západní Evropě. Jednotný charakter ručně vyráběných nádob na velkých severských popelnicových polích totiž zastiňoval skutečnost, že v mnoha germánských krajích vznikala keramika vynikající jakostí, často s pěknými meandrovitými a stupňovitými vzory. Všechny nádoby také nebyly ručně dělané. Ve 3. století se v některých oblastech zcela jistě používal hrnčířský kruh. Jako příklad uveďme Slezsko, Braniborsko, Harz a kraj mezi Odrou a Vesperou. Některé nádoby vyráběné na kruhu byly patrně replikami římského zboží a nelze vyloučit možnost, že v Germánii pracovali římské řemeslníci, zčásti odvezení z pohraničních provincií. Přestože se velká část keramiky, kterou Germáni běžně užívali, vypalovala na

ohnišťích, dobře postavené hrncářské pece nejsou v krajích mezi Jutskem a Polskem žádnou výjimkou. Patří k typu s horním tahem, který se často vyskytuje v římských provinciích. Pece byly zpravidla hliněné a měly předsunuté ohniště, roštovou desku a vypalovací prostor, kam se ukládaly nádoby. Vypalovací část byla kupolovitě zaklenuta. Žár z ohniště musel dosáhnout 750 až 850 stupňů Celsia, aby se hrnce dobře vypálily. Teplotu v peci bylo možno regulovat jedním nebo více otvory na vnější stěně. V některých oblastech vyráběli keramiku skuteční odborníci, nikoli pouze ženy nebo sloužící. Jako příklad se nabízí jemně leštěné zboží z tmavošedého a černého materiálu, které pochází ze středního a dolního Labe. Zdá se, že se vyrábělo v centralizovaných dílnách, a jeho charakteristickým rysem byl zrnkovitý ornament uspořádaný do geometrických tvarů. Racionálně řízená výroba patrně probíhala i na některých místech v jižním Polsku, jak o tom svědčí tamní koncentrace hrncářských pecí. Je přinejmenším pravděpodobné, že podobná střediska fungovala v mladší době římské také jinde.

Tkaní vlněných látek mělo v severní Evropě dlouhou tradici a ve Skandinávii se oděvy vynikající jakosti objevují již ve starší době bronzové.¹⁷⁾ V druhé polovině prvního tisíciletí př. n. l. bylo známo mnoho tkacích technik. K nejběžnějšímu a nejjednoduššímu typu patřila plátňová vazba, při níž se vlákna pravidelně překrývají. Tato technika se zřejmě používala na většině germánského území. Od mladší doby železné se stále častěji objevuje keprová vazba, ve které vlákno útku prochází nad několika vlákny osnovy a pod nimi. To umožňuje různé obměny vzorování včetně tzv. vzoru rybí kosti, ševronu a zubového vzoru. Jakost vlněných látek se během doby římské výrazně zvyšuje. Nejlepší germánské látky se plně vyrovnají římským výrobkům. Mimořádně kvalitní oděvy, např. thorsbjergský kabátec nebo vehnemoorský plášť, musely pocházet z rukou profesionálních řemeslníků. V osadě Wijster (viz výše, str. 66) se kromě řady vřeten našel velký počet závaží od stavů, což nasvědčuje tomu, že tkalci pracovali v jedné nebo více dílnách. Ovce se v severských osadách chovaly po více let a dávaly lidem nejenom vlnu, ale i mléko a maso. V Germánii se rovněž pěstoval len. Tacitus se zmiňuje o prádle vyrobeném ze lnu, ale zatím nebylo žádné objeveno. O tři století později,

když se Gótové začali usazovat v říši, provinciálové velmi obdivovali jejich lněná roucha.

Máme naštěstí k dispozici dosti velký počet dochovaných oděvů ze severských rašelinišť i četná vyobrazení Germánů na mincích a římských historických reliéfech. Naše znalosti o germánském oblečení jsou tak relativně komplexní. Ženy se na římských reliéfech nejčastěji objevují v dlouhých šatech přepásaných pod ňadry nebo v pase. Svrchní oděv byl obvykle bez rukávů. Pod šaty se někdy nosila halena nebo krátká sukně a krk byl ovinut šátkem. Z Huldremose v Dánsku pocházejí dlouhé šaty se širokými rukávy a s velkým záhybem u krku, který mohl sloužit jako kápe. Šlo o víceúčelový oděv, v pase poněkud nabraný, který dobře chránil před severským chladem a deštěm. Druhý oděv z Huldremose byl pestřejší. Přes vlněnou sukni splýval kožený plášťík a šál upevněný kostěnou jehlicí. Mužský oděv tvořila tlustá tunika či košile sahající přes kalhoty a svrchní plášť, který mohl být dlouhý i krátký. Kalhoty byly zpravidla dlouhé, v některých případech s krytem na chodidla, jsou však známy i exempláře končící u kolenou. Z thorsbjergské bažiny pocházejí dobře zachované ukázky dlouhých kalhot. Tunika se často přepásávala koženým řemenem a sahala k bokům nebo ke kolenům. Střevíce byly kožené a přivazovaly se koženými pásky. Pravděpodobně je ovšem nevlastnil každý. Germáni obou pohlaví jsou na římských reliéfech zpravidla prostovlasí, ačkoli v rašeliništích se občas nacházejí pokrývky hlavy, jako je např. kožená čapka muže z Tollundu. Základní součásti mužského oděvu se až do stěhování národů příliš nezměnily. Ještě v 7. století nosili franští a langobardští bojovníci tuniky a kalhoty, které se velmi podobají nálezům z Thorsbjergu.

Zručnost při práci se dřevem je patrná na velmi rozmanitých předmětech, domy a čluny počínaje a malými nádobkami z domácnosti konče. Surovin byl nadbytek a zpracování dřeva dosáhlo vysoké úrovně přinejmenším v neolitu. Tesařskou dílnu známe pouze z Feddersen Wierde, kde se našly hobliny od soustruhu, je však pravděpodobné, že se toto řemeslo pěstovalo ve většině osad. Tesařské nářadí, které Germáni používali, se příliš neliší od dnešního. Dochovaly se palice, sekery, sekyrky, nebozez, dláto, hoblík, rašple, vrták a nůž. Vysokou kvali-

tu řemeslné práce prozrazují dřevěné talíře, poháry, misky a vědra nalezené v zaplavených depotech a studních. Vidíme ji také u větších výtvorů, jako jsou dlouhé domy s chodbou, lodě a vozy.

Počátky germánského umění

Kořeny a inspirace germánského umění jsou různé. Nejstarší dochovaná díla, jež lze označit jako zřetelně germánská, pocházejí z konce 2. a počátku 3. století, formativního období mnoha stránek germánské kultury. Dochovaly se zejména předměty z kovu, materiálu, z něhož pozdější germánští řemeslníci vyráběli nejlepší umělecká díla raně středověké Evropy. To neznamena, že by nevznikaly jemné práce z jiných materiálů, chceme pouze říci, že se takových výrobků dochovalo velmi málo. Od nejstarších dob měly na motivy a vzory volené germánskými umělci velký vliv dovezené římské objekty. Lidské a zvířecí postavy na kovových a skleněných nádobách přivezených z římského impéria vybízely k napodobení, jak je vidět na sjællandských pohárech (viz výše, str. 123). Před koncem 2. století byla vyobrazení lidí a zvířat velmi vzácná. Od té doby se stále více nacházejí na kruhových sponách, na *falérách*, na nádobách, na zbraních a v podobě figurek. Řada germánských kovových předmětů má typicky keltské prvky, v některých případech překvapivě pozdního data. Již dlouho se ví, že některé z motivů na galhuských rozích z doby kolem roku 400 n. l. pocházejí z keltského repertoáru.

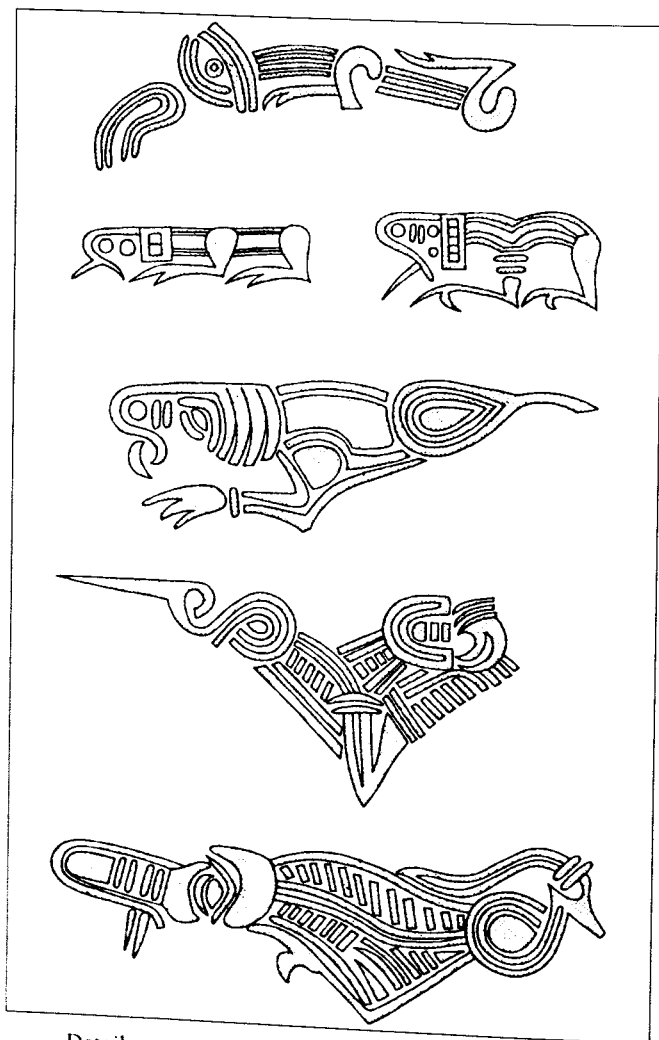
Snad nejsilnější vliv na germánské umění kolem roku 400 měla technika vrubořezu aplikovaná na kovových předmětech z římských provincií.¹⁵⁾ Na rýnské a dunajské hranici fungovaly v druhé polovině 4. století dílny vyrábějící touto technikou především bronzové předměty a mezi jejich nejvýraznější produkty patří spony, kování opasek a zakončení řemenů, zdobících široký vojenský opasek a jinou výstroj válečníka. Tato výstroj se dostala do rukou germánských vojáků v římských službách a ti ji zanesli do rodných zemí severní Evropy. Tam se napodobovala a přenášela na nejrozmanitější předměty, které se staly vzorem pro řemeslníky v následujících třech staletích. Vrubořez se zdá být vhodnější pro zpracování dřeva než pro práci s kovem a patrně zde

je třeba hledat jeho původ. Běžné byly geometrické a kostkované vzory, kruhové rozety, pletence a spirály. V kovové podobě se tyto vzory odlévaly do bronzu, retušovaly rydlem, často postříbřovaly nebo částečně pozlacovaly a leštily. Když v 5. století přibýlo zlata, zlacení rytých vzorů začalo být masivnější a přepychovější. Během doby se tato technika rozšířila po celém germánském světě a vytvořila jeden z nejznámějších prvků raně středověké ornamentiky.

Koncem 4. století se na severu objevil výrazný ornamentální styl, který charakterizovaly nejenom ryté dekorace, ale i zvěrné motivy. Tento styl vidíme na sponách a jiných ozdobách z velkých votivních depotů v Nydamu a Ejsbølu a na předmětech z bohatších hrobů. Těla zvířat a ptáků se zobrazovala velmi obratně, často v plavných křivkách, a hlavy těchto tvorů byly obráceny dozadu. Často se vyskytovaly zvířecí hlavy ve dvojicích proti sobě, občas se vsunutou lidskou hlavou nebo s jiným dekorativním motivem. Není vyloučeno, že některé z těchto vzorů měly symbolický význam, jemuž dnes správně nerozumíme.

Zhruba v téže době se jemné zpracování kovů vyvíjelo i v jihovýchodních oblastech. Již ve 3. století se šperky a zbraně začaly zdobit drahokamy a polodrahokamy a vznikal polychromní styl, v některých případech hrubý a křiklavý, ale často velmi efektní. Rozvoj tohoto stylu vděčí za mnohé stykům východogermánských národů s kočovníky z jižního Ruska a severního Íránu. Jeho šíření na západ bylo dlouho spojováno s migrací Gótů a jejich spojenců v druhé polovině 4. století, avšak tento výklad se zdá stále méně uspokojivý. Významné středisko výroby existovalo již krátce po roce 400 v předhůří Karpat severně od dolního toku Dunaje (viz výše, str. 120). Styl se rychle šířil po celé Evropě a brzy pronikl do Gallie, Itálie i Skandinávie. Nejvýraznějším dekorativním prvkem byl granát (almandin), který se dovážel z Čech, z Indie (prostřednictvím nomádských zprostředkovatelů) a snad také z Malé Asie.¹⁹⁾ Stal se nejoblíbenějším kamenem germánských klenotníků od 5. do 7. století, protože jeho planoucí odstíny tvoří se zlatem vynikající souhru.

V 5. století vyvinuli severští kovotepci svébytný ozdobný styl, jehož typickým rysem je znázorňování čtyřnohých zvířat z profilu. Tvary zvířete jsou plavné a hlavní důraz se věnuje hlavě a nohám. Často se

Detaily ornamentálního stylu I (podle G. Haseloffa)

zobrazuje dvojice takových zvířat proti sobě, s lidskou maskou nebo postavou uprostřed. Původ tohoto motivu je sice pozdně římský, dosti nevýrazný vzor byl však přetvořen v tajemný obraz, z něhož vyzařuje divokost a děs. Styl jako první studoval švédský badatel Bernhard Salin a nazval jej styl I.²⁰⁾ Jeho motivy se v různých obměnách používaly v 5. století skoro v celé západní Evropě. Koncem století pronikl ze středomořského světa na sever proplétaný ornament a po roce 500 se stále více kombinoval se zvířecími formami stylu I. Šíření těchto nových vzorů významně napomohly francko-ostrogótské a francko-byzantské styky. Během 6. století převládala na jemných pracích z kovu fantastická zvířata Salinova stylu II, která byla stále složitější a propletenější, až dosáhla svého uměleckého vrcholu na skandinávských a anglosaských špercích v 7. století.

Některé vlivy působící na severské řemeslníky byly přímočařejší. Na germánském území se našly zlaté římské medailóny posílané jako dar barbarským předákům. Nejvýznamnější objevy byly učiněny v Szilagy-Somlyo v Maďarsku, kde se vykopalo čtyřiaadvacet medailónů císařů Maximiana, Constantia II., Valenta, Valentiniana I. a Gratiana. Nejmladší kus v pokladu pochází z roku 367. Jde v podstatě o sbírku drahých darů, kterou získalo několik generací místních předáků za svou věrnost Římu. Některé kusy zasadili germánští řemeslníci do zlata a jeden z nich byl vyzdoben rámečkem z granátů. V druhé polovině 4. století se zlaté medailóny objevují i ve Skandinávii, kde byly v následujícím období hojně napodobovány. Většina se sem pravděpodobně dostala po roce 360, v době velkého neklidu na rýnské hranici. Zlaté medailóny se staly prototypem brakteátů, jedné z nejvýraznějších severských ozdob v době stěhování národů.²¹⁾ Brakteáty se nejvíce rozšířily v jižní Skandinávii, zejména v Dánsku, kde se jich našlo více než 260 z celkového počtu 600 kusů. Stejně jako medailóny je jednotliví vůdcové pravděpodobně předávali svým předním bojovníkům. Je možné, že se nenosily jen jako odznaky hodnosti, ale i jako ochranné amulety. Rané vzory jsou jasné založeny na portrétech římských císařů, s nimiž se setkáváme na mincích a medailónech. V průběhu doby se hlavy ztvárňovaly stále groteskněji, až zcela zmizely a byly nahrazeny křivkovitým lineárním

Brakteát z Åsumu (Švédsko)

ornamentem ve stylu I. Než bylo dosaženo tohoto stadia, objevovaly se zjevné spojitosti s říši bohů a hrdinů, bytostí, jež mohly ochránit ty, kdo ozdoby nosili. Výroba brakteátů vyvolává velké diskuse, protože není jasné, zda byly vyráběny hliněnými či kovovými raznicemi nebo matricemi z organického materiálu, jako je dřevo vyložené látkou nebo kůží. Dosavadní výzkum podporuje spíše používání matric než raznic, protože série totožných nebo téměř totožných brakteátů jsou poměrně omezené. Raznice mimoto nebyly nikde nalezeny, kdežto přitíštění tenkého zlatého plíšku na matici dobře odpovídá některým drobným detailům patrným na hotovém produktu. Přestože největší počet brakteátů pochází ze Skandinávie, nalézáme je i v Německu, ve střední Evropě, ve francké Gallii a v jižní Anglii.

Detail brakteátu z Gerete (Gotland, Švédsko)

POHRANIČNÍ SPOLEČNOSTI

Existence hranic dělicích po staletí kmenová seskupení a pokročilý centralizovaný stát musela mít v rozmanitých ohledech vliv na obě strany. Na severních římských hranicích a za nimi lze pozorovat vznikání pohraničních společností, které nejsou ani výlučně provinciální, ani úplně barbarské. Typické je, že takové společnosti na dlouhodobých hranicích vytvářejí hmotnou kulturu, jež přejímá prvky z obou stran, a přitom zůstává součástí převládajícího politického uspořádání. Jakmile se zmíněné uspořádání oslabí nebo zhroutlí, pohraniční společnost často přetrvává a vyplní politické vakuum. Na hranicích tvořených Rýnem a Dunajem můžeme rozpoznat řadu takových společností přinejmenším od druhé poloviny 3. století.

Na dolním Rýně se vzájemné ekonomické vztahy posilovaly asi už od 2. století. Alespoň zčásti to bylo způsobeno potřebou zásobovat římské posádky potravinami a jiným zbožím. Takto vzniklou hospodářskou symbiózu lze rozpoznat v osadách jako Wijster a Bennekom (viz výše, str. 66). Fungování systému, který byl ovlivněn římským provinciálním uspořádáním, dokládá kupříkladu pravidelná dispozice staveb. Koncentrace hospodářské činnosti na jednotlivých místech dále naznačuje, že vnější síly zde působily buď v rámci soukromého obchodu, nebo zde přímo hrály roli oficiální potřeby Říma. Ve 4. století nám indicie dokládají měnící se vztahy. Po obou stranách staré hranice se nacházejí hroby bojovníků obsahující spolu s poklady římských zlatých mincí jak římskou, tak germánskou výzbroj. Do roku 400 byly postaveny germánské osady v údolí Meusy a možná i hlouběji v provinciích. Stará hranice prakticky jako vojenská překážka zanikla a nebyla ani překážkou kulturní. Umožnila vznik stále nezávislejší pohraniční společnosti.

Na horním Rýně byl tento proces méně vyhraněný, leccos však nasvědčuje tomu, že vztah mezi alamanskými kantony a pohraničím byl těsnější, než se mnohdy připouští. Po pádu *limitu* kolem roku 260 se barbari začali pomalu, ale zjevně zajímat o to, co jim mohou nabídnout provincie. Skupiny Alamanů byly přijímány do římské armády, některé římské statky byly osídleny barbary a v samotném údolí Rýnu se s germánským materiálem setkáváme dokonce v některých pohraničních pevnostech a strážních věžích.

Výraznější je situace severně od středního Dunaje. Diplomatické vztahy s germánskými vůdci měly v této oblasti dlouhou tradici a byly udržovány přinejmenším od Tiberiovy vlády. Po odmlčení historických pramenů nám archeologické nálezy dále odhalují úzké spojení mezi provinciemi a národy usídlenými na dnešní Moravě a Slovensku. Stavby ovlivněné římským stylem vznikaly na barbarském území nejspíš v místech, kde sídlili favorizovaní náčelníci. Hojně se dováželo římské zboží, a to nejen přepychové, ale i běžný sortiment nejrůznějšího druhu. Hmotná kultura této oblasti se příliš nelišila od kultury přilehlých římských provincií. To, čemu se kdysi říkalo „morální přehrada“ na rýnské a dunajské hranici, se do 4. století radikálně změnilo a na některých místech úplně zmizelo.

Tento vývoj má pro počátky stěhování národů pravděpodobně velký význam. Mnozí barbari nevstupovali do říše z nějaké odlehle části Evropy, ale z krajů poměrně nedaleko od hranic, kde římské zboží a životní úroveň zanechaly své stopy. V některých oblastech byli barbari a provinciálové v úzkém styku už jedno či dvě století před hlavním stěhováním. Když Germáni skutečně vstoupili do římského světa, pro mnohé z nich to zdaleka nebyl krok do neznáma.

VII

GÓTSKÁ KRÁLOVSTVÍ

Počátky Gótů

Vzestup Gótů ve 3. století nemáme doložen lépe než vzestup Franků a Alamanů. Gótové pocházeli podle vlastního podání z Gothiscandzy, situované jen neurčitě do jižní Skandinávie, a měli za sebou dlouhé boje se svými sousedy Vandily a Lugii.¹⁾ Legenda uvádí, že příčinou jejich migrace do severního Černomoří bylo přelidnění oblasti mezi Odrou a Vislou, v níž předtím sídlili. Protože tak rozsáhlé stěhování archeologické nálezy nepotvrzují, jedná se velmi pravděpodobně o mýtus. Pozorovatelný je od konce 2. století jen pozvolný postup kulturního okruhu z kraje mezi Odrou a Vislou směrem na Ukrajinu. Tento proces trval bezmála sto let. I když je pravděpodobné, že šlo o přesun obyvatelstva, nemuselo se jednat o stěhování celého kmene. Spíše zde operovaly oddíly válečníků, které na jihovýchod přitahovala úrodná ukrajinská půda a bohatství pobřežních měst. K nim se asi přidávaly další hloučky rekrutující se převážně z národů západních stepí. Gótové přišli do kraje, který v předchozích stoletích zažil mnoho vpádů z východu a měl tedy značně nesourodé obyvatelstvo. Národ, označovaný v římských pramenech jako Gótové, byl patrně od počátku velmi nejednotným konglomerátem a nelze tedy určit, co na něm bylo výlučně „gótského“. Je ale jisté, že v polovině 3. století byli tito Gótové velmi obávanou vojenskou silou v dolním Podunají.²⁾

Vzrůst moci barbarů žijících severně od Dunaje zaznamenáváme prvé roku 238, kdy skupiny Gótů překonaly Dunaj poblíž jeho ústí a vyplnily provincii Dolní Moesii. Římská vláda byla nucena předat barbarům výkupné a ti pak odtáhli a vydali zajatce. Není přitom vyloučeno, že peněžní podporu dostávali již dříve. Brzy nato se s Góty setkáváme

v římské armádě, kterou vedl císař Gordianus III. proti Peršanům. Snad zde působili na základě formální smlouvy uzavřené roku 238. Po římském úspěchu na dunajské frontě ve čtyřicátých letech 3. století bylo vyplácení peněz zastaveno, což vedlo k mohutné invazi barbarů roku 250. Jejich velitelem byl při této příležitosti gótský král Kniva, jeden z nejvychytralejších a nejschopnějších germánských vůdců. Knivovo vojsko se skládalo nejen z Gótů, ale i z Karpů, Bastarnů, Taifalů a Vandalů. Král získal na svou stranu dokonce některé Římany. Výprava byla velmi dobře organizována a hlavní útoky se soustředily na tři samostatné cíle. Karpové napadli Dácii, gótské vojsko vtrhlo na dobudžskou pláň a sám Kniva zamířil s armádou do Dolní Moesie. Útok na Dácii se nezdařil a Karpové byli vytlačeni. Kniva však obratně využil zbylé dvě armády, zaútočil na Nikopolis a obklíčil Philippopolis. Napadl také římskou armádu v Beroji a zahnal jí. Obležená Philippopolis padla. Dobytí dobře bráněného města bylo neobvyklé, třebaže mu napomohly rozpory mezi obránci. Gótové se poté odvážili přezimovat v římské provincii a na jaře 251 zahájili zpáteční tažení. Při něm narazili na římskou armádu, která jim zahradila cestu v bažinatém kraji poblíž Abrittu. Na tomto terénu projevil Kniva plně svou taktickou zdatnost. Gótové Římany rozdrtili, císař Decius zahynul a zbytky římské armády zachránilo pouze výkupné.

Gótský úspěch zahájil řadu velkých vpádů na severní Balkán a do Malé Asie. Protože oblasti poblíž dunajské hranice byly již poničeny a vypleněny, museli útočníci za kořistí postupovat stále dál. Od roku 255 Gótové, jejich sarmatští sousedé a další kmeny podnikali též výpady z moře. Z přístavů na severním černomořském pobřeží, kdysi domény řeckých a římských obchodníků, vyplouvali barbari na lodích a rychle se objevovali před hradbami měst, jež po staletí nezažila opravdovou válku. Roku 256 se zmocnili města Pityuntu. Ještě větší ohromení způsobilo dobytí bohatého města Trapezuntu, jehož posádka prostě uprchla, jakmile se nepřítel přiblížil. V příštím roce došlo k invazi z moře v měřítku, jaké si stěží dovedl někdo představit. Gótové a jejich spojenci přepluli Černé moře, propluli Bosporem a střetli se s římským vojskem v Chalkédónu. Městská posádka opět utekla, aniž se postavila na odpor. Bohaté kraje Bithýnie byly nyní zcela nechráněné

a útočníci rychle dobyli Apameiu, Nikomédii, Níkaiu a Prusu. Kořist získaná při tomto nájezdu musela být obrovská. Z Malé Asie byli odvedeni četní zajatci, a buď oni nebo jejich pozdější následovníci začali mezi Góty šířit křesťanskou víru (viz výše, str. 114).

Největší a nejničivější gótská invaze do východních provincií se uskutečnila o deset let později. Útok směřoval na Řecko. Velké loďstvo dopravilo Góty od Dněstru a Heruly z Azovského moře k Bosporu, kde neúspěšně napadli Byzantion. Výprava pak pokračovala dál do Egejského moře. U Athosu se loďstvo rozdělilo do tří flotil, jež od této chvíle působily nezávisle na sobě. Oddíly Herulů napadly Thessaloniku a jiná města v Chalkidice. Smišené vojsko se opět obrátilo k Malé Asii, napadlo cestou Krétu a Kypr a následně vyplenilo Tróju a Artemidin chrám v Efesu. Armáda, která přistála v Řecku, uchvátila největší kořist. Byly dobyty Olympia, Argos, Korint, Sparta i Athény. Avšak návrat z Řecka a Egejského moře nebyl snadný. Obrovské loďstvo (údajně 2000 lodí) bylo vydáno na pospas severoegejským větrům a došlo k mnoha ztrátám. Herulům se u Thessaloniky postavil císař Gallienus, jenž proti nim úspěšně použil těžkou jízdu. Gótové v Řecku zamířili do epeirských hor a tam byli drtivě poraženi novým císařem Claudiem II., který zde získal své vítězné příjmení Gótský. Zbylí barbari byli shromážděni a přijati do služby v římské armádě nebo usídleni na území dunajských provincií, což se asi většině z nich zdálo přijatelnější než návrat domů.

Právě když se zdálo, že hrozí ještě větší invaze do východního Středomoří, gótské úspěchy naráz skončily. Roku 270 porazil císař Aurelianus Vandaly v Panonii a Juthungy v severní Itálii a v následujících letech byla gótská armáda buď při vstupu do impéria anebo na zpáteční cestě císařem pronásledována a zničena na vlastním území. O bitvách se toho ví jen málo. Gótové prý ztratili mnoho bojovníků, údajně 5000 mrtvých, a mezi padlými byl i král Cannabaudes. Římské vítězství bylo rozhodné a následovaly po něm velké přesuny barbarských národů na východě. Většina Bastarnů se pravděpodobně usadila v impériu. Také Karpové byli přivedeni na severní Balkán a tam se k nim připojily další skupiny barbarů. Koncem 3. století se severně od Dunaje v oblasti mezi dvěma velkými bloky Gótů objevili Gepidové.

Z této řady přesunů vzešlo rozdělení Gótů na Visigóty a Ostrogóty. Tervingové obývali zemi na západ od Dněstru, Greutungové sídlili na východě za Azovským mořem. Následující půlstoletí upevňovali západní Gótové svou vládu mezi Dněstrem a Dunajem hlavně na úkor Sarmatů. Vztahy s římskou říší upravila smlouva z roku 332, jež zajistila roční poplatky výměnou za vojenské oddíly a umožnila obnovu obchodu s dunajskými provinciemi. Gótové byli pravděpodobně spojenci Říma již před rokem 332, ale Konstantinova smlouva je první spolehlivý záznam o tomto vztahu. Až do rozvratu, který způsobil vpád Hunů, byla gótská moc severně od Dunaje zajištěna.

Visigóti

Roku 376 se na dolním Dunaji začaly shromažďovat tisíce Germánů, kteří chtěli na jižním břehu řeky najít ochranu před plenícími Huny. Jen o dva roky později zvítězilo vojsko těchto uprchlíků nad Římany v bitvě u Adrianopole. Byla to největší římská porážka za několik desetiletí a ve střetnutí přišel o život sám císař. Po dalších třiceti letech prošli synové vítězů napříč Itálií a dobyli přitom hlavní město. Cesta k těmto triumfům byla velmi obtížná, úspěchy se však ukázaly jako pomíjivé. První velký vpád do nitra římské říše přinesl barbarům stejné utrpení jako říši samotné, a trvalo ještě dvě generace, než Visigóti našli bezpečné útočiště v západních provinciích. Zápas o stálá sídla ve světě, který procházel závažnými změnami, spolu se snahou náčelníků získat alespoň nějaký podíl na římské moci zasáhly poprvé samotné srdce impéria. Z této rány se Řím už nikdy plně nevzpamatoval. Za pouhých třicet let postoupili Visigóti od břehů Dunaje až do římských paláců. Zahájili tím celkovou proměnu západní Evropy. V provinciích středomořského impéria vznikala barbarská království, z nichž se každé po svém snažilo být malým Římem.³⁾

Adrianopolskému střetnutí se možná dalo zabránit. Visigótský vůdce Fritigern se před bitvou tajně spojil s východním císařem Valentem a v dopise tvrdil, že ačkoli se sám nestaví proti Římu, nemůže ovládnout divošskou povahu svých Gótů ani je získat pro společenství, dokud jim Valens neukáže sílu. Není vyloučeno, že to bylo míněno

vážně. Za situace, kdy se vojska západního císaře přibližovala k Balkánu, nemohl Fritigern obojetností nic získat. Správně také zhodnotil náladu mezi Góty. Otřesné zacházení, jehož se jim od Říma dostalo v uplynulých dvou letech, je ke společenství s říší rozhodně nenaladilo, třebaže se zdálo, že mají konečně vyhlídku na získání půdy. Z Valentovy strany bylo rozumné, že vzal Fritigernovy návrhy vážně. Jestliže oba vojevůdci byli snad ochotni řešit věc dohodou, jiní rozhodli jinak. Dva římské důstojníci zahájili boj, aniž se ptali svých nadřízených, a během jediného dne byla velká část císařské armády pobita gótskými pěšáky nebo rozehnána jízdou a Valens zahynul nebo byl smrtelně raněn.

Před bitvou se Fritigern vzdálil většinu svého lidu, protože tajně vyjednával s římským císařem. Přitom o dva roky dříve přimělo bezohledné chování římských velitelů Visigóty ke slavnostní přísaze, že budou sužovat Římany všemi prostředky, jež mají k dispozici, a to tak dlouho, dokud se nestanou pány říše. Fritigern si nyní počínal jako mnozí jiní barbarští příznivci Říma. Nový císař Theodosius, který věděl, že se nemůže postavit Gótům v bitvě, začal brzy po Adrianopoli diplomatickými prostředky podlamovat a nahlodávat vůli jejich vůdců. Vysoce postavení Gótové byli zahrnuti počty i dary a zanedlouho se mezi nimi vytvořila relativně silná prořímská strana. Vedl jí jistý Fravitta, který se oženil s Římkou a ke svému jménu připojil gentilicium Flavius. Theodosiovi se poměrně snadno podařilo přimět gótské šlechtice, aby zapomněli na nedávno složené vzpurné přísahy. Prostí Gótové však žádný důvod k podpoře impéria neměli. Vítězství u Adrianopole jim nepřineslo skoro nic. Byli stále sevřeni na malém území v nepřiliš bohaté římské provincii a navíc se proti nim šikovalo nové římské vojsko, do něhož byli zařazeni odrodilí Gótové. Část gótských předáků vstoupila v této době do římských služeb. Byl mezi nimi např. Modaharius (Modares), jenž zanedlouho rozdrtil vojsko gótských plenitelů. Řím rychle získával převahu. Roku 380 se v Panonii usadily spojené jízdní formace Alanů a Hunů, které přispěly k adrianopolskému úspěchu, a roku 382 byla s většinou Gótů uzavřena smlouva (*foedus*), na jejímž základě byli usídleni mezi Dunajem a balkánskými horami v provinciích Thrákii a Moesii.

Dohodu o osídlení v hlavních rysech známe. Území postoupené Gótům mělo být osvobozeno od daní, patřilo však nadále impériu. Barbari se stali příslušníky římského státu, ovšem bez práva uzavírat legální sňatky s Římany (*connubium*). Na oplátku se od nich požadovala vojenská služba Římu, velet jim přitom měli vlastní velitelé. Gótové tedy již nebyli omezeni jen na příhraniční enklávu, ale rozptýlili se po rozlehlé oblasti a žili s římským obyvatelstvem „pod jednou střechou“. V některých západních provinciích se při usídlování spojenců postupovalo později obdobně.

Pro Římany bylo usídlení Gótů na Balkáně patrně nejlepším řešením. Zařazení barbarů do struktury provinciální společnosti názorně ukazuje římský smysl pro praktičnost. Také hranice na dolním Dunaji získala alespoň na čas stabilitu. Ačkoli pohyby kmenů severně od řeky neustávaly, k žádnému většímu vpádu v tuto dobu nedošlo. Bojové akce se nekonaly dokonce ani na přelomu let 384–385, kdy Dunaj zamrzl. Styky mezi „římskými“ Góty a jejich „zahraničními“ příbuznými ovšem přerušeny nebyly. Kněžna Gaatha se v doprovodu své dcery Dulcilly vypravila z Gótie severně od Dunaje do Kyziku v Malé Asii a vezla s sebou ostatky mučedníků. Později se opět vrátila do své vlasti. Za její cestou se možná skrýval diplomatický nebo politický motiv: Gaathin syn Arimir vedl část protiřímsky smýšlejících pohanských Tervingů, jejichž předáci byli pravděpodobně nakloněni obrácení na víru. Gaathina mise nebyla bez nebezpečí: jejího společníka pohanští Gótové na zpáteční cestě ukamenovali. I když neznáme Gaathiny záměry, celá epizoda nám dokládá složitost tehdejšího světa, v němž křesťanští Gótové mohli putovat se svatými ostatky do starořeckého města a přitom narazit na nepřátelství svých pohanských krajanů.

Prostí Visigóti získali z adrianopolského vítězství a smlouvy, která byla následně uzavřena, mnohem méně, než mohli očekávat. Byli prakticky uzavřeni v Thrákii a Dácii a jejich vůdcové se zajímali pouze o rozšíření svého bohatství a vlivu v rámci římského světa. Rozbití říše si pohlavári zjevně nepřáli. Roku 400 se Gótové pod vedením důstojníka Tribigilda a v dorozumění s dalším velitelem Gainou vzbouřili proti vládě, příčinou však byla snaha předáků získat větší osobní moc. Gainas, jehož spojení s Tribigildem nebylo zprvu známo, dostal za úkol

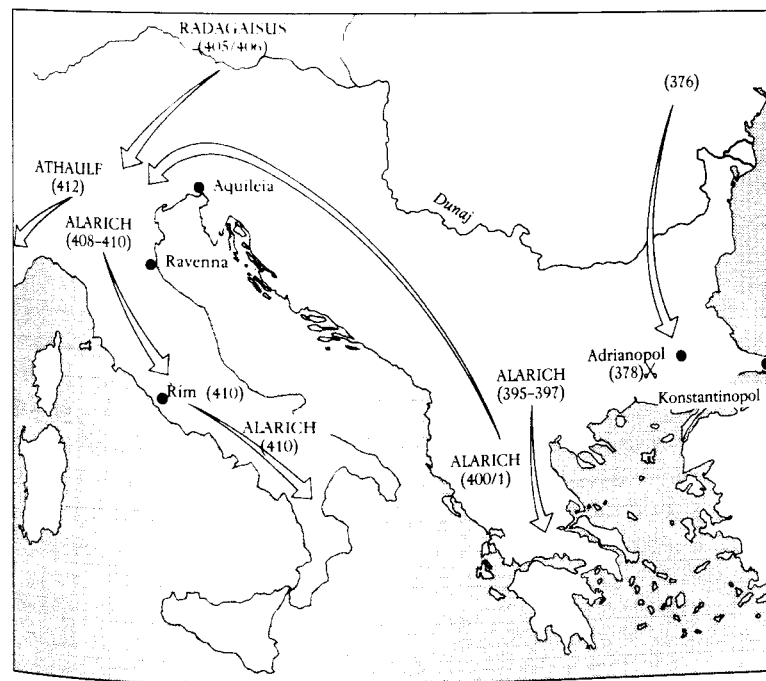
vzpouru potlačit a dočasně posílil svůj vliv v Konstantinopoli (nové jméno Byzantia poté, co ho Konstantin Veliký učinil hlavním městem římské říše). Když vše vyšlo najevo, zlikvidoval revoltu jiný Gót, Fravitta, který velel smíšenému „římskému“ vojsku. Gainas sám uprchl za Dunaj. Tyto události nám velmi dobře dokumentují tehdejší vliv gótských vůdců na říšské záležitosti a současně ukazují bezvýhradnou loajalitu prostých bojovníků jednotlivým náčelníkům. Již před Gainovým pádem pak Gótům vyrůstal nový vládce, který měl tuto loajalitu využít v boji proti Římu.

Kolem roku 395 se stal uznávaným vůdcem spojenců Alarich, jeden z Gótů usídlených v Moesii. Poprvé vynikl roku 391 jako vůdce barbarského vojska, které proniklo na jih od balkánských hor, a porušilo tak smlouvu z roku 382. Alarichova dlouhá válečná kariéra je při retrospektivním pohledu natolik ozářena úspěchy z let 408–410, že se snadno přehlédne fakt, že mnoho menších bitev prohrál a neuvítězil v žádném velkém střetnutí, dokud v Itálii prakticky nezanikla římská vojenská organizace. Přesto si patnáct let udržel vládu nad svým lidem, snad proto, že důsledně hledal zemi, v níž by se Gótové mohli konečně usídlit. Zároveň však plnil podmínky dohod, které uzavřel s římskou vládou, podobně jako to dělali po přechodu Dunaje jeho předchůdci. Stálá sídla Alarich do konce svého života nenalezl.

První fáze Alarichových vojenských operací se soustředila na Řecko a Illyricum. Roku 397 ovládl gótský předák Epeiros i s jeho městy a brzy nato byl ustanoven *magistrem militum* v Illyriku. Když takto upevnil své pozice na Balkáně, mohl se zmocnit samotné Konstantinopole. Roku 401 se však rozhodl, že město přenechá Gainovi, a svůj zájem obrátil na Itálii, která více vyhovovala jeho ambicím i tužbám ostatních bojovníků. V příštím desetiletí obsadily gótské oddíly části severní Itálie a stále odvážněji napadaly tamní velká města. Mezi lety 401–402 ohrožoval Alarich Miláno a přinutil císaře Honorio k přestěhování do Ravenny. Faktický vládce Západu, Stilicho, se již nemohl spoléhat pouze na svou diplomatickou zdatnost, ale musel se opřít o armádu. Část jednotek byla za tímto účelem stažena z rýnské hranice a z Británie. O velikonocích roku 402 napadla římská armáda podporovaná alanskou jízdou Góty při bohoslužbě před městem Pollentii a rozehnala je.

Přestože se toto střetnutí vydávalo za velké římské vítězství, gótská hrozba tím odstraněna nebyla. Alarichovo vojsko bylo posléze u Verony znovu napadeno a opět poraženo, jeho hlavní síly však zůstaly nedotčeny. Visigótský vůdce po tomto střetnutí usoudil, že je na čase ustoupit ze Stilichonova dosahu do Illyrika a Panonie. Podle jedné zprávy probíhala v tuto dobu jednání mezi Alarichem a Stilichonem o případném útoku na Konstantinopol, což se nezdá tak úplně nepravděpodobné. Ačkoli Visigóti odtáhli, Itálie si dlouhého klidu neužila. Do země vtrhl, prý s početnými zástupy Germánů, bývalý Alarichův spojenec Radagaisus. Přílišná velikost jeho vojska pravděpodobně rozhodla o výsledku celé kampaně. Barbaři totiž nenašli v nehostinných Apeninách dost obživy a vyhladovělí utrpěli drtivou porážku.

Visigótský vůdce, jehož poučily vlastní nezdar u Pollentie a Verony i osud Radagaisova vojska, nabyt patrně dojmu, že trvalý úspěch v Itálii závisí na dobytí Říma. Roku 408 pronikl opět na poloostrov, minul bez povšimnutí řadu menších cílů a přitáhl kvapně k hlavnímu městu. V září téhož roku zahájil obléhání. Sevření metropole bylo uvolněno až poté, co mu obyvatelé vydali obrovské množství zlata, stříbra a jiného bohatství. Alarich pak odtáhl, zjevně spokojen, že mohl podarovat své spolubojovníky. Jeho vlastní pozice byla nadále nejasná, neboť v Itálii nezastával žádný formální úřad. Neobdržel ostatně ani území, na němž by se s Visigóty mohl usídlit. Doba byla zralá k tomu, aby se jednou pro vždy vyřešila otázka sídel, příležitost však zůstala nevyužita. Následujícího roku bylo město podruhé obleženo a vyjednávání se znovu soustředilo na Alarichovy vztahy k říši. Jeho požadavky nebyly přemrštěné, uvážíme-li, že měl Itálii prakticky v rukou. Žádal, aby jeho krajané obdrželi sídla v Noriku a nabízel, že severní Itálii vyklidí a poskytne impériu vojenskou pomoc proti jakémukoli nepříteli. Ačkoli římsští vyjednávači museli takový výsledek považovat za více než přijatelný, Honorius dohodu odmítl. Zmatenou situaci vyřešili obyvatelé Říma, kteří prohlásili novým císařem městského praefekta Priska Attala. Ten okamžitě uzavřel s Alarichem mír a jmenoval ho vrchním velitelem armády (*magister utriusque militiae*). Vladařův švagr Athaulf se stal velitelem domácích oddílů (*comes domesticorum*). Alarichova pozornost se nyní soustředila na Afriku, odkud se do Říma dováželo obilí. Císař Attalus

Stěhování Visigótů z Podunají do Gallie v letech 376–412

se však nedal přesvědčit, aby do této oblasti vyslal gótskou armádu, jež by zajistila provoz přístavů. Visigótský vůdce opět nezvládl situaci. Opustil Řím a vrátil se na sever. Počátkem roku 410 se vratká Attalova pozice zhroutila a Alarich nabídl své služby přímo Honoriovi. Mír mezi Góty a Římany se zdál již na dosah, když bývalý Stilichonův přívrženec, Gót Sarus, zmařil všechny naděje. Pohnutky, které ho k tomuto kroku vedly, neznáme. Snad byla příčinou osobní zášť vůči Alarichovi a Athaulfovi nebo krevní msta mezi předními gótskými rody. Ani jedno ovšem nelze doložit.

Po ztroskotání mírových jednání zamířil Alarich opět na jih k hlavnímu městu. Tentokrát nemusel Řím dlouho obléhat. V noci 24. srpna 410 překonali Gótové u Salarijské brány severní římské opevnění.

K průlommu došlo poblíž pahorku Pincia a Sallustiových zahrad. Jelikož nešlo o nejzranitelnější úsek hradeb, nelze se ubránit podezření, že Gótům při útoku pomohli buď jejich římstí přívrženci anebo lidé, kteří nechtěli znovu zažít strasti utrpené před dvěma lety. Dění následujících dní, kdy byl Řím vydán Gótům na milost a nemilost, známe jen útržkovitě. Zprávy o plenění, které nacházíme u křesťanského historika Orosia, zní dosti věrohodně: nestávalo se příliš často, aby Germáni do byli nějaké větší město. Pád metropole překypující zlatem a stříbrem musel pro ně být něčím zcela výjimečným. Přesto můžeme věřit zprávě, že Alarich vydal nařízení, aby byly ušetřeny kostely a chráněny lidské životy. Obvyklými cíli rabování se staly bohaté usedlosti a několik jich na Aventinu, Caeliu a Quirinalu shořelo. V oblasti Fora byla basilika oloupena o část svého stříbra a barbaři se prý zmocnili židovského pokladu, který Titus přivezl z Jeruzaléma. Některé cennosti stačili obyvatelé města ukrýt. Mezi ně patří např. Projectina svatební truhlice z Esquilinu. I bez Augustinova svědectví si lze snadno představit, že přes Alarichovy příkazy mnoho Římanů zahynulo a s jinými se zacházelo špatně.

Utrpení Říma bylo krátké a trvalo nanejvýš týden. Gótové se pak se svou kořistí a zajatci vydali přes Kampánii na jih do Kalábrie. Alarich se vrátil k myšlence vpádu do Afriky a shromažďoval za tímto účelem lodě, s nimiž chtěl přes Sicílii pokračovat dále. Špatné počasí výpravu zdrželo. A v tuto dobu po krátké nemoci dobyvatel Říma náhle zemřel a gótská hrozba pro Itálii skončila. Kdyby se Alarich dokázal zmocnit Afriky a ovládl její zdroje obilí, mohl se stát faktickým vojenským vůdcem Západu a dosáhnout stejného postavení, jaké měl Stilicho. Mohl také v Itálii založit visigótské království. Nyní si však jeho spolubojovníci, kteří jej pohřbili na dně potoka u Cosenzy, uvědomili, že zaslíbenou zemi bude nutno dále hledat a že cesta od Dunaje pro ně neskončila. Alarichovi Gótové otráslí obecnou vírou v nesmrtnost Říma a rozbili jistoty vzniklé před staletími. Stálá sídla ale nenalezli.

Novým visigótským králem se stal Athaulf, muž, který si pravděpodobně uvědomil, že více může získat jen v součinnosti s říší, a nikoli útoky na pomyslný střed její moci. Slavnou Orosiovu zprávu, že Athaulf prozradil jednomu Římanu, jenž se nacházel v jeho okolí, změ-

nu svého postoje vůči Římu, je třeba chápat jako první jasné politické prohlášení, v němž se barbarský král vyslovil pro integraci svého národa do římského impéria. Úvahy o odstranění římského jména a jeho nahrazení Gótií s císařem Athaulfem v čele byly opuštěny jako nereálné. Není-li možné přetvořit stávající impérium v gótskou říši, bude tedy bývalá římská velikost obnovena pomocí gótské zdatnosti a síly. Tento nový postoj vyplynul z pochopení, že Gótové jsou příliš barbarští na to, aby poslouchali zákony, bez nichž se žádný stát neobejde. Mají-li žít Gótové v římském světě, musí žít jako Římané a jejich vůdce musí vládnout jako římský císař.

Po těchto teoretických úvahách následoval jasně motivovaný čin. V lednu 414 se Athaulf na radu jednoho Římana oženil s nevlastní Honoriovou sestrou Gallou Placidii římským obřadem konaným v Narbonne. Galla upadla do zajetí roku 410 v Římě a od té doby sloužila jako rukojmí. Gótský král, jenž měl na sobě vlněnou tuniku římského ženicha, uzavřel sňatek s princeznou oděnou do císařského roucha. Novomanželé poté hodovali za zvuků svatební písně. Roli zpěváka na sebe vzal sesazený císař Attalus. Nebylo důležité, že zlato a draho-kamy, jimiž byla nevěsta zahrnuta, uloupili Gótové před několika lety v Římě. Málokterý Říman dokázal odolat bohatství, ať již bylo jakéhokoli původu. Z gótsko-římského manželství se narodil syn, který dostal císařské jméno Theodosius. Slibný svazek však trval velmi krátce - následujícího roku byl Athaulf vlastními stoupenci zavražděn. Nedlouho poté se Visigóti ocitli v takové tísní, jakou nezažili od svého příchodu do říše. Většina z nich se nacházela v jižní Gallii a jejich postavení bylo velmi nejisté; pravděpodobně byli závislí na římské podpoře. Když Honoriovův vojevůdce Constantius tuto podporu zastavil a zablokoval Góty od moře, stala se situace brzy neudržitelnou. Mnozí uprchli do severní Hispánie, odkud se pokusili přepravit do Afriky. V roce 416 se jejich odpor úplně zhrotil a výměnou za obilí byli ochotní bojovat na římské straně proti Vandalům a jejich spojencům v Hispánii. Roku 418 je pak Constantius povolal zpět za Pyreneje a usídlil je v provincii Druhá Akvitánie.⁴⁾

Visigóti konečně získali vlastní území, ohraničené Garonnou a Loirou. Drželi je však podle podmínek, jež stanovili Římané. Měli zde

zůstat třicet let, víceméně nečinně pod slabými vůdci, až do vpádu Hunů roku 451. Země, které se jim dostalo, byla jednou z nejlepších v Gallii. Salvianus chválil její vinice, štavnaté louky a bohatou úrodu jako obraz ráje. Nelze přesně určit, jak byli Gótové v Akvitánii vlastně rozmístěni. Je však málo pravděpodobné, že by tuto rozlehlou zemi osídlili rovnoměrně. Svou soudržnost si totiž zachovali i v následujících generacích. Skutečnost, že si gótské králové zvolili za centrum Toulouse ležící na samém jihu oblasti, může nasvědčovat tomu, že jedním z hlavních středisek gótského osídlení byl horní tok Garonny (zde se nacházely velké pozdně římské vily). Dalším územím, kde se asi barbarští spojenci ve větší míře usadili, byla velká rovina v Saintonge a Poitou. Přímé důkazy ovšem chybí. Gótům zřejmě nebyla přidělena půda v Auvergnské a Limousinské vysočině, neboť sem, jak se dozvídáme, vpadli až po polovině století.

Naše znalosti o historii a vnitřní organizaci gótského království, ježmuž vládli panovníci z Toulouse a Bordeaux, jsou nedostatečné. Je velkou jistotou, že po celou dlouhou vládu prvního krále Theodoricha I. (418–451) uznávali Gótové smlouvu uzavřenou s Constantiem. To tedy znamená, že si nemohli dovolit otevřeně napadnout římské území v Provinci nebo Auvergne, dokud byl v dosahu římský velitel, který by jim kladl odpor. Theodorich byl obratný panovník, který dovedl držet v rovnováze útočnost svého lidu vůči sousedům a osobní ambice svých šlechticů, z nichž se někteří začínali chovat stejně jako původní gallo-římské pozemkové vlastníci. Krále přirozeně lákala možnost přisvojit si dolní tok Rhôny, jeho snahy však skončily neúspěšně, a to díky houževnatému římskému odporu. Naproti tomu není vyloučeno rozšíření gótské državy směrem na sever, ke střednímu toku Loiry; jinak království zůstalo v původních hranicích.

Vpád Hunů do Gallie roku 451 nic nezměnil na Theodorichově loajalitě k římské smlouvě, neboť přítomnost hunského vojska v oblasti neslibovala žádné výhody. Gótové tvořili jádro dosti různorodé armády, která hunský nápor zastavila na Katalaunských polích a obrátila útočníky zpátky směrem k Itálii. Theodorich na bitevním poli padl, avšak jeho stejnojmenný syn se přidržel ustáleného spojení s Římem jako jediné realistické cesty pro Góty.

Hmotná kultura visigótského království v Gallii nevyniká ani množstvím, ani jakostí. Gótské osídlení není podrobně známo; hlavní visigótská střediska byla ve stávajících pozdně římských městech. Ačkoli nám historické prameny naznačují, že Germáni využívali vilových usedlostí, vykopávky pro to přinesly nečekaně málo důkazů. Zdá se, že Akvitánie byla v 5. století kulturně i obchodně poměrně izolovaná. Obchod s luxusním kovovým zbožím, který probíhal mezi Itálií a severní Gallii, se do této oblasti nerozšířil, stejně jako mince z mincoven v Provinci a severní Itálii. Království bylo až překvapivě odříznuto od přístavů a řemeslnických center na západním středomořském pobřeží. To mělo pochopitelně své důsledky. Skrovné archeologické nálezy nám nedokládají ani výrazný kulturní rozkvet, ani novátorství či originalitu tamních řemeslníků. Kolkovaná keramika, jejíž předlohou bylo severo-africké zboží s červenou engobou, se v Akvitánii vyráběla ve velkém množství, byla však inspirována starořímskou tradicí a pravděpodobně ji vyráběli římské řemeslníky. Je pozoruhodné, že zahraniční trhy, kam se tento materiál vyvážel, ležely na severu a na západě: na středomořské pobřeží Gallie nebyl žádný přístup. Kovové předměty a šperky, hlavní opora archeologické chronologie v jiných částech barbarského Západu, jsou překvapivě nečetné. K dispozici máme jen tři nebo čtyři prokazatelně visigótské kusy, a všechny byly do Akvitánie dovezeny. Ze severu přicházelo jen málo franckého zboží a podobně tomu bylo i v případě burgundského dovozu z východu. Je znám značný počet kompletních opasek, jejich styl a zdobení ale očividně vycházejí z pozdně římských typů. Velmi vzácné jsou v Akvitánii spony a ozdobné jehlice, což naznačuje, že vnější visigótský oděv se velmi lišil od franckého a burgundského. Nebylo by žádným překvapením, kdyby se po půlstoletí pobytu v říši podobal římskému provinciálnímu oblečení. Celkem vzato lze nepřítomnost zřetelně visigótské hmotné kultury v Akvitánii nejlépe vysvětlit jako důsledek rychlého přizpůsobení přežívajícímu gallo-římskému řádu. Přední Visigóti a jejich následovníci si vzali za vzor Athaulfa a Theodoricha a pohotově se sžili s provincií, která si ještě z velké části zachovala charakter a hmotné bohatství pozdně římského světa; z toho plyne, že po archeologické stránce Visigóty v dané oblasti prakticky nevidíme.

Ve srovnání s chudobou kovových výrobků a jiných menších předmětů vynikají o to více zdobené akvitánské mramorové sarkofágy. Nacházejí se ve větších centrech a jejich okolí, například v Toulouse, Bordeaux a Agen a rovněž v provensálských městech Béziers a Narbonne. Většina z nich byla vyrobena z mramoru, který pochází ze St. Béat na horním toku Garonny. Dříve bývaly různě datovány, avšak na základě stylových detailů se zdá dosti pravděpodobné, že jejich počátky spadají do poloviny 5. století, rozkvět pak do let 450–525. Po umělecké stránce nejsou „visigótské“; jejich motivy navazují na pozdně římského sochařství. Některé sarkofágy byly zdobeny řadami apoštolů pod arkádami, jiné kombinovaly postavy a výjevy z Bible s réвовým a břechanovým ornamentem. Mnohé z nich jsou pokryty listovým vzorem v charakteristickém plochém reliéfu, který byl velmi vzdálen smyslným křivkám dřívější sarkofágové sochařské výzdoby. Ačkoli nevíme, kdo vytvořil tuto neočekávaně bohatou řadu reliéfů, germánské řemeslníky můžeme s určitostí vyloučit. V oblasti, kde byl po ruce skvělý mramor, je vytvořil kdosi neznámý z tamní křesťanské obce. Později, koncem 5. století, byly v Bordeaux, Narbonne a pravděpodobně i jinde v Provincii zřízeny dílny. Výroba přetrvávala až do 6. století, ale úroveň postupně klesala.

Visigótské království v 5. století tedy působí dojem izolace a kulturní stagnace. Styky s Itálií byly velmi řídké a intenzivněji se nerozvíjely ani kontakty s Provence. Frankové a Burgundi měli na akvitánské Góty jen malý vliv a sami Gótové neovlivnili zemi, kterou obývali, o mnoho více. Jejich pobytem nejsou příliš dotčena ani místní jména. Do souvislosti s Góty se většinou dává jistý počet názvů končících na -ens, jejichž první složku tvoří germánské osobní jméno. Všechna tato pojmenování ovšem nemusí být nutně gótského původu, neboť může jít o památku na pozdější merovejské francké zeměpány.

Porážka Hunů v roce 451 znamenala vrchol gótské moci v Gallii. Když Theodorich II. nastoupil po bitvě na Katalaunských polích roku 451 na otcovo místo, byli Visigóti nejvýznamnější barbarskou silou na Západě a zanedlouho získali příležitost k rozšíření svých hranic. Theodorich se postavil, ať už z ctižádosti nebo z upřímného obdivu vůči impériu, na stranu Říma a jednal vlastně jako barbarský velitel v římských službách.

V roce 454 vytáhlo gótské vojsko na císařův pokyn proti bagaudům v údolí Ebra v severovýchodním Španělsku, o dva roky později podnikl král úspěšnou výpravu proti Svěbům a po dalších dvou letech byla visigótská armáda vyslána pod Cyrillovým velením do Baetiky a zřejmě tam zůstala.

Zájem Visigótů o Španělsko tedy začal a brzy měl ještě vzrůst. Roku 466 byl Theodorich zavražděn svým mladším bratrem Eurichem a nový král se záhy rozhodl využít svou armádu v Baetice k větším dobytelským cílům. Svou pozornost přitom zaměřil na zbytky římských provincií v severní části Španělska a na západně ležící Lusitánii. Zaragoza a Pamplona padly do jeho rukou roku 472, ne-li dříve. Nejinak tomu bylo i v případě Tarragony a dalších pobřežních měst. Následujícího roku vtrhli Gótové do jižní Gallie a obsadili Arles a Marseille. Tato tažení s konečnou platností odstranila poslední zbytky římské autority v západních provinciích. Hispanořímská aristokraté se sice postavili na odpor, na gótskou armádu však jejich síly nestačily. Eurich a jeho velitelé dobyli většinu Španělska, aniž narazili na soustavnější odpor. Když Eurich v roce 484 zemřel, kontrolovali Gótové celý pyrenejský poloostrov s výjimkou svěbské enklávy na severozápadě země a ve své moci měli rovněž velkou část střední Gallie. Eurich oceňoval systém římské správy i přes její zbídačelý stav: do nejvyšších úřadů byli nadále povyšováni jak Římané, tak Gótové a některé aspekty římského protokolu se stále ctily. Eurich byl vzdělaný muž, který měl nejen hlubší znalosti latinské literatury, ale i velkou úctu k zákonu. Zákonodárná činnost, která za Euricha začala a pokračovala za jeho nástupce, zajistila psaný zákon, který kromě Španělska platil i v západní Gallii. Není vyloučeno, že Eurichův zákoník byl sepsán v Toulouse, kde se stále nacházela hlavní rezidence visigótského krále. O původ zákoníku se vedou četné spory. Není dosud jasné, zda měl germánské kořeny, nebo zda se inspiroval pozdně římskými zvyklostmi. Nelze přehlédnout nápadné analogie mezi některými prvky východořímského selského zákona ze 7. století a pozdějšími germánskými zákoníky, z čehož by se dalo usuzovat na jejich společný původ v pozdně římském právu. To nás však bezprostředně nevede k Eurichovu zákoníku. Zdá se přinejmenším pravděpodobné, že Eurich a jeho rádcové do jisté míry využívali římské právní

ky u svého dvora, jejichž hlavním přínosem mohlo být uvedení gótských zvyklostí do souladu s římskými právními zásadami. Právní obtíže, jež vyvstávaly ze soužití Římanů a barbarů na bývalém římském území, kde nyní vládli germánští králové, musely být v mnoha ohledech značné. Není jistě náhoda, že velká část dochovaných Eurichových zákonů se zabývá půdou, jejím nabýváním, vlastnictvím, prodejem a dědáním.

Někdy v posledním desetiletí 5. století se začali Visigóti hromadně usazovat v severním Španělsku a rychle rozšiřovali svou vládu nad poloostrovem.⁵⁾ Roku 500 už ovládali vedle Akvitánie většinu Španělska s výjimkou severozápadního teritoria, které měli v rukou Svěbové a Baskové. Dlouho však toto rozsáhlé území neudrželi. V roce 507 byli Visigóti vedeni Alarichem II. drtivě poraženi u Vouillé poblíž Poitiers Chlodvikovou frankou armádou a krátce nato ztratili většinu svých gallských držav. V jejich moci zůstala jen velká část Narbonské Gallie. Další osud Visigótů byl po roce 507 spojen se Španělskem.

Po porážce u Vouillé zvolili Visigóti panovníkem Alarichova nemanželského syna Gesalicha, který je měl vést proti Frankům. Král jistou dobu pokračoval v boji, ale Toulouse brzy padlo a po něm i Narbonne. Gesalich se stáhl do Španělska a zastavení frankého postupu do Provence zůstalo na ostrogótském králi Theodorichovi. Theodorich měl velký zájem na dění v Gallii. Chtěl dosáhnout ostrogótské hegemonie nad tamními příbuznými a kromě toho byla jeho dcera Alarichovou manželkou a jeho vnuk Amalarich, zrozený na rozdíl od Gesalicha v řádném manželství, měl jasný nárok na visigótský trůn. Je proto pochopitelné, že odstranění Gesalicha bylo v Theodorichově zájmu. Když Burgundi zaútočili roku 511 na Narbonne a Gesalicha vypudili, Theodorich zareagoval tím, že krále sesadil. Gesalich kladl ještě nějaký čas odpor, ale jeho věc byla ztracena. Následujících patnáct let, až do Theodorichovy smrti roku 526, žili Visigóti pod ostrogótskou nadvládou a jejich král Amalarich (511–531) se oženil s frankou princeznou Chlothildou. Královna byla katolička a pokusy jejího ariánského manžela přimět ji, aby se zřekla víry, vedly k franké intervenci. Chlothildin bratr Childebert I. vpadl v roce 531 do Narbonské Gallie dobyl Narbonne a zahnal Amalaricha do Španělska. Tam byl Amalarich

zavražděn, pravděpodobně vlastními stoupenci. Po jeho smrti zvolili visigótské šlechtici svým vůdcem ostrogótského velitele Theuda. Nepřítomnost silného panovnického rodu byla již delší čas visigótskou slabinou. Od jednotlivých vůdců se očekávalo, podobně jako od dávných germánských králů, že budou především schopnými vojevůdci. Pokud v této úloze selhali, jejich vláda byla krátká.

Přes svůj ostrogótský původ se Theudes nepokusil o sblížení s italskými příbuznými. Uzavřel výhodné manželství s bohatou Římkou a z otroků na jejím statku vytvořil vlastní armádu o síle 2000 mužů. Používání soukromé družiny dokládá jednu z hlavních potíží, jimž musel čelit barbarský vládce v obrovských rozlohách Španělska. Vojenská organizace římské říše zanikla a jednotliví králové byli nuceni vybudovat, vystrojit, živit a po všech stránkách zaopatřovat dostatečně silné vojsko, aby ve Španělsku zachovali mír a ochránili jeho hranice. Charakter visigótské společnosti způsoboval, že osud armády zůstal stálým tématem i v 7. století. Theudes měl na svém kontě zhruba tolik vojenských úspěchů jako nezdarů. V roce 541 odrazil franký vpád a roku 544 překvapil byzantskou armádu útokem na oblast Ceuty v Africe. Vojska císaře Justiniana se však záhy vzchopila k odporu a Visigóty vypudila.

Amalarich začal samostatně panovat až po Theodorichově smrti roku 526. Za své vlády ustálil vztahy s Ostrogóty a jasně vymezil visigótskou hranici v jižní Gallii. Od této doby dělila Visigóty a Ostrogóty dolní Rhôna a její delta. Největším visigótským neúspěchem byla ztráta velkého města Arles, které stálo v letech 508–510 na jejich straně. Z bývalého římského přímoří, jež bylo součástí západní Narbonské Gallie, se nyní stala Septimánie. K hlavním střediskům této visigótské provincie patřila města Agde, Béziers, Nîmes, Narbonne a Carcassonne, ne počítáme-li v to řadu menších opevněných bodů. Navzdory frankým útokům udrželi Visigóti celou oblast až do úplného zhroucení své říše v 8. století. Amalarich také získal nazpět visigótský poklad, který byl po bitvě u Vouillé ztracen a získán Ostrogóty. V jiných ohledech však jeho vláda mnoho nepřinesla.

Když byl Theudes roku 548 zavražděn ve vlastním paláci, nastoupil na trůn Visigót Agila, za jehož vlády došlo k vpádu Byzantinců do již-

ního Španělska a následnému vytvoření východořímské državy na středomořském pobřeží. Současně otrásly říši různé vzpoury: šlo jednak o povstání obyvatel Córdoby, jednak o odboj šlechtice Athanagilda, jehož sídlo se nacházelo v Seville. Athanagild se v boji proti králi spojil s Byzantinci a dosáhl významných úspěchů. Agilův osud se poté podobal osudu mnoha tehdejších visigótských vládařů; odstranili ho jeho vlastní lidé roku 555 v Méridě. Moc přešla na Athanagilda, který se s nevalným výsledkem pokusil vytlačit Byzantince ze Španělska. Jeho vláda trvající do roku 568 je velmi špatně doložena prameny, zdá se však, že zemi zachvátila krize, hrozící rozpadem království. Dochované mince naznačují finanční obtíže a vztahy k Frankům nevytěšily ani šňatky Athanagildových dcer s vladaři Neustrie a Austrasie. Athanagildův obraz mohl být negativně poznamenán pozdější visigótskou tradicí, je však jasné, že v roce 568, kdy Itálii zaplavili Langobardi, po sobě zanechal oslabenou říši.

Nový král Liuva, který byl zvolen v Narbonne, se v příštích letech zdržoval v Septimánii, patrně kvůli obnovenému tlaku Franků na tuto nejexponovanější visigótskou provincii. Po roce vlády svěřil panovník správu španělských držav svému bratru Leovigildovi, a to je prakticky vše, co o jeho činnosti víme. Krátce nato, asi roku 573, Liuva zemřel a královská hodnost přešla na Leovigilda, patrně nejzdatnějšího vladaře, jakého Visigóti kdy měli, třebaže musíme konstatovat, že jeho předchůdci i následovníci příliš nevynikli.

Za vlády Leovigilda a jeho nástupce Rekkareda dosáhla moc visigótského království ve Španělsku svého vrcholu. Pro většinu tohoto období máme naštěstí k dispozici kroniku, sepsanou současníkem Janem, katolíkem z Lusitánie, jenž na neznámém místě zvaném Biclaram založil klášter a nakonec se stal geronským biskupem. Dílo tohoto málo známého autora je velmi významným dokumentem o visigótském Španělsku a zároveň jednou z nejstarších prací v Evropě, sepsanou učencem germánského původu.

Hned po příchodu k moci se Leovigild pokusil vyřešit nástupnickou otázku. Svým dvěma synům udělil královské pravomoci s jasným záměrem, aby v budoucnu jeden či oba nastoupili na jeho místo. Na tehdejší dobu to bylo velmi prozíravé a jeho snaha si jistě zasloužila lepší

výsledek. První roky své vlády musel král věnovat značnou pozornost uplatňování panovnické autority v celé visigótské říši, neboť její jednotu byla vážně narušena vzpourami v několika oblastech. Současně zahájil útok na byzantskou provincii, ležící na jihu země. Výprava proti římskému území se nezdařila a Leovigild se nejspíš přesvědčil, že Byzantinci jsou zatím příliš nebezpečným protivníkem; podruhé již podobnou akcí neuskutečnil. Mnohem úspěšněji skončily jeho pokusy o znovusjednocení království. Córdoba, která léta vzdorovala několika králům, byla nyní dobyta, a když povstali rolníci v jejím okolí, byli poraženi. Další tři roky zaměstnávalo Leovigilda potlačování vzpour na severozápadní hranici, v Kantábrii a Asturii. Přinejmenším jedno z těchto hnutí podporovali místní velkostatkáři, kteří byli pravděpodobně římského původu. Zdá se, že usilovali o nezávislost jak na Visigótech, tak na Svěbech. Král povstání rozdrtil a potenciální rebely či protivníky nechal pobít nebo poslat do vyhnanství. Svěbům dal najevo, že příští úder bude směřovat proti jejich království. Hranice s Franky byla v tuto dobu bezpečná a většina Španělska měla opět ústřední vládu. Na počest svých vítězství založil Leovigild na řece Taju nové město Reccopolis, které pojmenoval podle svého mladšího syna Rekkareda.

Když Leovigild zabezpečil svou říši proti vnějším nepřítelům a potlačil domácí oponenty, ocitl se nečekaně před hrozbou rozkolu ve vlastní rodině. Příčinou byly rozpory mezi tvrdošíjným ariánstvím Visigótů a katolicismem jejich severních frankých sousedů. Králův starší syn Hermenegild dostal do správy provincii Baetiku, ležící na jihu Španělska, a jeho úkolem asi bylo bránit jí před případným byzantským zasahováním. Hermenegild měl za manželku mladou frankou princeznu Ingundu, která byla katoličkou a vytrvale vzdorovala silnému tlaku svého okolí, aby přestoupila k ariánství. Ingunda v Seville navázala kontakty s mnichem Leandrem (bratrem Isidora ze Sevilly a později jeho předchůdcem ve funkci sevillského biskupa) a oba Hermenegilda přesvědčovali, aby se obrátil ke katolicismu. Jejich úsilí bylo nakonec úspěšné. Ačkoli nešlo přímo o vzpuru proti otci, citelně to ochladilo jejich vzájemné vztahy. Když Hermenegild odmítl s Leovigildem vyjednávat a místo toho uzavřel spojení s Byzantinci, stala se roztržka nevyhnutelnou a v zemi opět vypukla domácí válka.

Roku 579 se Hermenegild prohlásil v Seville králem a začal razit vlastní měnu. Přesný rozsah území, které ovládal, neznáme, zcela jistě však do něj patřila velká část Baetiky s městy Córdobou, Sevillou a Méridou a jižní Lusitánie. Naproti tomu Toledo zachovalo věrnost Leovigildovi. Ačkoli Hermenegild uzavřel spojenectví s Byzantinci, nezdá se, že by se východní říše ve sporu angažovala. Vojenská podpora nepřišla ani od burgundského krále Guntrama, k němuž bylo roku 580 vypraveno poselstvo. Málo významné se ukázalo i spojenectví se Svěby. Vzbouřený princ, který kontroloval nejbohatší části Španělska a měl na dosah několik potenciálních spojenců, se ovšem choval nepochopitelně pasivně. Svou příležitost nevyužil ani roku 581, kdy byl Leovigild na výpravě proti Baskům. Tehdy mohl snadno napadnout otcovy državy nebo zaútočit na jeho sídelní město Toledo.

K rozhodujícímu úderu přistoupil Leovigild po úspěšném tažení proti Baskům. Roku 582 zamířil s vojskem na jih a obsadil Méridu. Následujícího roku začalo obléhání Sevilly, kde se nacházela Hermenegildova rezidence. Obklíčeným nepomohl ani příchod svěbských spojenců v čele s králem Mironem, protože Leovigild jim rázně odřízl cestu a donutil je, aby se spojili s ním. Sevilla zůstala v sevření nepřátelského vojska celou příští zimu a Leovigild zhoršil situaci obležených, když zabral nedaleké staré město Italiku a opravil jeho pobožené hradby. Sevilla nakonec v létě 583 padla, a přestože se Hermenegildovi podařilo uprchnout, byl krátce nato v Córdobě zajat. Otec s ním zprvu zacházel shovívavě, roku 585 byl však princ v tarra-gonském vyhnanství usmrčen, velmi pravděpodobně na Leovigildův pokyn. Až do své smrti zůstal věrný katolické víře, stejně jako jeho žena Ingunda, která unikla na byzantské území a zemřela v Africe cestou do Konstantinopole. Třebaže ariánský král v tomto střetnutí zvítězil, budoucnost měla náležet katolicismu.

Svou dobytelskou politiku završil Leovigild relativně snadným podrobením říše Svěbů. Dosáhl tím mnohem většího uznání než kterýkoli z předchozích visigótských vládařů a po jeho smrti roku 586 přešla královská hodnost bez problémů na Rekkareda. Nový panovník přestoupil do roka ke katolictví a svolal do Toleda ariánské biskupy a duchovenstvo, aby je vyzval k následování. Neobešlo se to bez odporu

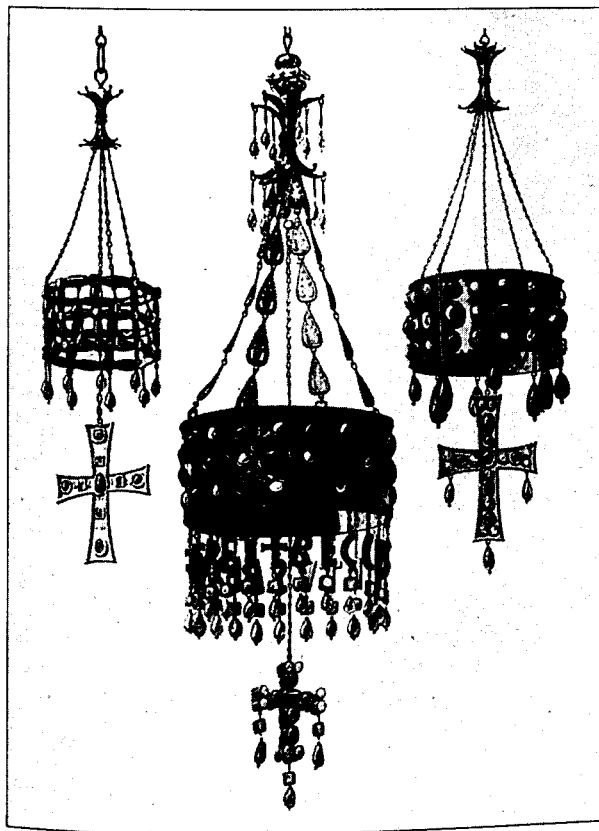
a v Lusitánii a Septimánii vzplály ariánské vzpoury. Po Rekkaredově smrti roku 601 následovalo desetiletí vnitřních rozbrojů, jež skončilo vítězstvím katolické strany a dosazením jejího kandidáta Sisebuta na trůn. Vítězem se však nestala pouze katolická církev. Počátkem 7. století se mezi Visigóty konečně prosadila římská tradice, jejímiž nositeli byla pozoruhodná skupina učenců a církevních činitelů. Rozkvět Sevilly jako kulturní metropole Španělska, provázený vzestupem rezidenčního Toleda, byl výsledkem činnosti dvou sevillských biskupů, bratrů Leandra a Isidora. Právě Leandrovo působení ve funkci biskupa vedlo ke konečnému vítězství katolicismu ve Španělsku. Isidorovy historické a teologické spisy zase představovaly zdroj informací, sloužící jak králi, tak duchovenstvu. Ačkoli je Isidor více znám jako zachránce vědomostí klasického světa, jeho tehdejší vliv byl politický. Platí to zejména pro období, kdy v čele visigótské říše stál Sisebut, muž, jehož lze bez nadsázky označit za nejvíce romanizovaného a kultivovaného ze všech germánských vládařů. Od Isidorovy doby mohli visigótské králové hledat ve světských záležitostech pomoc u církve, třebaže si šlechtici v této oblasti i nadále udrželi jistý vliv. Vlasteneckou důvěrou v budoucnost království ještě posílilo přenesení sídla hlavního biskupství do Toleda. Toto období visigótských dějin bylo ve středověku považováno za ideální království.

Nálezy z pohřebišť, jež mají v jiných částech západní Evropy rozhodující význam pro studium doby stěhování národů, nevynikají ve Španělsku ani početností, ani výpovědní hodnotou.⁶⁾ Skutečnost, že rozsáhlé pohřební vybavy nejsou pro tuto oblast typické, podstatně ztěžuje jak dataci jednotlivých hrobů, tak vztahy uvnitř hmotné kultury. Známe zhruba osmdesát pohřebišť, jež lze zařadit do visigótského období, podrobněji zkoumána však byla jen necelá polovina z nich. Detailní výkopové práce se nadto uskutečnili zcela výjimečně. Obecně se dá říci, že hroby obsahují málo artefaktů a proto jsou naše základní vědomosti o hmotné kultuře naprosto nedostatečné. Další závažný problém představuje rozložení pohřebišť, která se běžně označují za „visigótská“. Velká většina z nich leží jednak v Kastilii mezi Ebrem a horním tokem Taja (popř. roztroušeně mezi Tajem a Pyrenejemi), jednak v krajích podél středomořského pobřeží. Naproti tomu na úrodném jihu

a na západě země nejsou po visigótských pohřebištích téměř žádné stopy. Takové rozložení zjevně neodráží politickou realitu visigótského Španělska. Možným vysvětlením této disproporce by mohly být rozdíly v pohřebních zvyklostech. Není totiž vyloučeno, že na jihu, například ve staré provincii Baetice, převážil dosud velmi silný pozdně římský vliv nad „barbarskými“ obyčeji. V některých částech Španělska byly odkryty kosterní pohřby bez předmětů a velký počet z nich lze zařadit do doby od 5. století výše. Snad právě v těchto místech bychom měli hledat hroby Visigótů a jiných barbarských usedlíků. V této souvislosti není bez zajímavosti, že většina známých „visigótských“ pohřebišť se od konce 6. století již nepoužívala, nebo přinejmenším neobsahují žádné datovatelné předměty.

V Septimánii jsou visigótská i jiná pohřebišť z 5. a 6. století poměrně špatně doložena. V Héraultu bývají většinou v údolích; ve vyšších polohách se objevují zcela výjimečně. V Aude se vyskytují hlavně v oblasti mezi Carcassone a Castelnaudary, opět na říčních terasách. Materiálu z 5. století je nápadně málo. Převážná většina datovatelných hrobů pochází z šestého století a některé z počátku sedmého. Nejvýznamnější lokalitou je řadové pohřebiště v Estagelu (Pyrenées Orientales) u Perpignanu. Některé skříňkové hroby obsahují gótské spony a malé, jednoduché přezky k opaskům, které mohl vyrobit a nosit kdokoli. Zbývající materiál je prostý, nepřiliš nápadný a prakticky ho není možno přiřadit k žádné etnické skupině. Dvě spony s emailováním technikou *cloisonné* jsou však bezpochyby germánské proveniencí a svým vzhledem připomínají francké práce. Ačkoli se nedochovalo mnoho zbraní, zbytky pochev nám v některých hrobech dokládají jejich přítomnost.

Hroby visigótských panovníků dosud zkoumány nebyly. Bohatství tehdejších králů nám však pro 7. století dosvědčují poklady z Guarrazaru a Torredonjimenu. Guarrazarský poklad, umístěný nyní v Paříži a Madridu, byl ukryt na vilové usedlosti patrně v době arabského vpádu roku 711 a k jeho objevení došlo v 19. století při polních pracích. Hlavní část nálezů původně tvořil soubor jedenácti zlatých korun (dodnes se jich dochovalo devět), které byly připevněny k řetězům. Na třech z nich se nacházejí královská jména (písmena jsou po jednom

Visigótské konsekrační koruny z Guarrazaru, uprostřed Rekkeswinthova

přivěšena k dolnímu okraji té které koruny). Šlo evidentně o votivní předměty, jež nebyly určeny k běžnému používání při ceremoniích. Všechny jsou bohatě inkrustovány acháty, safíry, perlami a skleněnými krystaly a jejich zlaté plochy pokrývají složité rytiny. Jména oněch tří osob zní Rekkeswinth, Svinthila a Sonnika a poklad jako celek byl součástí královského pokladu ze sklonku 6. a ze 7. století. Dochované předměty v mnohém připomínají byzantské dvorské umění, jež plně

sloužilo složitému ceremoniálu. Východořímský vliv se projevuje i při zpodobňování panovnického majestátu na visigótských mincích. Leovigild je zobrazován v císařském rouchu se sponou, Rekkeswinth má čelenku a Vamba se objevuje s křížem a žezlem; zastoupeny jsou zde téměř všechny symboly císařské autority.

Do značné míry nejasný je vývoj větších španělských měst ve visigótské době. Výjimku tvoří Mérida, u níž máme k dispozici výsledky archeologických vykopávek a zároveň z literárních pramenů víme, že v 5. a 6. století byla živým střediskem. Podle dosavadních poznatků neztratilo staré městské centrum v Méridě v tomto období nic ze svého významu, i když některé římské budovy byly využívány k jiným účelům a další byly z různých důvodů zbořeny. Z 6. století pochází kostel Panny Marie, baptisterium sv. Jana a biskupský palác, které vyrostly okolo náměstí. Svou funkci i nadále plnila světská basilika. Překvapivé je, že zásahy se ani v nejmenším nedotkly pohanského chrámu, ležícího ve stejné oblasti. K čemu tato budova sloužila, nevíme. Můžeme pouze vyloučit její přeměnu na křesťanský kostel. *Životy Otců z Méridy* hovoří také o jiných stavebních aktivitách na sklonku 6. století, což nás varuje před ukvapeným závěrem, že tehdejší městské komunity pouze udržovaly původní římské stavby. Velmi bychom uvítali bližší informace o soudobých významných španělských městech, o Seville, Córdobě a Toledu. V Méridě nevznikaly jen nové budovy, ale působili zde i sochaři, kteří se snad nechávali inspirovat viditelnými pozůstatky římské minulosti.

Barcelona, v níž měli svou základnu například Athaulf, Eurich a Amalarich, byla sice v pozdějších letech zastíněna jižnějšími městy, nadále však zůstala důležitým centrem oblasti. Hlavní stavby, používané ve visigótské době, se nacházely v severovýchodní části opevněného města. Byla zde basilika, baptisterium (jeho pozůstatky jsou zčásti pod dnešní katedrálou) a palác, na jehož místě později vznikla královská rezidence. Staré římské fórum bylo patrně opuštěno ve prospěch tohoto nového středu a odklon od římského pojetí města byl počátkem 7. století dále zdůrazněn umístěním hřbitovů uvnitř městských hradeb. Od té doby se Barcelona podobala spíše pevnosti než velkoměstu a tento stav zůstal zachován ještě dlouho po muslimské invazi na počátku 8. století.

Na první pohled se zdá se málo pravděpodobné, že by první visigótské králové příliš dbali o obnovu a přestavbu velkých budov. Dochovala se však zpráva, že takový projekt byl zcela v možnostech tehdejších řemeslníků. Velký most přes Guadianu v Méridě, dlouhý téměř 800 metrů, byl roku 483 obnoven na příkaz krále Euricha. Víme o tom na základě nápisu, jež byl popsán v rukopise z 9. století. Podobné opravy nelze proto vyloučit ani v jiných případech, ačkoli přímé důkazy chybí.

O církevních budovách postavených ve visigótském Španělsku do konce 6. století nevíme nic určitého. Nejstarší datovanou stavbou je kostel San Juan de Baños (provincie Palencia), který podle věnovacího nápisu vznikl roku 661 za vlády krále Rekkeswintha. Jedná se o malou trojlodní basiliku, dlouhou necelých 20 metrů, s uzavřenou svatyní a portálem nad vchodem. Původně byl chrám po obou stranách doplněn o dvě síně umístěné na východní straně. Výzdoba interiéru je minimální a omezuje se na úzké pásy rytého ornamentu, zejména u oken a dveří. Nejnápadnějším rysem je použití jemně opracovaných velkých kvádrů bez malty, v čemž se San Juan de Baños podobá mnoha jiným kostelům ze 7. století, které se dochovaly v severním a středním Španělsku. Nejpůsobivější z těchto chrámů je San Pedro de la Nave v údolí Esly (provincie Zamora), který byl roku 1930 rozebrán a přenesen na jiné místo. Z hlavní budovy vybíhají dvě čtvercové síně stojící naproti sobě a celkově má San Pedro tvar kříže. Charakterističtější křížovou dispozici zachovává kaple São Fructuoso de Montelios u portugalské Bragy, vystavěná jako mauzoleum za života sv. Fructuosa v polovině 7. století. Centrální prostor je doplněn o tři kruhové klenuté síně a na západní straně o čtverhrannou předsíň. Další kostely křížového tvaru jako Santa Comba de Bande (provincie Orense) a San Pedro de la Mata byly pravděpodobně součástí klášterních komplexů, po nichž jinak nezůstaly ani stopy. Není zdaleka vyloučeno, že v 7. století existovaly i větší chrámy. Krypta San Antolin, která se nachází v současné palencijské katedrále, má mnoho podobných stavebních prvků jako ostatní známé budovy ze 7. století a lze jí snad považovat za jediný pozůstatek dávné katedrály.

Nezdá se, že by tyto dovedně postavené kostely v něčem navazovaly na starou hispanořímskou stavební tradici. Náhlého pokroku při

stavbě zděných budov bylo spíše dosaženo pomocí cizích řemesníků. Zdrojem takových odborníků by s přihlédnutím ke koncepci španělských kostelů mohla být severní Afrika. Lze také uvažovat o byzantském vlivu z jižního Španělska, který je patrný v dobovém sochařství.

V celém Španělsku se dochovalo přes 2000 místních jmen germánského původu. Většina z nich pochází od Visigótů, některé můžeme přičíst Alanům a Svěbům. Rovněž osobní jména jako Alfonso, Fernando, Gonzalo, Elvira a Rodrigo jsou germánského původu. Další osobní jména lze rozpoznat v místních názvech typu Bamba (Wamba), Guitiza (Witiza), Castro Adalsindo (Adalsindus) a Castelladral (Aderaldus). Samotných germánských slov je v současné mluvené španělštině méně, než bychom čekali, neomezují se však pouze na světskou činnost a předměty, jak se někdy uvádí. Visigótské jazykové dědictví se projevuje i v oblasti společenských vztahů, lidských citů a vojenství. Moderní španělština není ovšem v podstatě ničím jiným než mluvenou hispánskou latinou v modernizované podobě. Na tomto faktu tři století visigótské vlády nic nezměnily. Relativně malý počet Visigótů mezi hispanořímskou populací to sám dostatečně vysvětluje. V 6. století mluvilo germánsky asi jen sto až dvě stě tisíc lidí z celkového počtu několika miliónů (někteří badatelé jej odhadují až na 10 miliónů).

Obsazení části jižního Španělska Byzantinci je napůl zapomenutou epizodou raně středověkých dějin, kterou stručně přecházejí sami byzantští autoři. Přestože se názory dnešních badatelů na celkový rozsah východořímské državy různí, faktem zůstává, že současný pramen, Hieroklův *Synecdemus*, zmiňuje jen šest měst pod svrchovaností Konstantinopole a mimo ně ví ještě o jednom v západní prefektuře. Uvedená města jsou: Córdoba, Asidonia, Basti, Carthago Spartaria, Málaga a Segontia. Tento seznam v žádném případě nepodporuje tezi, že k byzantské Hispánii patřily i oblasti jižního Portugalska a Kantábrie. Její součástí nebylo ani východní pobřeží severně od Nového Kartága. V podstatě Byzantinci ovládali východní část Baetiky a jižní pobřeží až po Gibraltar. Ve vnitrozemí nebyla východořímská vláda příliš pevná ani ve velkých městech. Córdoba dobyli Visigóti roku 572, a dokonce i Cartagena na východním pobřeží byla nucena vy-

budovat roku 589 nové hradby. Celou okupaci, která trvala pouhých sedmdesát pět let, bychom mohli považovat za nevýznamnou etapu španělských dějin, nebyt nových a nových indicií, dokazujících, že byzantský kulturní, umělecký a církevní vliv zasáhl jak visigótské hlavní město Toledo, tak i střediska dále na sever, a to zejména koncem 6. a počátkem 7. století.

Specifickým rysem visigótského království se v 7. století stal jeho poměr k Židům. Pronásledování jakékoli etnické skupiny bylo v barbarických státech na západě prakticky neznámé a visigótskou politiku vůči tak velké skupině obyvatelstva lze vysvětlit jedine vlivem byzantských názorů. Židé byli ve španělských městech velmi početní, zvláště na jihu, a někteří z nich nahromadili nemalé osobní majetky. Po obrácení královského rodu ke katolictví začali být považováni za nežádoucí náboženskou menšinu, jejíž bohatství se může stát vítaným zdrojem příjmů pro královskou pokladnu. Již roku 589 bylo na 3. toledském koncilu nařazeno pokřtění dětí ze smíšených židovskokřesťanských manželství, opakované výnosy v tomto směru nám však dokazují, že ustanovení se minulo účinkem. Židé samozřejmě nepřestali tajně uctívat svého boha a vychovávat rodiny ve své víře. Podle výnosu z roku 638 měli být všichni nepokřtění Židé ze Španělska vypuzeni. I po těchto opatřeních jich mnoho zůstalo a nadále se pocítovala potřeba zákonů, jež by z nich učinily vzorné poddané krále. Jelikož poměry, v nichž žili zbývající židovští poddaní Visigótů, se v 7. století nadále zhoršovaly, většina z nich uvítala arabské nájezdníky z roku 711 jako osvoboditele.

Ostrogóti

V sedmdesátých letech 4. století podlehl ostrogótské království náporu Hunů. Pro následujících sto let máme k dispozici jen velmi málo údajů. Většina greutungských Ostrogótů byla po katastrofální porážce z roku 375 závislá na svých hunských pánech, a tento stav zůstal zachován až do rozpadu hunské říše po Attilově smrti. Jelikož v uvedeném období probíhalo rozsáhlé míšení zadunajských národů, je tehdejší politická i kulturní historie mimořádně komplikovaná. Data událostí známe jen špatně.⁷⁾ Obyvatelstvo bylo v pohybu a různé skupiny

barbarů se pokoušely proniknout na římské území. Roku 376 překročily Alatheovy a Safrakovy oddíly, složené z Gótů, Hunů a Alanů, dunajskou hranici a o dva roky později významně přispěly k Fritigernovu adrianopolskému úspěchu. Císař Gratianus je roku 380 usídlil jako spojence v Pannonii, a zde barbari po jistou dobu uspokojivě plnili své povinnosti. Další skupiny Gótů překročily Dunaj po bitvě u Adrianopole, velká část Ostrogótů však zůstala v bývalé římské Dácii pod hunskou nadvládou. V bitvách je často vidíme na straně Hunů a Alanů. Někteří ostrogótské vůdce dosáhli za vlády hunských králů významného postavení, a tak tomu bylo i za samotného Attily.

Roku 451 se Ostrogóti zúčastnili Attilovy gallské výpravy a v jejich čele stáli tři princové z královského rodu. Porážka Hunů a jejich spojenců v Gallii, prováděná brzkou Attilovou smrtí (453), změnila do základu mocenskou konstelaci severně od Dunaje. Hunskou převahu v Pannonii velmi rychle ukončila bitva na řece Nedao (přítok Sávy) v roce 454. Centrální části hunského území se zmocnili Gepidové, jejichž vliv nyní sahá až do Dácie. V dolním Rakousku vynikli Rugiové, kteří začali obsazovat provincii Noricum. Herulové opanovali Moravu a své državy rozšířili až k Dunaji. Samotní Ostrogóti si udrželi velkou část Pannonie, poté co přijali úlohu spojenců v prostoru mezi Vindobonou (Víděň) a Sirmiem (Sremska Mitrovica). Jejich vláda však neměla pevný základ a netrvala ani dvacet let. Gótové, kteří se příliš nevěnovali obdělávání půdy, se stávali stále závislejšími na podpoře z Konstantinopole. Navíc byli téměř na všech stranách obklopeni nepřátelskými sousedy. Zdálo se, že tato větev Gótů nemá před sebou dlouhou budoucnost.

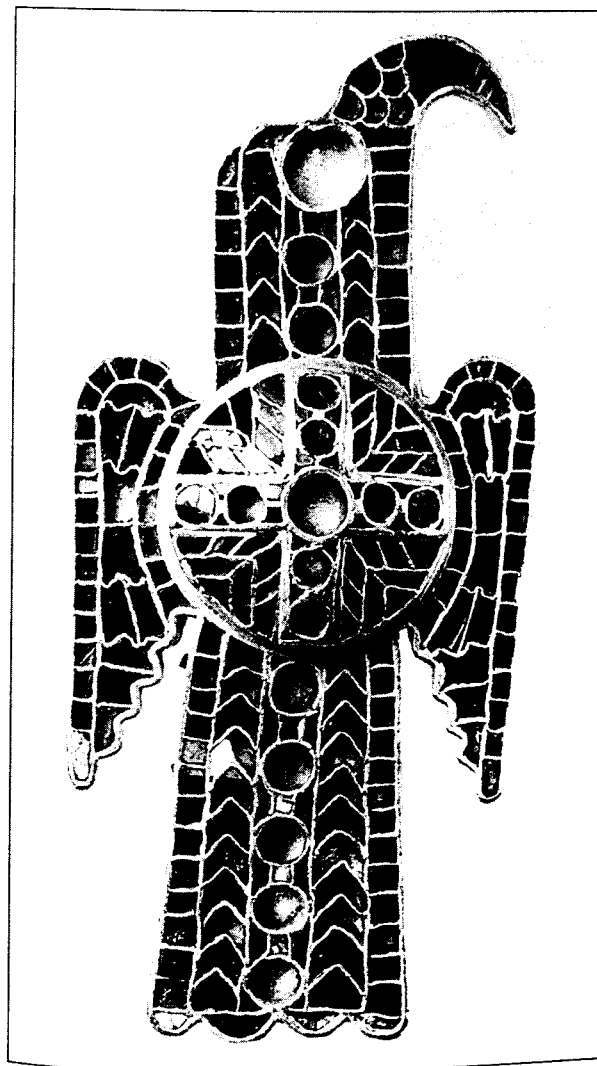
V tuto dobu byl již na světě vůdce, který měl Ostrogótům přinést jejich neslavnější roky.⁸⁾ Kolem roku 451 porodila jedna souložnice, snad ani ne původem Gótka, lokálnímu králi Thiudimirovi syna. Jako několik jiných významných Gótů té doby dostal jméno Theodorich. V roce 459 byl chlapec poslán jako rukojmí do Konstantinopole a setrval zde až do svých osmnácti let. Pobyt ve městě z něj učinil výjimečného muže. Dostalo se mu římského vychování a řeckořímská kultura ho ovlivnila jako dosud žádného z barbarských vládců. Nezřekl se však válečnického myšlení svých předků. Po návratu z Konstantinopole se Theodorich zmocnil vlády nad východní částí ostrogótského území

a brzy nato dobyl významného vítězství nad Sarmaty. V následujícím desetiletí si získal pověst průbojného a ctižádostivého vládce. Svůj lid Theodorich přivedl do dolního Podunají co nejbliže ke Konstantinopoli a zde, ve staré provincii Moesii, žili Gótové od nynějška jako římská spojenci. Moesie byla dobře zvolenou základnou, neboť se odsud dalo operovat jak proti východní říši, tak proti barbarským skupinám na dolním Dunaji. Náhodná smrt Theodoricha Strabóna (Šilhavého) znamenala pro Theodoricha odstranění nejdůležitějšího rivala v boji o moc. Roku 484 byl ostrogótský vůdce zvolen v Konstantinopoli konsulem (jako Flavius Theodericus) a ještě téhož roku zabil ve městě syna Theodoricha Strabóna. Nyní se stal nesporným vládcem východních Gótů a byl natolik silný, že roku 486 ohrožoval i samotnou Konstantinopol: obsadil přitom předměstské čtvrti a přerušil vodovody. Vidina království na západě však byla velmi lákavá a Theodorich proto obrátil pozornost svých bojovníků tímto směrem. Ve svém úsilí se mohl opřít o podporu východního císaře a není vyloučeno, že dokonce jednal na jeho přímé pověření.

Ostrogótské tažení do Itálie nebylo pouhou vojenskou výpravou, ale stěhováním národa. Celkový počet lidí, kteří se vydali na cestu, se odhaduje na 100 000, z toho bylo 20 000 bojovníků. Ne všichni Gótové na Balkáně se připojili k Theodorichovi a ne všichni jeho spolubojovníci byli gótského původu: ve vojsku nacházíme kromě Rugiů dokonce i Římany. Armáda vyrazila po žních roku 488 a postupovala podél Dunaje. Gepidové se sice pokusili Góty zadržet, ale jejich snahy vyzněly na prázdno. Gótské vojsko se poté obrátilo na jih a dorazilo na hranici severovýchodní Itálie. Na mostě přes řeku Isonzo (u jejího soutoku s Vipavou) se Theodorich střetl s Odoakrem, barbarským vládcem Itálie. Ostrogóti si vynutili přechod přes řeku a vstoupili na italské území. To se stalo koncem léta roku 489. Příštího roku spolu bojovala obě vojska o vládu nad severní Itálií. Rozhodujícího vítězství dosáhli Ostrogóti v létě 491, ale teprve po dvou letech se podařilo Odoakra násilně odstranit při hostině. Pokud šlo o protivníky, neznal Theodorich slitování. Od této chvíle byl vůdce Gótů jediným pánem Itálie a vojsko ho prohlásilo za krále. Konstantinopolský císař však novou situaci uznal až roku 497.

Království, v němž Theodorich vládl, bylo dosud bohatou říší.⁹⁾ Přebytky ze země plynuly do ravennských pokladnic a dostačovaly na stavební programy i na světštější podniky. Ve Veroně opravil Theodorich městské hradby, vodovod, lázně a palác. V Pavii vystavěl, popř. obnovil palác, amfiteátr, lázně a hradby. Královské sídlo v Ravenně se zaskvělo novým palácem a nádhernými kostely. To vše bylo hodné spíše císaře, než barbarského krále. Medailón ze Senigalie sice zobrazuje Theodoricha s přistřiženým knírem a s mohutnou kšticí gótského bojovníka, ale jeho celková stylizace je císařská: panovníkova levá ruka drží globus částečně překrytý symbolem vítězství a pravice je pozdvižena jako při *adlocutio*. Jestliže Theodorich vypadal jako císař, jeho konstituční postavení se spíše blížilo postavení germánského krále. Byl králem gótské armády v Itálii, nikoli králem Gótů. Získal římského občanství, zastával konsulát a měl nejvyšší římskou vojenskou hodnost (*magister militum*). Jeho království tudíž nepřestávalo být součástí impéria. Theodorich sám dbal, aby se Itálie nevymanila ze svazku s římskou říší, ale současně nenechával nikoho na pochybách, že Gótové mají moc rozhodovat o dění na západě. Římané uznávali realitu a nazývali Theodoricha pánem (*dominus*) nebo dokonce císařem (*Augustus*) a nejspíš to nepovažovali za nic nepatřičného. Senát byl ctěn, v cirku se rozdělovalo obilí a konaly hry. Král obsazoval hlavní úřady ve státní správě; jmenování konsulů a senátorů bylo však nadále věcí císaře.

Vezmeme-li v úvahu, že Ostrogóti vládli v Itálii po dvě generace, je hmotných památek dosvědčujících jejich přítomnost na poloostrově pozoruhodně málo. Má to několik důvodů. V Itálii, podobně jako ve Španělsku, se hlavními centry germánské moci stala stará římská města (jmenujme např. Ravennu, Miláno a Veronu), jejichž městské funkce nebyly příchozími nijak výrazně narušeny. Po archeologické stránce proto nepozorujeme žádný významnější přerýv. Mimo města pak můžeme ostrogótské osady zjistit pouze podrobným zkoumáním pozdně římských zemědělských osad, k čemuž je nutno provést i vykopávky. Tyto práce začaly teprve po roce 1980 a výsledky pro 5. a 6. století jsou zatím chudé. Ani prokazatelně ostrogótská pohřebiště nejsou v Itálii běžná, a ta, která známe, jsou relativně malá a neposkytují mnoho

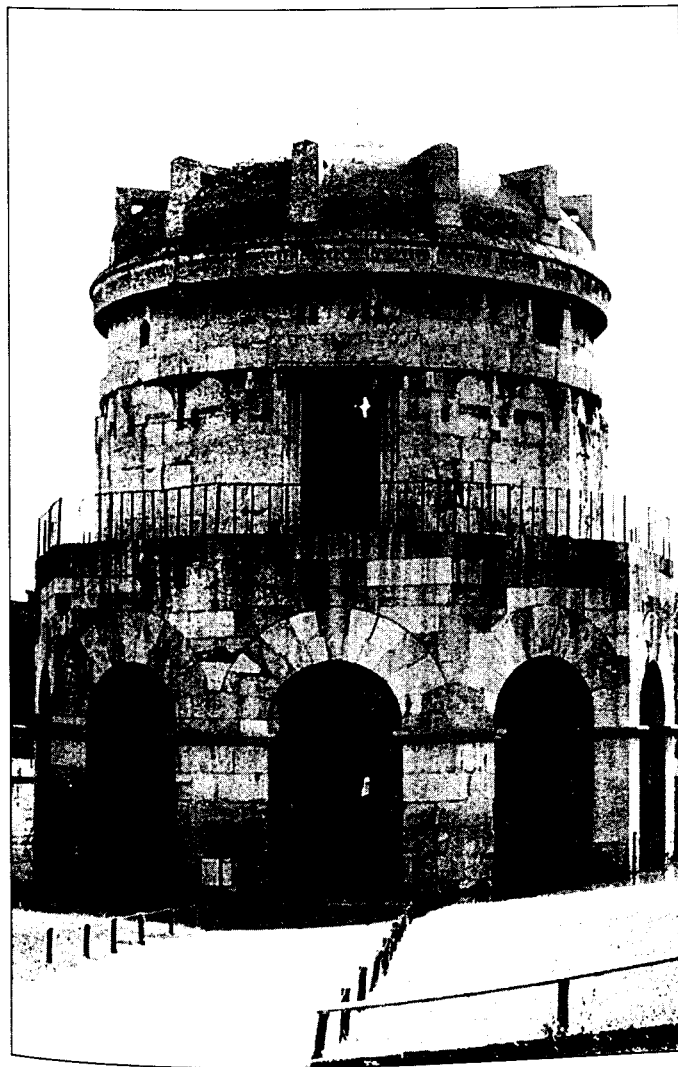

Orlí spona z domagnanského pokladu vykládaná almandiny technikou cloisonné (Itálie; 5. stol. n. l.)

informací. Celkové rozložení ostrogótského materiálu však naznačuje více. Většina hrobů, mincovních pokladů a jiných nálezů se nachází v severní a střední Itálii a v Dalmácii.¹⁰⁾ Severně od Alp, v Raetii a Noriku, jež také patřily k ostrogótské říši, můžeme s naším etnikem spojit jen velmi málo předmětů. V jižní Itálii se gótské nálezy nevyskytují vůbec a jižně od Říma sporadicky. Naopak nejvíce objevů bylo učiněno v okolí Milána a Pavie, a dále u Ancony na pobřeží Jadranu. V tom se odráží důležitost těchto měst pro ovládnutí poloostrova. Zajímavé je, že dominantní postavení Ravenny se v jejím okolí neprojevuje.

Kromě jednotlivých hrobů a malých pohřebišť bylo v Itálii odkryto i několik ostrogótských pokladů. Nejvýznamnějším z nich je velkolepý poklad nalezený v sanmarinském Domagnanu. Okolnosti, jež vedly k jeho uložení do země, nejsou příliš jasné. Snad byl součástí pohřební výbavy předního Ostrogóta, nebo šlo o sbírku klenotů. Šperky jako celek jsou krásným příkladem práce se zlatem a granáty zasazované technikou *cloisonné*, jež tehdy zažívala svůj vrchol. Nejznámějším předmětem z této lokality je spona ve tvaru stylizovaného orla. Můžeme jí bez nadsázky zařadit k nejlepším šperkům doby stěhování národů. Stylová jednoduchost se snoubí s účinkem, který vyvolává jas granátů vystupujících ze stříbrné pozlacené fólie a kontrastně k drahokamům působí drobné čtverečky slonoviny na ocase i jednotlivé vločky lazuritu na špičkách křídel. Dále byly objeveny (poklad nebyl vykopán celý) přívěsky k náhrdelníku, kapkovitá náušnice a spona ve tvaru včely. Všechny pocházejí z těžé dílny jako spona s orlem. Pokud domagnanský poklad vskutku pochází z hrobu, lze se domnívat, že tato skvělá souprava osobních šperků byla pohřbena s urozenou Ostrogótkou někdy kolem roku 500.

Po Theodorichově smrti roku 526 zůstalo ostrogótské království ještě nějaký čas velmocí. Vláda přešla na panovníkovu dceru Amalasanthu, jež spravovala zemi jménem svého nezletilého syna Athalaricha. Východořímský císař Justinianus však v tuto dobu již plánoval znovupřipojení Itálie k impériu a hledal vhodnou záminku. Tu mu poskytl královnin pád. Pouhých deset let po Theodorichově smrti vpadla byzantská armáda na Apeninský poloostrov a obsadila Řím. V následujících dvaceti pěti letech pustošila Itálii řada krutých válek.

Theodorichovo mauzoleum v Ravenně

které velmi podrobně zaznamenal Prokopios z Kaisareie. Dlouho před jejich ukončením se Theodorichovo království fakticky zhroutilo, ačkoli Gótové bojovali pod vedením svých vůdců až do roku 552. Itálie byla vojenskými operacemi zle poničena a většina jejích germánských obyvatel buď zahynula nebo upadla do otroctví, popř. musela odejít. Ostrogóti jako národ přestali existovat.

VIII

SVÉBOVÉ A VANDALOVÉ

Svébové

Ze všech germánských národů, jež se usadily ve Španělsku, jsou Svébové (*Suebové*, *Suevové*) nejméně známi. Na římské území vstoupili stejně jako Vandalové, Alani a Burgundi o silvestrovské noci roku 406 (po zamrzlém Rýně) a následující dva a půl roku pustošili spolu s ostatními barbary galské provincie, aniž jim v tom někdo mohl zabránit. Koncem léta roku 409 pronikla početná skupina Svěbů, Alanů a Vandalů přes pyrenejskou hranici do Španělska, jež bylo více než sto let nepřátelskými útoky prakticky nedotčeno. Nájezdníci se velmi brzy zmocnili velké části severní Hispánie a dobyté provincie si po dvou letech mezi sebou rozdělili „losováním“. Událost, kterou zaznamenal kronikář Hydatius, nám dokumentuje, nakolik měli barbari situaci pod kontrolou. Nevíme o žádné smlouvě se zástupci římské vlády ani o žádné dohodě s představiteli jednotlivých měst. Je otázkou, zda městské orgány v tuto dobu vůbec fungovaly. Stará provincie Tarraconensis na severovýchodě Španělska zůstala z velké části v moci impéria. Nejbohatší oblast, Baetica, ležící na jih od Guadalquiviru, připadla silingské větvi Vandalů, zatímco Alani dosáhli překvapivě největšího podílu: jejich teritorium tvořila Lusitánie na západě a Carthaginensis ve středu. Hasdingští Vandalové a Svébové se museli spokojit s kopcovitou a méně rozvinutou Gallaecií, rozkládající se v severozápadní části poloostrova. Celé rozdělení působí poněkud zvláště, i když připustíme, že se o zemi losovalo. Porovnáme-li totiž všechny tři oblasti, zjistíme, že nové uspořádání nemohlo být úplně spravedlivé. K rozsáhlým državám Alanů patřila neúrodná centrální plošina, která je místy prakticky pouští; kvalitnější půda se nacházela pouze v lusitánské rovině

a v pobřežním pásu na východě. Silingové získali nejvíce romanizované části Španělska a města Córdoba, Italiku a Cádiz spolu s hlavními ložisky nerostů v pohoří Sierra Morena. Nerostné bohatství Galicie, zejména zlato a stříbro, byly také jistou útěchou pro Hasdingy a Svěby, jejichž podíl by se jinak zdál dosti chudý. Události, jež bezprostředně následovaly po roce 411, nám dokládají, že noví usedlíci byli se svými zisky v podstatě spokojeni. Jen zřídka slyšíme o sporech mezi různými barbarskými skupinami na poloostrově. Největší konflikt podnítila sama římská vláda, která roku 416 přiměla Visigóty, aby zaútočili na silingské Vandaly. Střetnutí skončilo zdrcující porážkou Silingů a jeho výsledek se odrazil i do poměrů na severu: při pokusu zmocnit se celé Galicie napadli Hasdingové Svěby a poté postupovali na jih, aby se zmocnili nedávno opuštěné země. Svěbové zůstali v Galicii a od této doby jejich doménu prakticky nezasáhly události celošpanělského významu. Podle Isidora ze Sevilly byla Galicie ještě zčásti obydlena zbytkem provinciálů. To by vysvětlovalo, proč Svěbové podnikali ničivé nájezdy po kraji dlouho poté, co se zde usídlili. Jejich mocenskými centry byla překvapivě největší opevněná města na severozápadě: Braga (Bracara Augusta), Astorga a Lugo. V Lugu žili Svěbové spolu s římskými provinciály ještě roku 460. Tehdy o velikonocích, když ostražitost Římanů během svátků značně polevila, nečekaně zaútočili na své sousedy a mnoho jich pobili. O venkovských sídlištích Svěbů nevíme z literárních a archeologických pramenů skoro nic. Dokonce nebyla objevena žádná větší pohřebiště, která bychom jim mohli s jistotou připsat. V Galicii jsou nálezy germánského materiálu jen zcela výjimečné. Pronikal sem ovšem, byť v malém množství, římský import, zejména mince. Malý poklad zlatých mincí objevený u Coally v Asturii, který sestává z devíti *solidů* a dvou *trientů*, vděčí možná za své ukrytí a pozdější nevyzvednutí právě příchodu Svěbů v roce 411. Po tomto datu jsou hmotné nálezy z této oblasti vskutku skrovné. Lze to alespoň do jisté míry vysvětlit tím, že Svěbové nepatřili k velkým barbarským národům. Celkový počet příchozích se odhaduje na 25 000, což je poměrně nízké číslo. Tak malé etnikum, závislé, jak víme, převážně na kořistění a usídlené v zemědělsky chudém kraji, je archeologicky prakticky nepostizitelné.

Historie svěbského království od roku 411 do jeho zániku roku 585 patří k nejtemnějším kapitolám rané středověké Evropy: před našima očima se odvíjejí ničivé nájezdy a bitvy, vidíme vyvrácená města, zotročena společenství.¹⁾ Hydatiova *Kronika*, náš jediný větší pramen, jen zřídka oplyvá projevy lidskosti a naděje. Ze své základny v horách mohli Svěbové bez problémů ohrožovat široké prostory Španělska. Roku 439 byla dobytá Mérida a stejný osud čekal o dva roky později Seville. Tím se barbaři zmocnili správních středisek Lusitánie a Baetiky. Po několika dalších letech zamířili Svěbové na sever a objevili se v povodí Ebra. Město Lérida bylo obsazeno a útočníci pronikli až k území Zaragoza, kde se však natrvalo neudrželi. Tyto pohyby znepokojovaly jak západního císaře Avita, tak akvitánské Visigóty. Ti se nakonec nechali pohnout k vojenskému zásahu. Roku 456 dosáhli Gótové za pomoci Burgundů a Franků přesvědčivého vítězství u Campu Paramu nedaleko Astorgy. Následoval útok na Bragu a sám svěbský král Rechiarus byl zabit, když upadl do rukou nepřátel. Porážka znamenala konec svěbské hegemonie ve Španělsku. Od nynějška zůstal pod vlivem tohoto etnika jen severozápad poloostrova. Ačkoli útoky a plenění z jejich strany nikdy úplně neustaly, největší násilnosti byly přeci jen minulostí. Část Svěbů žila na své galicijské baště ještě více než sto let, v rámci španělských dějin však už nesehráli významnější roli. Roku 585 bylo jejich království začleněno do visigótské říše.

O vnitřních poměrech v svěbské říši nevíme takřka nic. Zdá se, že obyvatelstvo většinou uznávalo jediného krále, výpravám proti sousedům však mohli velet různí vůdcové. Svěbští vladaři byli považováni za natolik důležité či nebezpečné, že k nim byla vysílána poselstva nejen z Toulouse, ale dokonce i z Afriky. Pokud se při jednáních uzavřely nějaké dohody, neměly zpravidla dlouhého trvání. Ani občasné manželské svazky mezi předními visigótskými rody a svěbskými krály nezlepšily vztahy obou národů. Svěbům byly otázky státnického umění a diplomacie naprosto cizí: už samy tyto pojmy by pro ně byly těžko pochopitelné. Před svou katastrofální porážkou roku 456 stačili Svěbové vyrážet sérii zlatých *tremissů* (třetina *solidu*), jež se většinou inspirovaly mincemi císaře Valentiniana III. (425–455). Pravděpodobně se tak chtěli

podílet na základním hospodářském systému barbarského Španělska. Tyto pokusy podle všeho ztroskotaly ještě před rokem 460 a později již nebyly obnoveny. Porážka u Campu Paramu na dlouhou dobu rozbila svébskou jednotu. Po roce 456 v zemi vládli různí vojenští vládcí, o nichž jinak nemáme bližší informace. Jejich jména zněla: Framtane, Rechimund, Frumarius a Remismund. Když bylo v polovině 6. století opět dosaženo jistého stupně jednoty, kontroloval svébský král už jen část Galicie.

Kdo přiměl svébské vůdce k přijetí křesťanství, nevíme. Rechiarius byl na rozdíl od svých pohanských předchůdců katolík. Je nejasné, co se za jeho překvapivým obrácením skrývalo. Byl prvním z germánských králů v impériu, jenž se stal ortodoxním katolíkem. Nezdá se ovšem příliš pravděpodobné, že by se vladař Svěbů stal objektem evangelizačních snah hispanořímských kněží. Takové snahy byly vždy pod přísnou kontrolou, zejména tam, kde se jednalo o barbary. Otázka tedy zní: nesehrály při konverzi nějakou roli osobní vazby (např. vliv manželky, popř. někoho blízkého)? Pravdu nyní těžko zjistíme. Můžeme si však být relativně jisti, že ať už se o Rechiariovo obrácení zasloužil kdokoli, nevedlo to k obecnému přijetí křesťanství jeho lidem. Kdyby k tomu opravdu došlo, Hydatius by se o tom jistě zmínil. Ve skutečnosti kronikář o náboženství Svěbů úplně mlčí, což je výmluvné. Když Svěbové přece jen přijali křesťanství, nestali se z nich katolíci, ale ariáni. Kolem roku 465 je s arianismem seznámil biskup s prazvláštním jménem Ajax, jehož zázemí se zjevně nacházelo v Gallii.

Vandalové

Skupina národů, souhrnně označovaná jako Vandalové (Vandilové nebo Vandiliové), patřila ve starší době římské k nejvýznamnějším kmenovým seskupením ve východní Germánii. Její sídla se rozkládala na širokých rovinách a vysočinách mezi Odrou a Vislou. Ve 4. století n. l. existovaly hasdingská a silingská větev Vandalů, které měly vlastní vládnoucí dynastie. Rozsáhlé změny v politické geografii zadunajských zemí ovlivnily ve 4. století i vandalský kmenový svaz a vedly k jeho migraci daleko na západ a dokonce až za hranice Evropy.

Kolem roku 330 n. l. se část Vandalů střetla s tervingskými Góty, kteří postupovali přes Karpaty směrem na západ. Hasdingové byli vytlačeni ze svých dosavadních sídel a brzy nato se pokusili usadit v panonských provinciích. I když nelze vyloučit, že některé skupiny vytčeného cíle vskutku dosáhly, většina národa se musela spokojit s rovinným Potisím. Silingové pobývali tou dobou ve Slezsku, ležícím mnohem severněji. V blízkosti římských hranic se postupně shromáždila kmenová seskupení, která měla Vandaly doprovázet při jejich migraci na západ. Za zmínku stojí především Kvádové ze Slovenska a jezdecký národ Alanů. Zatímco Kvádové byli germánské etnikum, Alani přišli do Pannonie z východu, kde se odštěpili od nomádských kmenů obývajících západoasijské stepi.

V krajích na východ od Dunaje byli Vandalové vystaveni různým kulturním vlivům, které zintenzívněly po invazi Hunů v sedmdesátých letech 4. století. Velké a různorodé seskupení, jehož jádro tvořili Vandalové a Alani, se v závěru století vydalo hledat bezpečnější sídla v západní Evropě. Přesunu se zúčastnilo i mnoho římských provinciálů, kteří neměli co ztratit, ani co hájit. Velká část Hasdingů a Silingů zůstala v Potisí a pobývala tu ještě o půl století později. Tyto národy však nikdy nevytvořily stabilní království a v následujících staletích ztratily na významu.

Migrace Vandalů na západ začala kolem roku 400 n. l. Kmeny se postupně přesunuly do Raetie a některé jednotky vstoupily do Stilichonovy armády, najímané pro válku s Góty. Řada Alanů se poté zúčastnila bitev u Pollentie a Cremony (402), které přiměly Alaricha k ústupu z Itálie. Hlavní skupina pronikla dále na západ a koncem roku 406 přemohla francké spojence impéria. Vítězství otevřelo Vandalům cestu do Gallie: na Nový rok 406/407 dorazili první bojovníci na levý břeh zamrzlého Rýna.

Po hromadném přechodu řeky zamířili Vandalové přes Gallii na jih. Během tří let dospěly jejich hlavní síly až k Pyrenejím. Na počátku podzimu roku 409 pronikly vandalské oddíly za podpory Alanů a Svěbů horskými průsmyky do Španělska, jehož obyvatelstvo bylo téměř nepřipravené k obraně. Po dvou letech kořistění v bohatých hispánských provinciích se Hasdingové usadili v Galicii a Silingové obsadili jižní

provincii Baetiku. Na žádost Říma napadl Wallia se svými Visigóty baetické Vandaly (viz výše str. 149), jimž hrozilo, že budou úplně vyhlazeni. Roku 419 (nebo 420) se však k Silingům připojili Hasdingové a v Andalusii vzniklo jejich společné království. O vandalském osídlení jižního Španělska mnoho nevíme. Snad se jednalo pouze o barbarskou armádu usazenou na římském území, která žila z místních zdrojů a z olupování okolních provinciálů. V přístavech našli noví příchozí lodě, s nimiž se na rozdíl od většiny Germánů v impériu naučili rychle zacházet a brzy se stali vyhlášenými piráty. Roku 426 odvážně vyplnili Mauretánii a Baleáry; za další dva roky jim padla do rukou cartagenská námořní základna a přístav. Poněvadž se zdroje bohaté provincie Baetiky pomalu tenčily, začali se barbari zajímat o severní Afriku, od jejíhož bohatství je dělil jen úzký průliv. Poté co Římané roku 422 vojensky ohrožovali Baetiku a komes Afriky Bonifatius žádal Vandaly o podporu proti ravennské vládě, shromáždili vandalští vůdové Gunderich a jeho nevlastní bratr Geiserich velké loďstvo, s nímž byl skutečně největší známý přesun barbarů po moři. Gunderich během příprav náhle zemřel a Geiserich (Gaiserich, popř. Genserich) se stal jediným vůdcem výpravy. V tomto muži získali Vandalové jednoho z neschopnějších vůdců doby stěhování národů. Vojensky zdatný, politicky nekompromisní a diplomaticky obratný Geiserich překonal všechny germánské krále, kteří v 5. století přivedli své národy na nová území. Jako vojenský velitel se nevyznačoval pouze mimořádnou autoritou; ještě sto let po smrti se o něm tradovalo, že předčil ostatní svou lstivostí. Jeho dobytí severní Afriky neskončilo na rozdíl od většiny podobných akcí v 5. století snadným přizpůsobením barbarů provinciálnímu řádu. Geiserich totiž prahl po kořisti jako málokterý z tehdejších panovníků a kromě toho velmi usiloval porazit římskou říši. Protože patřil k oddaným ariánům (jedna pověst ho však označuje za odpadlého katolíka), stal se úhlavním nepřítelem katolické církve. Při vandalském vpádu nebyl ušetřen jediný biskup, kněz, kostel či poklad.

V květnu 428 se Vandalové a jejich alanskí spojenci shromáždili v Gibraltarské úžině. Podle dostupných informací šlo o 80 000 lidí, z nichž asi čtvrtina mohla nosit zbraň. Nebyla to nijak hrozivá armáda, vezmeme-li v úvahu „tabulkové“ počty vojáků v afrických provinciích.

Akceschopnost římské armády však snižoval fakt, že již po staletí nemusela čelit silnému zahraničnímu nepříteli. Mimoto byly legie rozmístěny podél 3000 kilometrů dlouhé hranice od Atlantiku až k Nilu a z Itálie nebo ze Sicílie se nedaly očekávat žádné posily, poněvadž vandalské loďstvo v podstatě kontrolovalo větší část západního Středomoří. Zmíněné slabiny africké armády přesto nemohou plně vysvětlit rychlý postup Vandalů. Jako by od okamžiku, kdy barbari přistáli u tangerského pobřeží, propadlo římské velení naprostému ochromení. Pokud se někdo postavil na odpor, byl rychle smeten. Během dvou let vzdorovala v přímořské oblasti už jen tři menší města: Kartágo, Cirta a Hippo Regius. Útočníkům v jejich rychlém postupu směrem na východ velmi pomohlo, že nemuseli ztrácet čas hledáním zásob. Nechráněné majetky a desetitisíce statků podél pobřeží jim zajistily vše, co potřebovali, takže se mohli zcela soustředit na města, kostely, pohřebiště a vily. Nelze vyloučit, že brutalita vandalského vojska táhnoucího touto pokojnou zemí, je v tradici zveličena. Masakrování a loupení totiž postihlo bohaté kraje, které dlouhá léta nezažily opravdovou válku. Na druhé straně netřeba pochybovat, že barbarská armáda za sebou zanechala značnou spoušť.²⁾

Během dvou let Vandalové prakticky ovládli mauretánské provincie a Numidii. Smlouva, kterou s nimi římská vláda uzavřela, byla patrně tím nejlepším, co se dalo za daných okolností získat. Přesto měl Geiserich větší plány. Jeho cílem bylo dobytí starobylé a bohaté Prokonsulské Afriky s obilnými lány a vilovými usedlostmi, ačkoli dohoda z roku 435 takový krok zakazovala. Roku 439 se Vandalové překvapivě snadno zmocnili Kartága, čímž získali skvělou základnu pro námořní operace v západním Středomoří. Po roce přistálo vandalské vojsko na Sicílii a ocitlo se tak nebezpečně blízko Itálie. Římané uzavřeli s Geiserichem novou smlouvu. Avšak příležitost loupit v rozlehlém středomořském prostoru od Španělska až po Řecko byla příliš lákavá, než aby zůstala nevyužita. Roku 455 vpadli Vandalové do Španělska a Itálie a vyplnili samotný Řím. V severoafrických provinciích proběhly mezitím rozsáhlé konfiskace římské půdy a jiného majetku. Nepostupovalo se přitom důsledně, neboť mnozí Římané si své statky udrželi. Část barbarů se nyní zcela oddala příjemnému

životnímu stylu ve vilových usedlostech a někteří převzali i způsobu a vkus svých římských sousedů. Předpokládá se, že nejhustěji osídlena byla po roce 439 oblast kolem Kartága. Zároveň se Vandalové rozložili v úrodné rovině kolem Cherchelu a Tipasy a v rozlehlém kraji u velké skalní pevnosti Constantiny. Archeologický průzkum vandalského osídlení v Africe nebyl dosud proveden a je málo pravděpodobné, že by k němu někdy došlo. V přímořských oblastech se našlo malé množství germánských kovových výrobků, ale jejich výpovědní hodnota je nízká. Opasek z Ténès u Cherchelu, vyzdobený nádherným kovááním, patřil spíše pozdně římskému veliteli než Vandalovi.³⁾ Největší naději pro objevení vandalského osídlení představuje rozbor pozdně římských vrstev v některém dobře zachovaném městě na pobřeží. Městské komunity, nebo alespoň část z nich, totiž ve změněných podmínkách fungovaly po celé období vandalské okupace. V Cherchelu bylo nyní fórum obklopeno dřevěným stavbami, které nahradily vznešená sloupořadí. V Kartágu probíhala ještě v 6. století výstavba domů a rovněž stará města Tipasa a Hippo Regius byla po roce 500 obydlena. Všude v Africe je však pozorovatelná široká bariéra mezi Vandaly a provinciály a nezdá se, že by někdy došlo ke změně. Vandalský režim se v průběhu své stoleté existence příliš nezměnil. Nezapustil do země žádné kořeny a jeho zhroucení proto nastalo velmi rychle. Roku 533 vpadla do Afriky byzantská armáda vedená Belisarem a za několik měsíců vandalská říše zanikla. Nezanichala po sobě prakticky žádnou památku.

IX

FRANKOVÉ, ALAMANI A BURGUNDI

Frankové aneb od Gallie k Francii

Přestože se Frankové objevují v historických pramenech až po roce 250, není vyloučeno, že se konstituovali, podobně jako Alamani, již počátkem třetího století, nebo dokonce koncem druhého.¹⁾ Jméno Frank je spřízněno se současným německým slovem *frech* („drzý, nestoudný“) a ve své době znamenalo „odvážný“, popř. „smělý“. Takové pojmenování vcelku odpovídá dnešním představám o počátcích Franků: šlo pravděpodobně o skupiny dobrodruhů, jež využily oslabení římské vojenské moci k útokům na dolnorýnskou hranici. Oblast mezi Rýnem, veserskou pánví a Severním mořem původně obývalo několik malých kmenů. Podle historických pramenů, které vznikly v 1. století, k nim patřili Brukterové, Ampsivariové, Chamavové a Chattuarové. Odtud vede bezesporu přímá cesta k mnoha Frankům. Část bojovníků ovšem přišla, jak se zdá, také odjinud, a kromě toho je zřejmé, že římstí spisovatelé řadili k našemu etniku i další kmeny (např. Chauky a Frísy ze severních pobřeží). V pozdější době měli Frankové velmi mlhavé představy o vlastním původu a uchýlovali se k legendám, aby svému panovnickému rodu dodali zdání starobylosti. Archeologický výzkum nevrhá na proces formování franckého kmenového svazu prakticky žádné světlo, neboť neexistují poznávací znaky, jež by umožnily orientaci v bloku národů žijících východně od dolního Rýna. Tento stav přetrvává po celé 4. století, v jehož průběhu Frankové několikrát ovládli části Porýní. Ještě v první polovině 5. století jsou Frankové v archeologických nálezech takřka nerozpoznatelní, a to v oblasti, jež byla zkoumána lépe než většina ostatní Evropy. Je to smutný důkaz neschopnosti archeologického materiálu osvětlit velké populační změny.

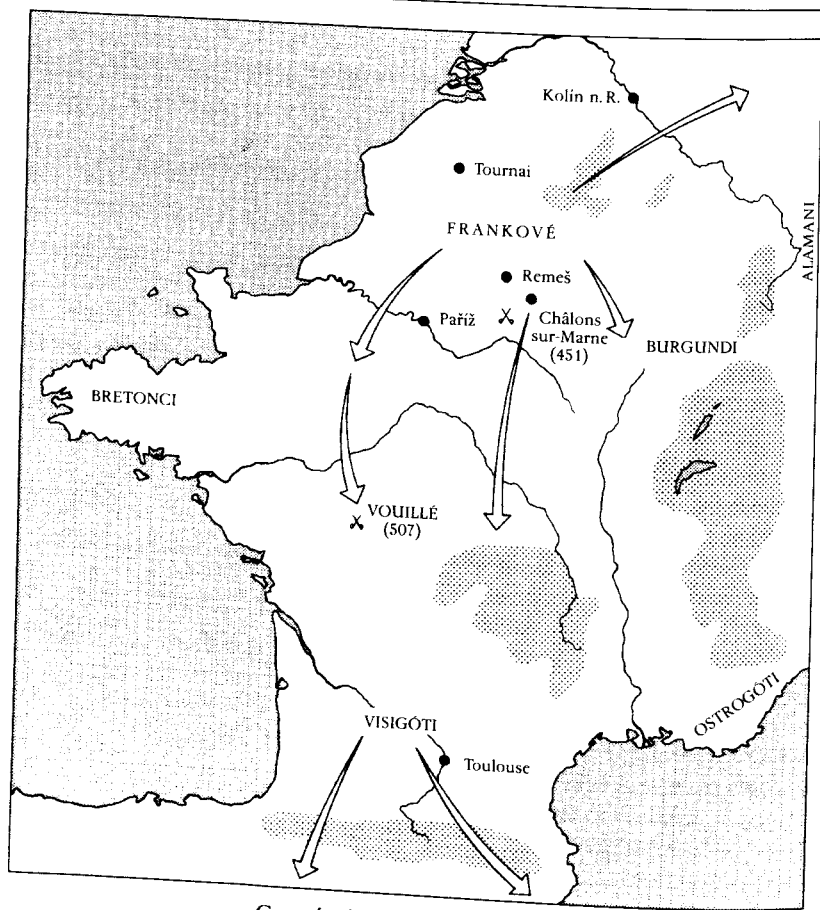
Po polovině 3. století se vojenská moc Franků rychle rozvíjela. Mezi lety 250 a 275 vyplenili franští nájezdníci spolu s Alamany a jinými kmeny opakovaně Gallii. Nejničivější vpád se uskutečnil v letech 274–275, kdy barbari prošli téměř celou Gallií. Frankové se objevovali na moři i na souši, drancovali pobřeží podél kanálu La Manche a pronikali po řekách hluboko do vnitrozemí. Jedna zpráva uvádí, že vtrhli do východní Hispánie, zmocnili se tam lodí a zaútočili na Afriku. Není to zcela nemožné, pokud by francké vojsko doprovázeli severané z pomorí. Obnovení římské vojenské síly za Diocletianovy vlády (284–305 n. l.) vedlo k opětovnému upevnění rýnské hranice. Skupiny poražených Germánů byly koncem 3. století usídleny v severní Gallií, kde měly obdělávat půdu a vykonávat nespécifikovanou vojenskou službu v rámci římské armády. Tito osadníci, kterým se říkalo *laeti*, měli v říši velmi nízké postavení: byli jen napolo svobodní a nesměli opustit půdu, na níž pracovali. Na vyšších úrovních dosáhli Frankové mnohem uspokojivějšího postavení. Několik franckých jednotek je uvedeno v seznamu velitelů a hodností z počátku 5. století (*Notitia Dignitatum*), a někteří přední vojevůdci ve 4. století byli franckého, popř. zčásti franckého původu (viz výše, str. 58).

V severní Gallií známe již řadu let germánské hroby, v nichž byli zesporu pohřbeni i mnozí Frankové.²⁾ Zmíněné hroby se odlišují od většiny gallořímských pohřbů z konce 4. a počátku 5. století, neboť obsahují zbraně a jinou válečnou výstroj, stejně jako bohatou pohřební výbavu, sestávající z keramiky, skla a bronzu. Ve Vermandu a Monceau-le-Neuf jsou takové hroby součástí velkých kostrových pohřebišť, místy se však vyskytují i na malých pohřebištích, popř. zcela samostatně. Jejich největší koncentrace je mezi Rýnem a Seinou, další leží východně od Rýna a předměty, jež obsahují, se mnohdy objevují i na severských pobřežích. Část nálezů byla učiněna poblíž římských pevností (např. Oudenburg a Gellep) nebo u jiných center (Kolín nad Rýnem). Pohřebiště bojovníků a jejich rodin ve Furfoozu, nedaleko opevněného výšinného sídliště v Ardenách, lze snad považovat za místo odpočinku skupiny Germánů, jejichž úkolem byla obrana okolní krajiny. Jiné hroby, například ve Vert-la-Gravelle a Abbeville-Homblières, ležely na venkově a možná souvisely s pozdně římskými vilovými statky.

Je téměř jisté, že alespoň některé z uvedených pohřebišť vděčí za svůj vznik Frankům a svědčí tak o míšení provinciálních a barbarských populací. Rozvíjející se smíšená kultura se měla stát základem pozdější vyspělé kultury Franků.

V této rané době nebylo ještě ani stopy po jednotné francké moci. Ačkoli slyšíme o králich Franků, nezdá se, že by některý z nich úspěšně vládl delší dobu. Ctižádostivým vůdcům se pravděpodobně mnohem více vyplácela služba Římu. Krátce po roce 400, a určitě po roce 420, byla vojenská hranice na dolním Rýně v troskách. V této oblasti přešla moc do rukou franckých vůdců mezi lety 420 a 440, třebaže římská říše měla dosud v Aëtiově osobě silného zastánce. Aëtius několikrát táhl do severní Gallie, uzavřel s Franky smlouvy a některé z nich získal na svou stranu. Ti mu pak vojensky pomáhali, například proti Hunům roku 451. Velké vítězství nad Franky, jehož bylo dosaženo asi nedlouho po roce 440 poblíž Arrasu (místo se nazývalo Vicus Helena), nám dosvědčuje, jak daleko na západ Frankové do poloviny století postoupili. Po římském vítězství byl francký král Chlodio uznán za spojeneckého velitele a byla mu ponechána správa kraje okolo Tournai, kde záhy vznikla silná francká enkláva. Je pravděpodobné, že podobný proces probíhal současně i na jiných místech, například v Porýní a v Pomoselí na sever od Trevíru. Vynořuje se obraz malých králů, kteří si vytvářeli vlastní mocenské základny a časem začínali usilovat o dominantní postavení. Nevelké království Tournai, v němž postupně vládli Chlodio a Childerich, udělalo mezi lety 450 a 480 značné pokroky. Childerich zřejmě neopustil dosavadní spojení, přitom ale rozšířil sféru svého vlivu směrem na západ, a to přinejmenším až k Sommě. Vybavení jeho hrobky (zemřel roku 481 nebo 482) nám dokládá nejen bohatství, jímž disponoval, ale i jeho příslušnost k stávající pozdně římské mocenské struktuře. Childerichův nástupce Chlodovech, známější pod jménem Chlodvík, měl již daleko větší ambice.

Porýnští Frankové žijící v 5. století po sobě zanechali nečekaně málo stop. Je možné, že jich nebylo mnoho a že se zpočátku soustřeďovali jen na některých místech. Očekávali bychom, že jedním z takových míst bude oblast Kolína. Stará Colonia Agrippina byla přece nejdůležitějším městem na dolním Rýně a ve čtvrtém století a na počátku pátého

Germánská království v Gallii

sem směřovaly četné francké útoky. Kolín i nadále chránila soustava hradeb a přinejmenším některé z jeho hlavních budov byly stále použitelné. Přesto není po zdejší francké přítomnosti v 5. století a v prvních letech 6. století téměř ani památky. Až do pohřbu šlechtických či královských osob v severovýchodní části města v 6. století nemáme

k dispozici žádné průkazné svědectví, které by potvrzovalo, že někteří obyvatelé Kolína byli Frankové. Náhodné nálezy franckých kovových předmětů a keramiky uvnitř městských hradeb jsou až do 7. století velmi vzácné. Tuto informační chudobu poněkud zpestřují nálezy v okolí města, kde bylo odkryto několik franckých pohřbů z konce 5. století (např. u vily v Kolíně-Müngersdorfu). Stále však není jasné, proč si noví páni Kolína tak málo cenili. Jedním z možných vysvětlení by mohlo být, že Frankové obývali jen relativně malou část města a toto místo nebylo dosud objeveno.

Kontinuitu pozdně římského a franckého osídlení můžeme neobvykle zřetelně vidět na pohřebišti v Krefeld-Gellepu. Zmíněná lokalita se nachází poblíž římské Gelduby, která byla zároveň pevností a městem (*vicus*).³⁾ Římské kostrové pohřby máme v těchto místech doloženy až do 5. století; mnoho hrobů přitom neobsahuje vůbec žádné předměty. Kolem roku 400 byli někteří zemřelí pohřbeni s vojenskými opasky, noži a zčásti i se zbraněmi. Stříbrná okrouhlá spona, kterou zdobí modré sklo lemované granulovaným ornamentem, je nepochybně germánské proveniencie. Byla nalezena v hrobě ze 4. století a snad jí na dolní Rýn přinesl nějaký urozený barbar. Soudí se, že alespoň část osob, u nichž byly nalezeny vojenské předměty, přišla rovněž z východní strany Rýna. Tito lidé patrně sloužili v pozdně římských vojenských jednotkách v Geldubě. Během 5. století roste počet hrobů s výlučně franckými artefakty a koncem století existují vedle sebe dvě zřetelně oddělená pohřebišť. Pohřbívalo se tu nepřetržitě, což znamená, že trvalo i osídlení. V 6. století se na pohřebišti objevují knížecí pohřby. Nejstarší z nich je skvěle vybavený hrob bojovníka, v jehož výbavě se našla severoitalská žebrovaná přilba, *spatha*, štít, oštěpy, nože, a rovněž části sedla a otěží. Dochovaný prsten z masivního zlata s bohatým filigránem zdobí římská kamej. Bohatost zlatých a granátových šperků nám naznačuje, že šlo o hrob významného franckého předáka. *Solidus* Anastasia I. (491–518) umožňuje dataci do doby po roce 500 a zbylé předměty pocházejí z první poloviny 6. století. Další pohřeb, umístěný uvnitř velké komory, obsahuje zbytky pohřebního vozu, což je u hrobů z doby stěhování národů nepochybně rarita. Nad mrtvým byla původně nasypána mohyla. Za zmínku stojí rovněž dvojpohřeb,

v němž se vyskytují kromě zbraní i části šupinového brnění. To je v západní Evropě asi ještě unikátnější nález. Tyto mimořádně bohaté hroby vznikaly po většinu 6. století, počínaje asi rokem 525. Svědčí o důležitých změnách v politické struktuře této části Porýní, kterou způsobil nástup dominantní urozené vrstvy. Je přitom možné, že zmíněnou elitu představovala jediná rodina. Po roce 600 nejsou již na pohřebišti vidět tak velké společenské rozdíly, přestože se využívalo až do 8. století.

Když Chlodvík dosáhl po smrti svého otce Childericha roku 482 vlády, obývali Frankové několik oddělených enkláv v severní Gallii od La Manche až k Rýnu. Když kolem roku 511 umíral, bylo franké království sjednoceno, ovládalo většinu Gallie a pomalu se stávalo nejsilnější germánskou říší na západě. Moc Franků nemohl napříště ignorovat žádný z významných vladařů. Chlodvíkovu dlouhou vládu provázela řada vítězství, málokteré však patřilo k těm snadným. První a zřejmě nejjednodušší operací bylo ovládnutí poslední nezávislé gallořímské enklávy kolem města Soissons. Dalším logickým krokem bylo připojení několika menších frankých království na Rýně, k čemuž došlo počátkem devadesátých let. Chlodvík nyní sousedil jak s Duryňky, kteří sem pronikali z labské nížiny, tak s Alamany sídlícími na horním Rýně. Zatímco výprava proti Duryňkům skončila bezvýsledně, Alamani neodolali silnému tlaku Franků a ustoupili k Alpám. K jejich konečné porážce došlo až v 6. století. Větším protivníkem se ukázali Burgundi, ale i vůči nim dosáhl Chlodvík alespoň jednoho úspěchu a při nejdůležitější vojenské akci, která měla brzy následovat, mohl spoléhat na jejich podporu. V devadesátých letech začaly konflikty s Visigóty na jihozápadě, avšak franké zisky byly pouze dočasné. Napětí mezi oběma královstvími nepolevilo po celé příští období. Roku 507 vpadl Chlodvík na visigótské území a v bitvě u Vouillé poblíž Poitiers rozdrtil nepřátelskou armádu. Ve střetnutí přišel o život sám král Alarich II. Franké vítězství způsobilo, že se Visigóti od nynějška orientovali na Španělsko. Ostrogótský král Theodorich, který nechtěl připustit, aby na západě došlo k porušení rovnováhy sil, vyslal do jižní Gallie armádu, jejímž úkolem bylo podpořit visigótské příbuzné. Přes tuto intervenci zůstal Chlodvík i nadále rozhodujícím činitelem ve většině Gallie. Tuto skutečnost si pravděpodobně brzy uvědomil byzantský císař Anastasius.

kteří navázal s frankým králem kontakty a poctil ho titulem konsula. Po bitvě u Vouillé se Chlodvíkovo postavení vůči zbývajícím frankým vůdcům v Gallii nesmírně upevnilo. Zejména v Porýní jsou archeologicky postižitelné užší vztahy s ostatními frankými kraji. Když Chlodvík roku 511 po třicetiletém panování zemřel, bylo zřejmé, že dominantní mocností v západní Evropě je franká říše.

Archeologie raných Franků se vyznačuje nápadným množstvím královských a šlechtických hrobů, jež nám poskytují nejen neocenitelný chronologický rámeček, ale i pozoruhodný pohled na vkus a kulturní cítění vyšších společenských vrstev. K odkrytí prvního královského pohřbu došlo ve městě Tournai roku 1653 a již o dva roky později vyšla v Antverpách kniha místního lékaře Chifleta, v níž byly dochované předměty vyobrazeny.¹⁾ Chifletově práci vděčíme za mnohé. Roku 1831 byla totiž většina tournaiských nálezů uloupena z pařížské Císařské galerie umění a kradené věci nenávratně zmizely. Pečetní prsten s nápisem CHILDERICI REGIS vylučuje veškeré pochybnosti o totožnosti mrtvého. Díky této skutečnosti můžeme stanovit potřebný pevný bod v archeologii raných Franků. Zemřelý král byl obklopen pokladem, jež se skládal ze zlata a jiných drahocenností. Patřily k němu dva velké meče s pochvami vykládanými granáty, zlaté přezky, kování opasku, zlatý nákrčník, spona ve tvaru samostřílu, sto zlatých mincí a dvojnásobný počet mincí stříbrných. Nejpřekvapivější částí pohřební výbavy je ovšem asi 300 zlatých včelek, které měly symbolizovat věčný život. Zdá se, že byly našity na bohatý brokátový plášť, což silně evokuje římskou panovnickou autoritu. Císařský nádech celého hrobu se nedá přehlédnout. Je ironií dějin, že Childerich a jeho slavnější syn Chlodvík vládli právě onomu národu, který odstranil poslední zbytky římské moci na západě.

V Porýní se našla řada skvěle vybavených hrobů ze 6. a počátku 7. století, jejichž obsah je v mnoha ohledech podobný. Další, o něco pozdější, byly objeveny v Rýnském Hesensku, například ve Flonheimu u Alzey. Trvalou přitažlivost římských sídel nám mimo jiné dokazují četné pohřby podél Rýna nebo v jeho okolí, jež se většinou vyskytují v někdejších římských střediscích, popř. nedaleko od nich. Je ovšem třeba vzít v úvahu, že osídlení nemuselo být vždy kontinuální. Hroby

a jejich obsah jasně ukazují, že Porýní nebylo pouhou pohraniční provincií frankého světa, jehož centrum se nacházelo v severní Francii. Šlechtici, pro které byly vypraveny dosud známé pohřby, mohli zaměstnávat nejlepší řemeslníky své doby a různými cestami získávat kvalitní předměty ze všech koutů Evropy. Význam porýnské oblasti ostatně naznačovaly jednotlivé nálezy již od minulého století. Doklady, jež se objevily po roce 1955, nám umožňují lépe pochopit nejen podstatu franké moci v Porýní, ale i sociopolitickou strukturu, o níž se tato moc opírala.

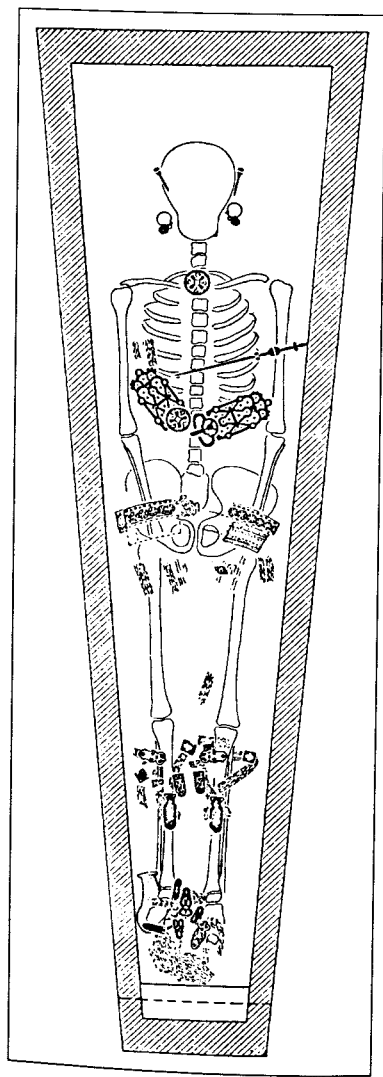
Z konce 6. století pochází hrob bojovníka nalezený v Morkenu na říčce Erft.⁵⁾ Jeho poloha je poměrně zajímavá, neboť byl umístěn mezi skromně vybavenými hroby v troskách římské vily. Na témže místě později vyrostl kostel. Morkenská rakev skrývala kostru muže se *spathou* a opaskem a k pohřební výbavě patřila i žebrovaná přilba, jež se velmi podobá přilbě objevené v Gellepu. Je možné, že obě vznikly ve stejné ostrogótské dílně. Přilba byla hojně používána v bitvách a na jedné straně nesla stopy mohutného úderu. Také lebka mrtvého bojovníka vykazuje stopy jizev pocházejících z boje. Zbytek pohřební výbavy tvořily převážně zbraně: štít, oštěp, kopí a *franciska* (vrhací sekýra). Našly se ovšem i předměty domácí potřeby: vědro, sklo, keramika, brousek a péřový polštářek. Kontakty se středomořským světem nám dokládá útržek hedvábné látky.

Pod středověkou kolínskou katedrálou, v severozápadní části starého římského města, byl objeven hrob ženy, který je překrásně vybaven, a který můžeme označit za nejpřekvapivější z dosud známé série. V jeho těsné blízkosti ležel pohřeb malého chlapce, časově zhruba současný a související s prvním snad i příbuzensky.⁶⁾ Nádherné předměty z ženininy pohřební výbavy se řadí k nejpůsobivějším dílům, které kdy řemeslníci ve franké říši vytvořili. Suverénní používání granátového *cloisonné* kombinovaného s hluboko vsazeným filigránem skvělým způsobem předjímá práce langobardských klenotníků v Itálii, jak je známe ze 7. století. Oba hroby jsou si blízké nejen časově, ale velmi podobná je i jejich výbava. Nejmladší mincí z ženina hrobu je Athalarichova *pulsili-quová* mince z let 526–534, která nám umožňuje datovat celý nález do poloviny 6. století. Žena blízkící se ke třicítce byla uložena ve svátečním

rouchu a ověšena ozdobami. U jejích nohou se našly skleněné a bronzové nádoby spolu s picím rohem a třemi koženými lahvemi. Chlapec, starý maximálně šest let, ležel na dřevěném lůžku obklopen zmenšenými typy zbraní. K výstroji patřila žebrovaná přilba (z rohovinových plátů), *spatha*, *franciska*, *ango* (oštěp), kopí, šípy, štít a nůž. Také tento hrob obsahoval nádoby na jídlo a pití a (malý) picí roh. Nemáme k dispozici žádné údaje, které by pomohly určit totožnost kolínských mrtvých. Můžeme se pouze dohadovat, že šlo o princeznu nebo o královnu kolínských Franků, snad pohřbenou se svým synem v době Theudeberta I. kolem roku 550.

Alespoň jeden franký pohřeb lze s jistotou označit za královský a mrtvému lze přiřknout jméno. Pod malou merovejskou basilikou v Saint Denis severně od Paříže byl objeven krásný vápencový sarkofág, který překrýval pohřby z 5. století.⁷⁾ Uvnitř leželo tělo ženy zralého věku, již bylo pravděpodobně kolem čtyřiceti pěti let. Měla na sobě jemnou plátěnou košili a přes ní fialově modrý hedvábný šat ke kolenům obepnutý v pase. Bílé plátěné punčochy a jemné kožené střevice přidržovaly zkřížené pásky sepnuté několika malými přezkami. Přes šaty splýval plášť z červenohnědého hedvábí podšitý plátnem a s manžetami zdobenými červeným saténem. Satén byl vyšíván zlatou nití. Šperky mají odpovídající kvalitu a reprezentativnost. V oblasti břicha se našla zlatá a stříbrná přezka a kování opasku, u krku ležela okrouhlá granátová brož a další podobná byla na prsou. Uši původně zdobily zlaté náušnice, světlé vlasy přidržovaly zlaté vlásenky a šikmo přes prsa se táhla dlouhá zlatá jehlice. Kromě šatu a šperků nebyly v hrobě téměř žádné předměty. Výjimku tvoří skleněná lahvička zabalená v plátně. Na levé ruce měla žena zlatý pečetní prsten jasně určující její totožnost. Na prstenu je nápis ARNEGUNDIS REGINE (druhé slovo v podobě monogramu). Nápis jasně ukazuje, že jde o Arnegundu, drahou manželku Chlothara a matku Chilpericha I., jež zemřela někdy v letech 570–575. Dataci podporují i šperky.

V Porýní a v severní Francii se začínají odkrývat osady nejstarších Franků, ačkoli důkladně provedených vykopávek je zatím málo. Většina míst obývaných v 5. a 6. století se s velkou pravděpodobností nachází pod současnými vesnicemi. Je možné, že dosud zkoumané úseky

Arnegundin hrob,
ze Saint Denis u Paříže (konec 6. století)

nezřídka leží na okraji hlavního sídliště a že některé z nich byly vystaveny změnám v držbě půdy. Známé lokality proto nemusejí plně reprezentovat formy osídlení existující v době stěhování národů. Odkrytá místa jsou relativně malá. Na rozdíl od severní Germánie se nenašly žádné rozlehlé vesnice, což však neznamená, že se nemohly v dané oblasti vyskytovat.

Franké osídlení, dochované západně od Rýna, sahá nyní až do 4. století. V Neerharen-Rekemu, sedm kilometrů severně od Maastrichtu, ležela malá římská vila, zničená a opuštěná ve 3. století.⁸⁾ Po roce 350 vznikla v těchto místech germánská obec, která existovala až do konce 4. století. Nešlo v žádném případě o osamocenou usedlost frankých kolónů. Mezi stavbami převažovaly zemnice a polozemnice, ale nacházíme zde i velké pravoúhlé stavby na úrovni terénu. Zmíněná lokalita by mohla bez problémů ležet jak v oblasti na východ od Rýna, tak při severních pobřežích. Několik kilometrů odsud, v Donku, se nacházela jiná germánská osada z konce 4. století. Ukazuje se, že před rokem 400 sídlilo u Meusy více Franků, než se zatím připouštělo. Detailnější průzkum počet frankých sídlišť ještě zvýší. Údolí Meusy i Rýna jsou pokryta silnou vrstvou naplavenin, jež skrývají sídliště z různých historických dob.

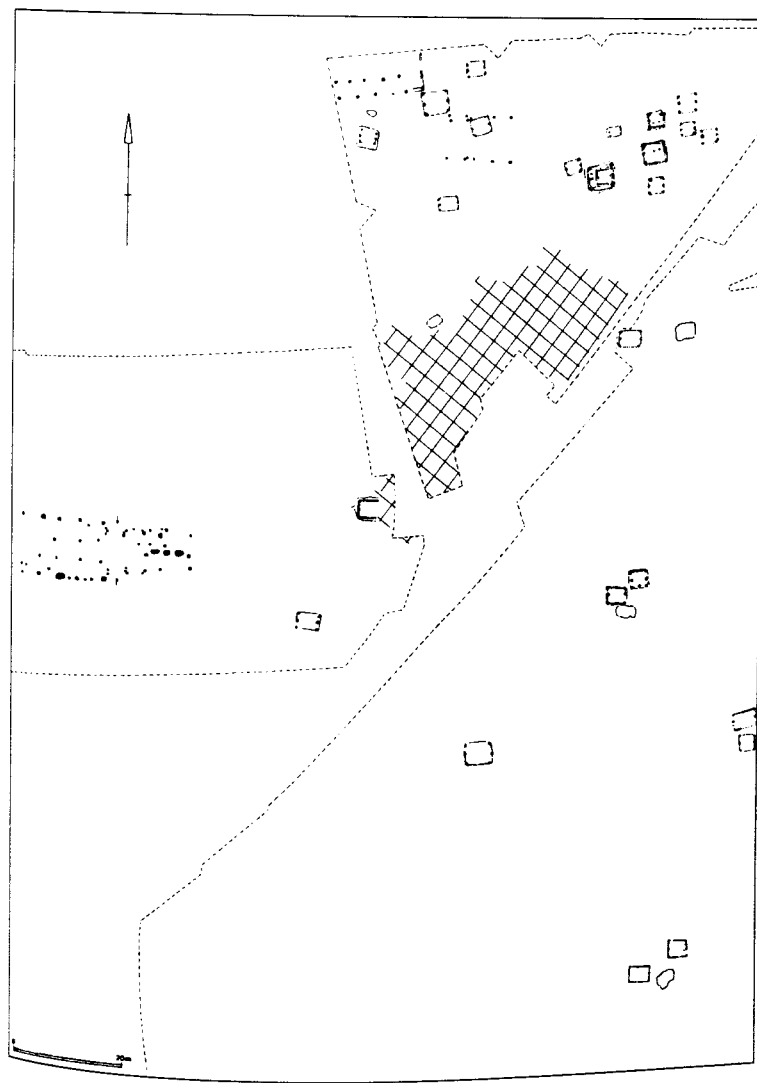
Koncem 4. století se s germánskými usedlíky setkáváme i v ardenské pahorkatině, ležící poněkud jižněji. Na středním toku Meusy bylo odkryto několik opevněných výšinných sídlišť ze sklonku doby římské. K jednomu z nich, ve Furfoozu, patřilo vojenské pohřebiště, jehož existence je známa již delší dobu. Germánské předměty, objevené v některých hrobech, svědčí o tom, že přinejmenším část pohřbených pocházela z východní strany Rýna. Další výšinné sídliště, poblíž Vireux-Molhainu, bylo prozkoumáno v nedávnější době a výsledky jsou ještě průkaznější.⁹⁾ V této lokalitě se koncem 4. století usadila malá posádka složená asi z pětadvaceti mužů. Pohřebiště vyplňují převážně vojenské hroby, jejichž výbava se skládala z vrhacích sekyr a jiných neřímských zbraní. V ženských hrobech byly nalezeny dvě spony, které jsou spolehlivě germánského původu. Germánská přítomnost ve Vireux-Molhainu se dá nezvykle dobře datovat na základě mincí uložených spolu s mrtvými. Hlavní období osídlení spadá do sklonku

4. a prvního desetiletí 5. století. Nejmladší mincí je čerstvě vyražený Honoriův *solidus*, což nasvědčuje tomu, že vojenské osídlení zaniklo kolem roku 430.

Další naleziště nám naznačují existenci vazeb mezi nejranějšími frankými osadami a pozdním gallořímským osídlením. V Berry-au-Bac v Pikardii snad tvořila pozdně římská osada jádro frankého sídliště, na němž byly kromě převažujících polozemnic odkryty i velké pravoúhlé stavby. Plynulý přechod mezi gallořímským a frankým osídlením je v tomto případě dosti pravděpodobný, což by odpovídalo trendu, který lze pozorovat u řady pozdně římských vilových sídlišť v severní a střední Gallii: francká pohřebiště leží často na místě římských vil nebo v jejich blízkosti a na ně obvykle navazují raně středověké vesnice soustředěné okolo karlovského, popř. pozdějšího kostela. Pořadí vila, pohřebiště a kostel je v Gallii tak běžné, že ho můžeme vysvětlit pouze dvěma způsoby: buď se jedná o kontinuální osídlení, nebo se lidé záměrně usazovali na starých místech. Takový závěr je ovšem třeba ještě archeologicky doložit.

Pozdější francká sídliště nejsou svým rozvržením a složkami příliš působivá, nemusí však představovat reprezentativní vzorek. K nejuplněji vykopaným vesnicím patří osada u Gladbachu v Neuwiedské kotlině, kde polozemnice obklopovaly přinejmenším jednu důležitou pravoúhlou stavbu s několika místnostmi. V Porýní známe jiné významné budovy (např. ve Rhode a Hochlamarku), které jsou ovšem menší než obdobné stavby na severu. V Brebières (dep. Pas-de-Calais) sloužila polozemnicová aglomerace ze 6. a 7. století s velkou pravděpodobností k provozování základních řemesel a mohla mít vazby na nedalekou královskou vilu u Vitry-en-Artois.¹⁰ V samotném Vitry se nejspíš vyskytovaly mohutnější stavby a podobně tomu bylo i v Juvincourt-et-Damary (dep. Aisne). Obecně rozšířená představa ubohých chatrčí tedy v žádném případě neodpovídá realitě. Usedlosti náčelníků dosud nebyly nalezeny, ačkoli zcela jistě existovaly. Nejpřednější z nich pravděpodobně ležely ve větších či menších římských městech, kde byly podmínky pro dochování značně nepříznivé.

Po Theodorichově smrti roku 526 mohli Frankové nerušeně expandovat do zbývajících částí Gallie. První útok směřoval v letech 532–534

Germánské sídliště v Neerharen-Rekem u Maastrichtu (prov. Limburg, Belgie; kolem r. 400 n. l.)

na oslabené království Burgundů. Během tažení Frankové zajali a usmrtili samotného krále Godomara. Tím se v podstatě uzavřely proměnlivé osudy tohoto národa, třebaže si Burgundsko zachovalo vlastní zákoník a pozemkový majetek nebyl dosavadním vlastníkům odebrán. Nevytratilo se ani vědomí burgundské jednoty. Mimo dosah frankého vlivu nyní zůstávala jen visigótská Provence, ale situace se měla brzy změnit. Frankům velmi pomohlo opětne upevnění byzantské moci v západním Středomoří. V této době likvidoval Belisar vandalské panství v Africe a chystal se vpadnout do Itálie. Císař Justinianus, který znal sílu Franků, si rád zajistil jejich podporu penězi. Když Belisar došel Řím, chtěl ostrogótský král Witigis odvrátit hrozící pohromu rovněž ve spojení s Franky, jimž za pomoc nabídl ještě větší sumu než císař. Součástí odměny měla být i gótská část Provence. Návrh byl přijat a Frankové posunuli svou hranici až k Alpám. Nově získané území si rozdělili Chlodvíkovi potomci, kteří byli dosud na živu.

Geografické vymezení novodobé Francie bylo nyní prakticky ukončeno. Ctižádost franckých králů však zatím ukojena nebyla. Pozornost předáků se obrátila k Itálii. V roce 539 přivedl Theudebert vojsko Franků, Burgundů a dalších bojovníků do severoitalské nížiny a porazil jak gótské vojsko, tak císařskou armádu, zatímco obě strany čekaly, že Frankové přichází jako spojenci. Přes tyto krátkodobé úspěchy neměla celá výprava větší význam. Hlad a nemoci brzy donutily Franky odtáhnout. Jejich vůdce dosáhl jediného zisku: císař Justinianus uznal Franky za vládce Gallie a na mincích se poprvé objevilo jméno frankého krále. Theudebert se nikdy nevzdal myšlenky na dobytí Itálie a podle některých chtěl dokonce zaútočit na Konstantinopol. Ale v roce 548 všechny jeho plány zmařila zranění utrpěná na lovu. Moc Franků byla tehdy již zřejmá všem. Od nynějška bylo francké království (třebaže často oslabované vnitřními sváry, jež byly někdy řešeny velmi krutě) jedním z hlavních představitelů mocenského zápasu, který se odehrával v Evropě i ve Středomoří. Francká říše nevznikla v oblasti východně od Rýna, ale vyrostla na troskách římského západu, což si uvědomil její nejvýznamnější vladař, Karel Veliký, který se roku 800 nechal korunovat císařem Římanů a který považoval své sídlo v severogallských Cáchách za nový Řím.

Alamani

V historických pramenech jsou Alamani poprvé zmiňováni roku 213 n. l., kdy je za hornogermánskou hranicí porazil císař Caracalla. Jméno, které lze přeložit jako „všichni muži“, popř. „každý“, nám naznačuje, že se jednalo o svaz kmenů. Oblast, v níž se zformovalo nové seskupení, původně obývali Hermundurové a Svébové a z nich se pravděpodobně rekrutovala velká část pozdějších Alamanů. Jistý počet lidí však přišel také odjinud, a to v důsledku převratů koncem 2. století. Je možné, že slabiny v římské obranné soustavě, které se začaly od počátku 3. století ukazovat mezi Rýnem a Dunajem, byly hlavní příčinou mohutných alamanských útoků. Roku 233 vpadli barbari opětovně na římské území a způsobili zde rozsáhlé škody. Během příštích dvaceti let nájezdy pokračovaly, což mělo za následek, že roku 260 Římané špatně chráněný výběžek vyklidili.¹¹⁾

Vpád na římské území nebyl ani dobře organizován, ani jednotně koordinován. Jednotlivá etnika a vojenská seskupení, která v polovině 3. století narušila hranice, měla často zcela protichůdné úmysly. Někteří z vetřelců se vydali k Trevíru v Pomoselí, jiní zamířili přes horní Dunaj do podhůří Alp, přičemž využili přesunutí římských vojsk do ohroženého římsko-perského pohraničí. Po návratu římských legií byli Alamani zahrnutí na sever a stáhli se za linii Rýn-Iller-Dunaj. Z hlediska Římanů skýtala tato linie lepší obranné možnosti než starý *limes*, neboť se lépe přizpůsobovala vojenským požadavkům té doby. Proti germánským nájezdníkům se začaly stále častěji nasazovat mobilní jednotky, jejichž efektivitu prokázalo vítězství císaře Galliena na horním Rýnu roku 258. Barbarská hrozba však nebyla zcela odvrácena, o čemž svědčí nápis nalezený v Augsburgu.¹²⁾ Jeho text, vytesaný na památníku vítězství, popisuje porážku různorodé barbarské armády, která pronikla až do severní Itálie.

Alamani a jiné národy se na bývalém římském území zpočátku neusadili. Hlavním důvodem byla politická struktura svazu. Seskupení se skládalo z různých vojenských skupin, které neměly dlouhou tradici a postrádali osobu ústředního krále. Organizované usídlení na určitém teritoriu bylo tedy značně obtížné, ne-li nemožné.

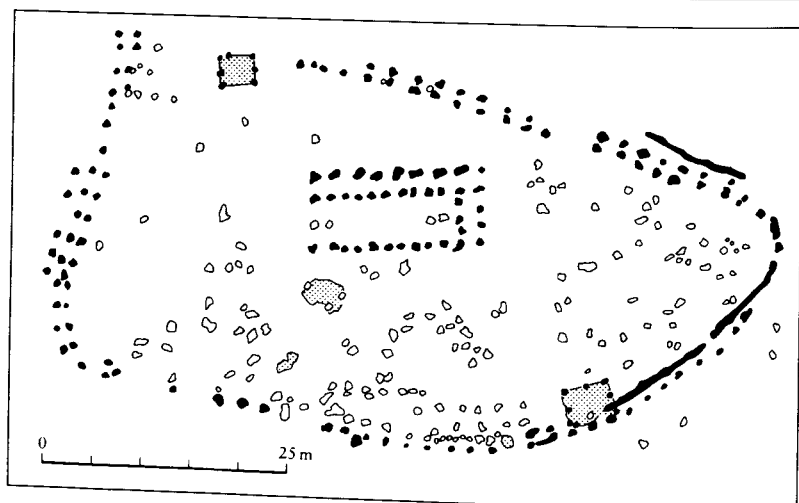
Ve 4. století pokračovali Alamani v útocích na římské území. Dochované prameny nám naznačují, že svaz byl stále velmi nesourodý. Známé velký počet alamanských vůdců, ale téměř žádný z nich neovládl větší teritorium. Zdá se rovněž, že předáci nebyli schopni předat moc svým potomkům. Přestože se vedoucí představitelé scházeli na obecných shromážděních, kde uzavírali vnitrokmenové smlouvy a schvalovali dohody s římskými veliteli, až do 5. století nelze hovořit o existenci ústřední struktury pod vedením uznávaného krále. Izolovanost jednotlivých skupin nám zřetelně dokládají kmenová jména: existovali Lentientové kolem Lince na Bodamském jezeře, Brisigavové v Breisgau na horním Rýně a Raetovariové v okolí Nördlingenu; tato pojmenování nejsou odvozena od vůdců nebo předních rodin, ale od území, na nichž skupiny sídlily. Dodejme ještě, že osobní nebo rodová autorita byla méně důležitá než existence jednotlivých územních celků. Ve vztahu k římskému světu nebyla tato struktura Alamanům na škodu. Mohli se hlásit do římských služeb, mohli napadat římskou hranici. Při pozdější konfrontaci s Franky se však izolovanost alamanských krajů ukázala jako velká nevýhoda.

Žádný alamanský vůdce nedosáhl v římském světě takového postavení jako někteří franští vůdci. Ve vyšších úřadech se však Alamani přesto uplatnili. Kolem poloviny 4. století slyšíme o třech alamanských předácích, kteří se prosadili v západní polovině říše. Jejich postavení vyvolalo pravděpodobně závist, protože se o nich šířily pověsti, že jsou ve spojení s Alamany za hranicemi impéria. O něco později se alamanský král Fraomar nepohodl se svým lidem, uprchl do římské říše a byl poslán do Británie jako velitel alamanské jednotky v římských službách. Tyto epizody nám mohou ukázat složitou situaci v impériu, které bylo stále mocným státem, které však stále více záviselo na přílivu lidských sil ze zahraničí. Každý se mohl v římském světě vydat svou vlastní cestou. Jeden z alamanských králů přestoupil k židovské víře, další zase uctíval egyptského boha Serapida. Stárnoucí profesor rétoriky Ausonius získal mladou alamanskou otrokyni, jež na něj učinila takový dojem, že jí propustil na svobodu. Mizely různé druhy hranic. V době, kdy vojenské hranice přestávaly být přehradou mezi dvěma světy, zanikaly i společenské hranice mezi Římany a barbary.

Nezávislé postavení si Alamani udrželi až do zániku římské moci na Západě. V 5. století je začali tísnit silní sousedé, zejména Frankové, kteří dosáhli většího stupně centralizace. Roku 536 spravoval alamanské území velitel, který byl závislý na lokálním králi východních Franků, a tento stav zůstal zachován i v příštích letech. Po polovině 6. století se Alamani začali mísit se sousedními národy, uchovali si však jistou svébytnost.

Po roce 1970 bylo dosaženo velkého pokroku při zkoumání raného alamanského osídlení v jihozápadním Německu. Působení alamanských bojovníků a jejich náčelníků v římském vojsku máme antickými autory dobře doloženo. Tyto zprávy nyní potvrzují i archeologické nálezy z hornodunajské hranice, u níž sídlili pouze Alamani. Na neuburském pohřebišti, které pochází ze 4. století, se našlo mnoho vojenských hrobů obsahujících germánský materiál.¹³⁾ Vznikaly ve třech etapách. V prvním období (330 až 360) tvořily germánské jednotky část posádky kastelu. V další fázi (360 až 390) roste počet předmětů germánského původu, jejichž nositelé přišli z polabské oblasti. A konečně koncem 4. a počátkem 5. století existovaly vazby na dolní Dunaj a severní Balkán. Působení alamanských bojovníků v římských službách lze sledovat i jinde na horním Dunaji, například v Günzburgu a dalších pevnostech ležících severně od Bodamského jezera.

Postupem doby vznikaly osady, které byly zcela nezávislé na Římu. Máme na mysli řadu opevněných výšinných sídlišť, kde pravděpodobně pobývali alamanští *regales* a *reguli* (lokální vládcové), jež známe z letopisu Ammiana Marcellina. Nejdůkladněji byl prozkoumán vrch Runder Berg u Urachu.¹⁴⁾ Vejčitý prostor dlouhý 70 metrů a široký 50 metrů chránila od konce 3. nebo od počátku 4. století důkladná kolová hradba. Uvnitř stálo mnoho dřevěných domů ze 4. století a další stavby se rozkládaly na úbočí kopce. V nich možná sídlili řemeslníci, kteří byli závislí na pánu pevnosti. Ve čtvrtém století a na počátku pátého patrně existovala i další lokální mocenská centra. Reissberg u Bambergu, stejně jako Gelbe Burg poblíž Dittenheimu, byly v tuto dobu jistě osídleny germánskými osadníky. Obranné zdi Gelbe Burgu však podle současných názorů vznikly až v 5. století. Převládající typ alamanského osídlení nelze pro tuto dobu jednoznačně stanovit a je možné, že podrobnosti nebudou zjištěny ani v budoucnosti. Mnohá raná sídliště se pravdě-

Opevněné výšinné sídliště Runder Berg u Urachu (Bádensko-Württembersko, Německo; 4. století n. l.)

podobně užívala i v klidnějších časech a na jejich místě později vyrostly středověké, popř. novodobé vesnice. To znamená, že menší osady, které zatím známe, nemusí být typické a nemusí ani dokumentovat celkový průběh alamanského osídlování. Osadníci, kteří se přistěhovali do zemí patřících do roku 260 k Horní Germánii a Raetii, byli možná ovlivněni tím, jak půdu využívali provinciálové. Některé římské vily ve starých *agri decumates* (část Horní Germánie ohraničená horním tokem Rýna a Dunaje) přirozeně upoutaly pozornost přicházejících Alamanů. V praunheimské vile nedaleko římského města Nidy (Heddernheim) se usadili barbaři, kteří, jak se zdá, vystavěli uvnitř staré stavby zdi z nasucho kladených kamenů. Rovněž vila v Holheimu byla zčásti restaurována svými germánskými obyvateli. Série zlatých římských mincí z Baldingenu, poměrná vzácnost v pozdně římských vilách, a římská vojenská spona nám snad naznačují, že skupina Germánů, kteří zde žili, sloužila předtím v císařské armádě. Lze předpokládat, že se Alamani v tomto prostoru setkávali a sžívali s provinciály. Po roce 260 mohlo těžko dojít k úplné výměně obyvatelstva.

Burgundi

Burgundi patřili do poměrně tajemného světa východogermánských národů, o němž měli Římané jen málo zpráv.¹⁵⁾ Plinius je spolu s Góty zařadil do vandalské skupiny národů a Ptolemaios je umístil na východ od Semnonů mezi Odru a Vislu. Skupiny burgundských bojovníků se v druhé polovině 3. století zúčastnily nájezdů na hornodunajské provincie a část z nich se již před rokem 290 usídlila na Mohanu a Neckaru. Hlavní seskupení však zůstalo v Poodří, popř. v krajině na východ od něj. Archeologicky se tato oblast vyznačuje nezávislou luboszyckou kulturou (zvanou též kultura Lebus-Lausitz), která měla vazby na jihovýchod. Prokázány byly i kontakty s przeworskou kulturou jižního Polska a přilehlé části Ruska. Pohřebiště vyplňují především hroby bojovníků. Náčelnické hroby s rozsáhlou pohřební výbavou se vyskytují jen výjimečně. Řada bohatě vybavených ženských hrobů a poklad zlatých prstenů z Chotěbuzi nám nicméně dokazují, že existovala vyšší společenská vrstva.

Během 4. století rozšiřovali Burgundi na Mohanu a Neckaru sféru svého vlivu a přitom se k nim pravděpodobně připojily i jiné skupiny mífici na západ. Po překročení Rýna v letech 406–407 se burgundští bojovníci pod Gundoharovým vedením zmocnili části území kolem Wormsu, Štrasburku a Špýru, což brzy pocítila Honoriova ravennská vláda. Barbaři se spojili s armádou galského uzurpátora Aëtia, s nímž v letech 412–413 zaútočili na jižní Gallii. Roku 435 zamířil Gundohar do Gallie Belgie, kde hodlal získat nové državy. Jeho záměr překazil římský vojevůdce Aëtius. Příštího roku bylo dvacetitisícové burgundské vojsko, opět vedené Gundoharem, obklíčeno a zničeno postupující hunskou armádou a tato pohroma prakticky ukončila burgundskou expanzi v Gallii. Porážka se stala základem epické básně o Nibelunzích, kterou tvoří směs několika příběhů z období germánských výbojů, kterou tvoří směs několika příběhů z období germánských výbojů u Rýna a na západ od něj, jež byly později překryty rytířským nátěrem.

Archeologické svědectví o burgundském osídlení na Rýnu a Neckaru je velmi skrovné. Známe jistý počet hrobů z konce 4. a z 5. století, jež zčásti obsahují předměty z východnějších oblastí. Přičknout je jednoznačně Burgundům lze však jen s velkou dávkou odvahy. Naši nejisto-

tu můžeme zřetelně ukázat na pohřebišti v Lampertheimu. Vybavení a pohřební obřady zdejších padesáti šesti hrobů jsou podobné jako v oblastech ležících mnohem dále na východ, snad v hornolabské pánvi. Mrtví na pohřebišti však mohou být stejně dobře i Alamani. Další hroby s východním materiálem se vyskytují v Gross-Gerau a v Gerlachsheimu, ale ani zde si nemůžeme být jisti, odkud zemřelí pocházeli. Na druhé straně víme, že alespoň jeden burgundský princ, Hariulf, syn Hanhavoldův, působil u císařského dvora, kde zaujímal místo v panovníkově tělesné strážii. Svůj vzestup Hariulf vylíčil na trevírském náhrobku, který vznikl kolem roku 400. Je pravděpodobné, že podobnou kariéru absolvovali i mnozí další. O burgundské enklávě toho můžeme říci jen velmi málo. Prameny udávají místo, kde ležela, a lze z nich vyvodit, že barbarští usídlenci přestoupili před hunským vpádem roku 436 k ariánství.

Burgundi byli stále natolik početní a mocní, že roku 443 získali status římských spojenců. Obdrželi také nové území, na němž se mohli usídlit. Šlo o Sepaudii, ležící v dnešním jižním Švýcarsku a v přilehlé části Francie, kde měli pomáhat při obraně alpských průsmyků. Římu sloužili stejně věrně jako jiní spojenci v 5. století. Roku 451 vystoupili proti Attilovi a o pět let později bojovali proti Svěbům. Po návratu ze Španělska se však zmocnili rozsáhlého prostoru ve střední Gallii kolem Lyonu a Vienne a tato oblast se brzy stala jejich doménou, třebaže je odsud nakrátko vypudil západní císař Maiorianus. Koncem 5. století ovládali Burgundi velkou část východní Gallie a jejich država se táhla až k Přímořským Alpám na jihu.

Východní Gallie byla málo dotčena událostmi souvisejícími se zhroutením římské autority na počátku 5. století a do příchodu Burgundů se v ní usadilo jen nepatrné množství barbarů. Několik pozdně římských měst a kastelů jako např. Aventicum (Avenches), Lousonna (Lausanne) a Eburodunum (Yverdon) můžeme i v tuto dobu označit za kvetoucí střediska obývaná činorodým provinciálním obyvatelstvem. Udržovaly se kostely a mrtví byli stále pohřbívali za hradbami hlavních pevností. Mluvílo se románskými nářečím a jemné kovotepecké práce mají pozdně římské motivy. Není tedy žádným překvapením, že vztahy mezi burgundskými usídlenci a stávající provinciální populací byly v této

oblasti velmi intenzivní. Jelikož obě komunity používaly stejná pohřebišť (což dokládají nálezy v Sezegnín-Avuzy u Ženevy a v Monnet-la-Ville v Juře), můžeme předpokládat, že měly i společná sídliště. Burgundská šlechta pravděpodobně brzy poznala výhody, které jí nabízela spolupráce s gallořímskými statkáři, a mnozí Gallořímané postupně dosáhli vysokých postavení v království. Králové měli zájem na dobrých vztazích s církví a jejími biskupy. Orosius uvádí, že Burgundi počátkem 5. století přijali katolickou víru. Je-li tato zpráva hodnověrná, znamená to, že později od katolictví odpadli a přiklonili se k ariánství. Snad se někteří z nich stali katolíky krátce po příchodu do říše a tato část později převzala víru mnoha okolních Germánů.

Přibližnou hranici burgundského teritoria tvořila Rhôna na jihu, Ženevské a Neuchâtelské jezero na východě, Saôna na severu a západě.¹⁶⁾ Z rozložení pohřebišť lze vyvodit, že hustší osídlení existovalo kolem obou jezer a řidší a rozptýlenější na horní Saôně. To ovšem může být poněkud zavádějící. Úrodná rovina mezi Rhônou a Saônou musela také přitahovat první osadníky a před rokem 460 opravdu vidíme zřetelné směřování Burgundů do oblasti kolem Lyonu a Vienne. Roku 470 se burgundskému králi podařilo obsadit Lyon a v letech 465–475 pronikali barbari dále do severní Provence. Menšími cíly na severu byly kraje okolo Langres (burgundský od roku 485) a Nevers. Auxerre spolu s částí okolní krajiny ovládli Burgundi jen nakrátko, než je v rámci smlouvy postoupili Frankům. Z několika městských středisek, která ležela na burgundském území, se největší přízni těšily Lyon a Ženeva. Působivá římská minulost činila z Lyonu přirozené sídlo pro panovníky, jejichž obdiv k Římu byl silný, silnější než u jiných barbarských vladařů. Ženeva, v níž se nacházela jedna z Gundobadových rezidencí, je dalším příkladem významného města. Víme, že Gundobad nechal kolem roku 500 obnovit její opevnění, a mimoto zde byl i důležitý kostel, odkrytý pod basilikou sv. Petra.

Hmotná kultura burgundské říše je smíšená a velmi jasně dokládá míšení raných vetřelců se zdatnou gallořímskou populací. Některé znaky, jež umožňují rozlišování mezi oběma komunitami, se objevují v druhé polovině 5. století, kdy se používaly jisté typy kování opasků a přezky. Bohatě zdobené spony a jiné ozdoby oděvu nebyly běžné

nebo se alespoň neukládaly do hrobů. Velké zbraně a součásti vojenské výstroje nacházíme mnohem méně často než u Franků a Alamanů. Od počátku bylo pravidlem kostrové pohřbívání, malý počet zárovň hrobů (např. v Monnet-la-Ville) nám však dokazuje, že existovaly (nebo byly obnoveny) styky s Burgundy sídlícími východně od Rýna. Zatím se nenašly bohatě vybavené hroby, ačkoli není vyloučeno, že se vyskytují poblíž kostelů, jež dosud nebyly ve větší míře zkoumány, nebo přímo v nich. Šlechtické pohřby se dochovaly na několika lokalitách, z nichž jmenujme alespoň Charnay u Chalon-sur-Saône, kde byla odkryta série bohatých hrobů. Z rozmístění šlechtických pohřebišť lze snad usoudit, že bojovníci byli promyšleně rozestaveni ve strategicky důležitých místech při hlavních trasách.

I v druhé polovině 5. století se museli Burgundi bránit expanzivním sousedům. Roku 454 a roku 472 vytlačili Alamany z údolí Saôny a v letech 469 až 475 zabránili Visigótům v obsazení východního břehu Rhôny. Burgundská moc dosáhla svého vrcholu v posledních třiceti letech 5. století za vlády Chilpericha I. a Gundobada. Po roce 500 bylo evidentní, že nejnebezpečnějším protivníkem jsou Frankové, kteří právě zažívali svůj mocenský vzestup. Část Burgundů si to uvědomovala a byla ochotna pomáhat Chlodvíkovi při ovládnutí vlastní země. Hranice s Franky se počátkem 6. století nakrátko stabilizovala, roku 532 však Burgundi utrpěli drtivou porážku u Autunu a brzy poté se jejich území zmocnili Chlodvíkovi nástupci. Přestože burgundská říše zanikla, povědomí o ní se udrželo ještě dlouho do středověku. Úlohu římských spojenců zvládli Burgundi dobře; jako nezávislí byli mnohem méně úspěšní. Země, v níž se usadili, byla na východě sevřena Alpami a na severu a západě mocnými sousedy. Zdá se, že krátký rozmach království byl založen hlavně na bohatství a zdatnosti gallořímských statkářů. V rámci francké říše ztratili Burgundi svůj dosavadní politický význam.

Především v západních Alpách mají pohřebišť velmi úzký vztah k rozvržení římských silnic. Týká se to zejména silnice mezi Ženevským a Neuchâtelským jezerem a silnice z Yverdonu do Solothurnu vedoucí podél severního břehu Neuchâtelského jezera. Tato skutečnost velmi dobře dokládá spojení Burgundů s gallořímskými sídlišti. Soudí

se, že pohřebišť jsou etnicky smíšená, přičemž provinciálové přejali burgundské pohřební obrady. Tento závěr podporují čtverhranné „danielovské“ přezky s lidskou postavou obklopenou dvěma nestvůrami. Několik takových přezek je popsáno latinskými nápisy a část z nich pravděpodobně sloužila jako relikviáře. Užívání latiny na drobných předmětech, na náhrobcích a jiných kamenných deskách prokazuje, že latinská učenost a vzdělanost byly v království relativně silné ještě hluboko v 6. století. Významnou roli přitom sehrály gallořímské senátorské rodiny, které si udržely svou funkci v administrativní oblasti. Římská provinciální správa se těšila u burgundských králů větší podpoře než bylo obvyklé u ostatních germánských panovníků.

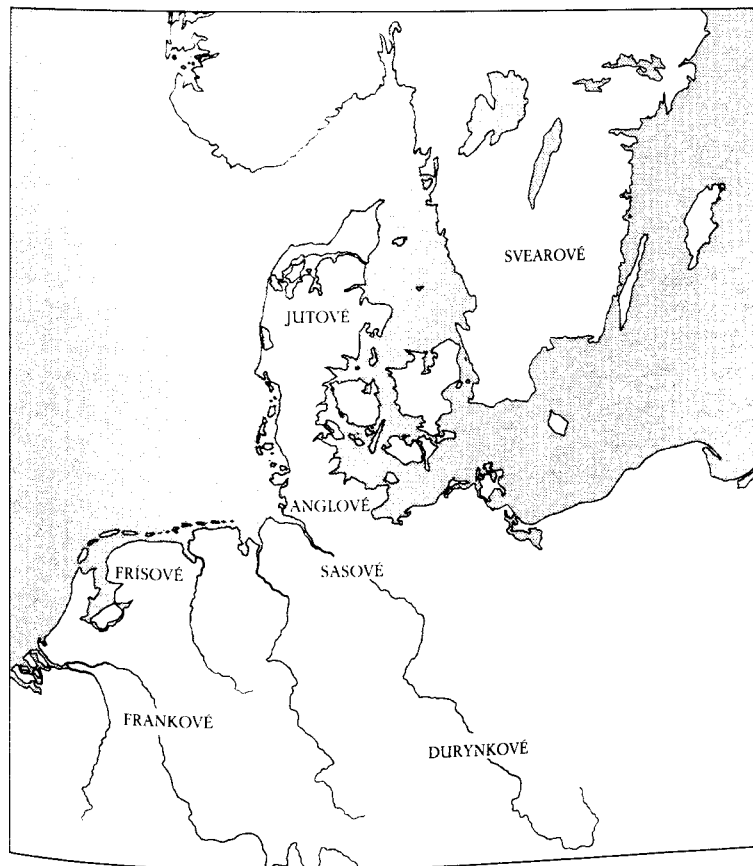
X

SEVERNÍ NÁRODY

Sasové a Frísové

Přestože jsou Sasové poprvé zmiňováni již ve 2. století, větší pozornost vzbudili až po roce 250, kdy spolu s Franky začali podnikat výpady z moře. Ptolemaios uvádí, že jejich sídla ležela v oblasti mezi Labem a nejnižší částí Jutského poloostrova. V mladší době římské byli k Sasům patrně řazeni jak obyvatelé dolního Poveserí a Polabí, tak lidé z přílehlých pobřeží. Kmen Chauků se k rozšířenému seskupení připojil asi před koncem 3. století a kontakty probíhaly i s jinými sousedními národy včetně Anglů. Ve 4. století pokračovaly nájezdy na severogallské a britské pobřeží a jejich intenzita do roku 400 postupně vzrůstala. V 5. století se Sasové začali usídlivat v jihovýchodní Británii a v Gallii a část z nich pronikla po souši také do prostoru mezi Rýnem a Ijsslem v Holandsku. Vzrůst saského zájmu o Británii, který lze pozorovat od počátku 5. století, vedl zřejmě k tomu, že polevil dosavadní tlak na dolní Porýní. Saský národ nicméně zůstal významnou silou v severním Německu a teprve v 8. století byl podmaněn franckým králem Karlem Velikým.

Politická organizace raných Sasů je prakticky neznámá. Jména a činy saských vůdců prameny nezmiňují a nezdá se, že by silná ústřední moc vůbec existovala. Sasové třetího o a čtvrtého století byli zřejmě rozděleni do vojenských oddílů, jež vznikaly a přetvářely se pro každou akci zvlášť. Je velmi pravděpodobné, že jméno „Sas“ používali vylekaní obyvatelé pro jakoukoli skupinu bojovníků, která připlula ze severních moří. Zjišťování přesného kmenového zařazení nemělo ostatně žádný smysl. Volná struktura saského kmenového svazu pravděpodobně přetrvávala až do 5. století. Bylo to období velkých změn na severních pobřežích.

Severogermánské národy v letech 400-700 n. l.

Mnoho osad bylo v první polovině století opuštěno a k jejich obnově již nedošlo. Zčásti to souviselo s migrací do Británie a jiných oblastí, zčásti s velkým přesídlováním uvnitř saského teritoria. Tento vývoj je zřetelně vidět i na některých velkých žárových pohřebištích. Mnohá zanikla před rokem 450, jiná v 5. století vznikla a používala se až do 8. století či ještě déle. K těm druhým patří pohřebiště v Liebenau